

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

دارشتى پلانى ناوخويى بو خوگونجاندىن له گهل گورانكارىيه كانى كه شو ههوا له ههرىمى كوردستانى عىراق

زانىارى نووسراو

ناونيشانى نووسراو: دارشتنى پلانى ناوخوي بۆ خوگونجاندىن له گهل
گورانكارىيه كانى كه شوههوا له ههرىمى كوردستانى عىراق

بهروار: گهلاوئىز 2024

پيشه كى

له بهرەنگارىبونەوهى گۆرانی كەشوههوادا، خۆگونجانندن تەنيا بژاردەبە ك نىيە؛ پىويستىيە كە. ھەريىمى كوردستانى عىراق وەك زۆرىك له ناوچە كانى دىكەى جىهان رووبەرووى كاريگەرييە كانى گۆرانی كەشوههوا بووئەتەوه كە كاريگەرى لەسەر بژويى ژيان وگوزەرانى خەلكە كەى ھەيە.

" دارشتى پلانى ناوخۆي بۆ خۆگونجانندن لەگەل گۆرانكارىيە كانى كەشوههوا لە ھەريىمى كۆردستانى عىراق " نيشاندانى پابەندبوونمانە بۆ بەھيژكردنى خۆراگرى لە بەرامبەر ئاستەنگە كانى كەشوههوادا. ئەم پلانى گشتگيرە دەريى ھەولتيكى بەكۆمەلى لايەنە پەيوەندىدارەكان وپسپۆرانی ناوخۆي وناوچە كە دەكات كە كۆبوونەوه بۆ چارەسەركردنى ئەو ئالەنگارىانەى كە بەھۆى گۆرانی كەشوههوا دروست دەبن.

پيكاھاتەى ناوازی ژينگەي وکۆمەلايەتى وئابوورى ھەريىمى كوردستان پىويستى بە چارەسەرى تايبەتمەند ھەيە، وئەم پلانى خۆگونجانندن بۆ ئەو مەبەستە دارپژراوه. لەريگەى كۆكردنەوهى زانىارى وئەزموونى بەرنامەى نەتەوه يەكگرتووەكان بۆ پەرەپيدان (UNDP) لەگەل دیدگا وئاواتە كانى پسپۆرانی ناوخۆي، ئامانجمان پەرەپيدانى نەخشەريگايە كە بۆ داھاتوويە كى بەردەوام وخوراگر بەرامبەر گۆرانی كەشوههوا لەم ناوچەيەدا.

لەكاتيكدائيمە بە ئاستەنگە كانى گۆرانی كەشوههوادا دەرۆين، دەبيت ئەوھمان لەيبرييت كە خۆگونجانندن تەنھا وەلامدانەوه نىيە بۆ ھەرەشەكان؛ بەلكو دەرفەتيكە بۆ بنیاتنانى داھاتوويە كى بەردەوامتر ودادپەرورەتر وئاوئەدانتر. ئيمە پيمان وايە ئەم پلانى خۆگونجانندن دەبيتە سەرچاويە كى بەنرخ بۆ برباردەران وسەركردە كانى كۆمەلگا وھەموو ئەوانەى پابەندن بە پاراستنى خۆشگوزەرانى خەلك لە ھەريىمى كوردستان. ھيوادارين " دارشتى پلانى ناوخۆي بۆ خۆگونجانندن لەگەل گۆرانكارىيە كانى كەشوههوا لە ھەريىمى كۆردستانى عىراق " ئيلھامبەخش بيت بۆ كارى پيكاھويى وخوراگرى وداھيتان. پيكاھو دەتوانين ريگە خۆش بكەين بەرەو داھاتوويە كى بەردەوامتر وخوراگرتر لە كەشوههوا بۆ ھەمووان.

عەبدولرەحمان صديق

سەرۆكى دەستەى پاراستن وچاكرردنى ژينگە (EPIB)- حكومەتى ھەريىمى كوردستان

سوپاس و پېژانين

په ره پيداني سهرکه وتوانه ی " دارشتمی پلانیکی ناوخوی بۆ خوگونجانندن له گهل گورانکاریه کانی که شوههوا له ههریمی کوردستانی عیراق " به یې خو به خشی وهاوکاری زور کهس و ریکخراو به دهست نه دههات. ئیمه زور سوپاسی هه موو نهو که سانه ده کهین که کات و شاره زایی و پشتیوانی بیوچانیان له م دهستپیشخه ریه گرنکه دا به خشیوه.

سوپاس و پېژانینی قووی خو مان بۆ:

- حکومته تی ههریمی کوردستانی عیراق بۆ پابه ندبوونی به رووبه رووبوونه وهی گورانی که شوههوا و هاوبه شیکردنی له کردنی ئەم پلانه به واقع (ناوی ئەو فه رمانبه رانه ی له حکومه تی ههریمی کوردستان به شداریبوون له په ره پیدانی ئەم پلانه له پاشکوی ژماره 2 دا نیشان دراوه).
- هاوبه شه ناوخوییه کان که به شداری و بیروکه ی به نرخیان له په ره پیدانی ئەم پلانه دا پیشکه شیان کرد.
- سوپاس بۆ ستاف و پسرپوران و هاوبه شه کانی به رنامه ی نه ته وه یه گگرتوو ه کان بۆ په ره پیدان (UNDP)، بۆ هه وه له ماندوو نه ناسه کانیان له لیکۆلینه وه و دارشتم و جیبه جیکردنی ئەم پلانه ی خوگونجانندن.
- ریکخراوه نیوده وه له تیبه کان و به خشه ره کان که پاره و هاوکاری ته کنیکی و هاوبه شکردنی زانیاری پیشکه شیان کرد.
- زانا و توێژه ران و پسرپورانی ژینگه و که شوههوا که داتا و دۆزینه وه کانیان زور گرنگ بوون بۆ پلاندانانمان.
- هه موو نهو که سانه ی که به شدارییان کردوو له راوێژکاری و وۆرک شوپ و چالاکیه کانی به شداریکردنی گشتیدا.

گه یشتن به م پلانی خوگونجانندنه نیشاندا نی به هیزی هه وه له هاوبه شه کانمان و ئیراده ی ئیمه یه بۆ بنیاتنانی ههریمیکی کوردستانی خو پراگتر به رامبه ر گورانی که شوههوا. ئیمه پیکه وه هه نگاوینکی گرنگمان ناوه به ره و پاراستنی ژینگه و خو شگوزهرانی کومه لگا کانمان و خو شگوزهرانی ناوچه که له به رامبه ر گورانی که شوههوا دا.

به شداری و شاره زایی و پابه ندبوونی چه سپاوتان بۆ ئەم هه وه له گرنکه جیکره وه ی نه بووه و ئیمه پېژانینی دلسوزانه مان بۆ خو ته رخانکردنتان ده رده برین.

ناوه پرۆك

- 1..... بۆ پيشه وه
- 2..... سوپاس و پيزانين
- 1..... پوخته ي جيبه جنيكار
- 1..... پاشخان:
- 1..... چوارچيوه ي ستراتيجي
- Error! Bookmark not defined..... بارودۆخي كه شوهه واي ميژووي و داهاتوو
- 2..... شيكاري مه ترسي ولاوازي كه شوهه وا
- 3..... پلاني كار كردني خوگونجانندن
- 4..... ستراتيجي جيبه جنيكردن
- 4..... چوارچيوه ي چاوديزي و پيداچوونه وه و فيريون
- 6..... به شي يه كه م:
- 6..... پيشه كي
- 6..... چوارچيوه ي
- 8..... دامه زراوه ي پلاني خوگونجانندن ناخوي
- 9..... ديد و ئامانجه كان
- 10..... دارشتني سنووري كه رته كان
- 10..... ريبازي پلاني خوگونجانندن ناخوي
- 12..... به شي دووهم: گوراني كه شوهه وا و مه ترسيه كاني په يوه نديدار
- 12..... رهوتي ميژووي كه شوهه وا له كوردستان
- 15..... سيناريوكاني كه شوهه واي داهاتوو
- 25..... مه ترسي ولاوازيه كاني كه شوهه واي داهاتوو
- 33..... به شي سييه م: هه نسه نگانندن لاوازي گوراني كه شوهه وا
- 33..... چوارچيوه ي ميتودولوزي
- 34..... نه جامي هه نسه نگانندن لاوازي
- 47..... به شي چوارهم: به رنامه و ريشويني خوگونجانندن له پيشينه

- 47 به‌نامه‌ی خۆگونجانندن بۆ پلانی خۆگونجانندی ناوخواپی له هه‌رئیمی کوردستانی عێراق
- 52 رێشونیی خۆگونجانندن بۆ پلانی خۆگونجانندی ناوخواپی له‌هه‌رئیمی کوردستانی عێراق
- 77..... به‌شی پینجه‌م: ستراتژی جێبه‌جێکردن و هۆکاره‌ ئه‌گه‌ریه‌کان بۆ جێبه‌جێکردنی پلانی خۆگونجانندی ناوخواپی
- 77 یه‌کخستی سیاسه‌تی پلانی خۆگونجانندی ناوخواپی
- 79 چوارچێوه‌ی ستراتژی دارایی پلانی خۆگونجانندی ناوخواپی
- 80 ستراتژی په‌یوه‌ندی پلانی خۆگونجانندی ناوخواپی
- 80 ده‌ستنیشانکردنی ئامانجه‌کان :
- 83 هاوبه‌شی و کۆکردنه‌وه‌ی سه‌رچاوه‌کان
- 83 چاککردن و خۆگونجانندی به‌رده‌وام
- 86..... به‌شی شه‌شه‌م: چوارچێوه‌ی چاودێری و پێداچوونه‌وه‌ و فێربوونی پلانی خۆگونجانی ناوخواپی
- 86 چوارچێوه‌ی پێشنیارکرای چاودێری و پێداچوونه‌وه‌ و فێربوونی پلانی خۆگونجانندی ناوخواپی له‌ هه‌رئیمی کوردستان
- 88 پێکهاته‌کانی سیسته‌می چاودێری و پێداچوونه‌وه‌ و فێربوون
- 88 پێکهاته‌ی به‌نامه‌ی چاودێری و پێداچوونه‌وه‌ و فێربوون (MRL)
- 93..... سه‌رچاوه‌کان
- 94..... پاشکۆکان
- 94 پاشکۆی یه‌که‌م: لیستی لایه‌نه‌ په‌یوه‌ندیده‌ره‌کان
- 97 پاشکۆی دووه‌م: لیستی به‌شداربووان
- 100 پاشکۆی سێیه‌م: کۆتۆردینیات و نه‌خشه‌ی گۆمه‌ سروشتیه‌کان

پوختەى جىبە جىكار

پاشخان

گۇرپنى كەشۈھەۋا بوۋەتە ھەرپەشەى سەرەكى بۇ سەر گەشەسەندىن مەۋف، وخۇگۇنجاندىن لەگەل گۇرپنى كەشۈھەۋا پىكھاتەيەكى سەرەكە لە ھەر پىرۇسەيەكى پلاندانان و لە ھەر كاتىكىدا و لە ھەموو ئاستەكاندا. دەستەى پاراستن و چاككردنى ژىنگە (EPIB)، بە ھاوكارى لەگەل بەرنامەى نەتەۋە يەكگرتوۋەكان بۇ پەرەپىدان (UNDP)، دەستپىشخەريەكى دەستپىكرد بە ئامانجى دارىشتى پلانى خۇگۇنجاندىن ناوخۇپى (LAP) بۇ بەرۇكردنەۋەى تۋاناي خۇگۇنجاندىن و خۇراگرى ناوخۇپى لە ھەريمى كوردستان بۇ كەمكردنەۋەى مەترسيەكانى كە بەھۇى كارىگەرىي گۇرپنى كەش و ھەواۋە دروست دەپت.

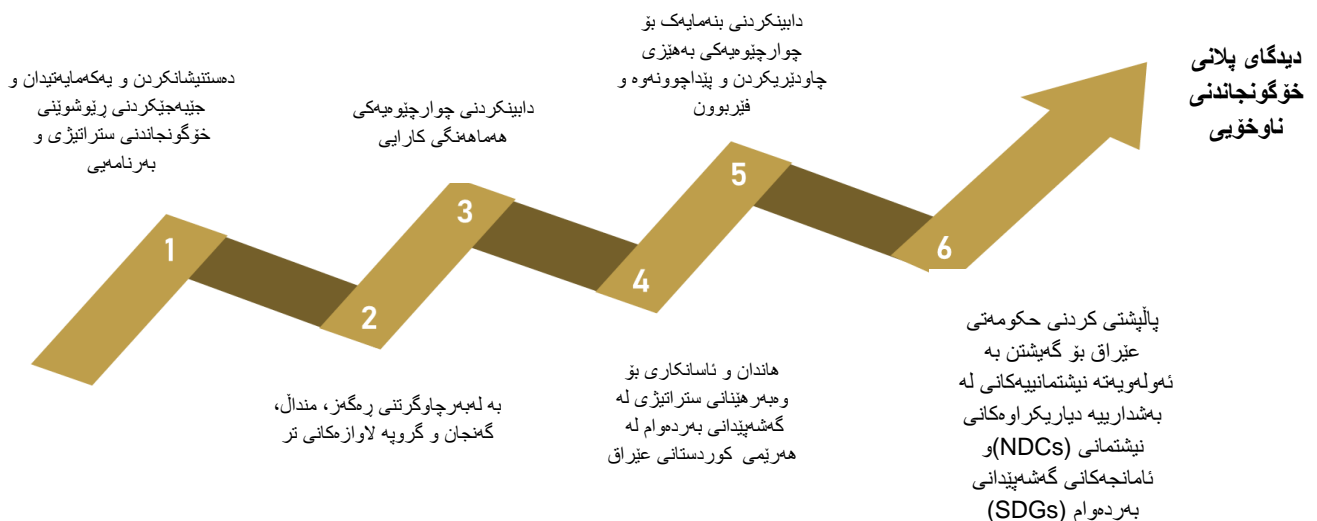
ئەم راپۇرتە بەشيكە لە چالاككەيەكانى ھەرىم بۇ پابەندبوون بە پىككەوتنە نىۋدەۋلەتتەيە ژىنگەيەكان. شىكردنەۋەى سىنارىيۇ بىنەرەتتەيەكان و شىكردنەۋەى سىنارىيۇى چاۋەروانكراۋى گۇرپنى كەشۈھەۋا و كارىگەريەكانىان لەسەر كەرتە ديارىكراۋەكان لە پارىزگانى ھەريمى كوردستانى عىراق لەخۇدەگرىت. راپۇرتە كە ھىلكارىيەك لە كارە پىۋىستەكان بۇ خۇگۇنجاندىن لەگەل گۇرپنى كەشۈھەۋا لە كوردستاندا دەخاتە روو.

لە كاتىكىدا حكومەتى ناۋەندى لە عىراق پابەندە بە سىياسەتە نىشتمانىيەكانى كەشۈھەۋا و دەستى كردوۋە بە پەرەپىدانى پلانى خۇگۇنجاندىن و خۇراگرى، پىۋىستە زياتر گونگى بە U رىۋوشونانە بىرپت كە پەيۋەندىيان بە خۇگۇنجاندىن كەش و ھەواۋە ھەيە لەسەر ئاستى ناۋچەكە.

پلانى خۇگۇنجاندىن نىشتمانى (NAP) بۇ عىراق ئامانجى دووركەوتنەۋە و كەمكردنەۋەى كارىگەريەكانى گۇرپنى كەشۈھەۋا يە و لەم چوارچىۋەيەشدا "پلانى خۇگۇنجاندىن ناوخۇپى" لە ھەريمى كوردستان ھاوتەربە لەگەل ئامانجە نىشتمانىيەكان. ئەم پلانى ناوخۇپىانە زۇر گونگى، چونكە روۋبەرۋى ئاستەنگە تايبەتەكانى ھەرىم دەبنەۋە، لايەنە پەيۋەندىيارەكان بەشدار دەكەن، سەرچاۋەكان بە شىۋەيەكى كارىگەر تەرخان دەكەن، بەردەوامى مسۇگەر دەكەن، و پىشتىگرى لە ھەردوۋە حكومەتى فیدرالى و دەزگا نىۋدەۋلەتتەيەكان ئاسان دەكەن.

چوارچىۋەى ستراتىژى

پىرۇسەى پلانى خۇگۇنجاندىن ناوخۇپى لە ھەريمى كوردستانى عىراق رىنگايەكى بەشدارى پىكەرانەى بەكارھىنا كە پىپۇرپنى كەرتى ناوخۇپى (گروپى كارى تەكنىكى) بەشدارىيان كرد لە ھەلسەنگاندنى مەترسيەكان (لاۋازى) و دارىشتى بەرنامە و رىۋوشونى خۇگۇنجاندىن. دىدگاي پلانى خۇگۇنجاندىن ناوخۇپى ھەريمى كوردستان بىرپتتە لە بنىاتنانى ناۋچەيەكى خۇراگرى كەشۈھەۋا لە رىگەى ستراتىژىيەكانى خۇگۇنجاندىن كارىگەرۋە بۇ پىشخستى كۆمەلگايەكى پتەو و ژىنگەيەكى خۇراگر و ھاندانى گەشەى ئابورپى بەردەوام. بۇ گەشەىست بەم دىدە پىنج ئامانج دەستنىشان كران.

میژوو و داها تووی بارودۆخی کهش و ههوا

بۆ تیگه‌یشتن له چۆنیهتی کاریگه‌ری گۆرانی کهشوههوا له‌سه‌ر هه‌ریمی کوردستان، پێویستی به‌ تێروانینی گشتگیر هه‌یه بۆ تۆماره‌ میژووییه‌کان و پێشبینیه‌کانی کهشوههوا له‌ داها توودا. داتای میژووی کهشوهه‌وای هه‌ریمی کوردستان به‌رزبوونه‌وه‌ی تیکرای و که‌مترین پله‌ی گه‌رمی سالانه‌ له‌ سه‌رجه‌م بارنیزگاکان نیشان ده‌دات. له‌ کاتیگدا که‌میگ که‌مبوونه‌وه‌ی رێژه‌ی بارانبارینی سالانه‌ له‌ سه‌رجه‌م بارنیزگاکاندا هه‌یه.

سیناریۆ و پێشبینیه‌کانی داها تووی کهشوهه‌وا بۆ هه‌ریمی کوردستان به‌م شیوه‌یه‌ن:

پێشبینی ده‌کریت تیکرای پله‌کانی گه‌رمی له‌ بارنیزگاکانی هه‌ریمی کوردستان له‌ تیکرای ئیستا له‌ نیوان ۱۰. بۆ ۵،۰ پله‌ و ۱،۰ بۆ ۶،۰ پله‌ و ۰،۵ بۆ ۵،۰ پله‌ له‌ هه‌ولێر، سلێمانی، هه‌له‌بجه‌ و ده‌هۆک به‌رزبینه‌وه‌.	تیکرای پله‌کانی گه‌رمی
پێشبینی ده‌کریت نکه‌مترین پله‌ی گه‌رمی له‌ بارنیزگاکانی کوردستان له‌ تیکرای ئیستا له‌ نیوان ۰،۵ بۆ ۵،۵ پله‌ و ۱،۰ بۆ ۵،۰ پله‌ و ۱،۰ بۆ ۵،۰ پله‌ له‌ هه‌ولێر، سلێمانی، هه‌له‌بجه‌، و ده‌هۆک به‌رزبینه‌وه‌.	که‌مترین پله‌ی گه‌رمی
بارانبارین له‌ بارنیزگاکانی کوردستان شایه‌تی که‌مبوونه‌وه‌ی گه‌وره‌ نییه‌ (جگه‌ له‌ ده‌هۆک که‌ له‌ ۱۰ ملم بۆ ۲۰ ملم که‌مه‌دیه‌یه‌وه‌)، به‌ تیکرای بارانبارین ۲۴۰ ملم، ۲۲۰ ملم، ۳۲۰ ملم له‌ هه‌ولێر، سلێمانی، هه‌له‌بجه‌، و ده‌هۆک	بارانبارین
پێشبینی ده‌کریت ژماره‌ی ئەو رۆژانه‌ی پله‌کانی گه‌رمایان له‌ ۴۰ پله‌ زیاتره‌ له‌ بارنیزگاکانی هه‌ریمی کوردستان له‌ ۱۵ بۆ ۵۴ رۆژ، له‌ ۱۴ بۆ ۵۳ و له‌ ۲۰ بۆ ۶۰ رۆژ، له‌ هه‌ولێر، سلێمانی، هه‌له‌بجه‌، و ده‌هۆک به‌رزبینه‌وه‌.	ژماره‌ی رۆژه‌ گه‌رمه‌کان له‌ سه‌رووی ۴۰ پله‌ی سه‌دی
پێشبینی ده‌کریت به‌رزترین رێژه‌ی بارانبارینی یه‌ک رۆژ له‌ بارنیزگاکانی هه‌ریمی کوردستان تیکرای ئیستا تێپه‌رینیت له‌ نیوان ۷ بۆ ۱۱ ملم، ۱۰،۵ بۆ ۱۴ ملم، ۱۱ و ۱،۱ بۆ ۷ ملم، له‌ هه‌ولێر، سلێمانی، هه‌له‌بجه‌، و ده‌هۆک.	زۆرتین باران بارین له‌ یه‌ک رۆژدا

شیکاری لاوازی و مه‌ترسیه‌کانی کهشوهه‌وا

پلانی خۆگونجاندنی ناوخرۆی هه‌ریمی کوردستانی عێراق له‌سه‌ر بنه‌مای هه‌له‌سه‌نگاندنی لاوازی کهشوهه‌وا له‌سه‌ر ئاستی بارنیزگاکان و به‌ ئامانجگرتنی سێ که‌رتی سه‌ره‌کی دارپێژرا. ئەو که‌رتانه‌ بریتین له‌ سه‌رچاوه‌کانی ئاو، کشتوکاڵ و ئاسایشی خۆراک، هه‌روه‌ها جۆراوجۆر (هه‌مه‌چه‌شنه‌) ی زینده‌وه‌ران و سیسته‌می ژینگه‌ی (ئیکۆسیسته‌م). ئامانجه‌کانی هه‌له‌سه‌نگاندنی لاوازی کهشوهه‌وای هه‌ریمی کوردستان بریتین له‌ ده‌ستنیشانکردن و تیگه‌یشتن له‌ مه‌ترسیه‌ میژووی و پێشبینیکراوه‌کانی کهشوهه‌وا له‌سه‌ر ئاستی هه‌ریم، هه‌روه‌ها هه‌له‌سه‌نگاندنی لاوازی که‌رته‌کان بۆ کهشوهه‌وا بۆ دانانی پلانی په‌یوه‌ست به‌هه‌ر سینکته‌ریک له‌سه‌ر ئاستی بارنیزگاکان.

هه‌له‌سه‌نگاندنی لاوازی که‌رته‌کان له‌ هه‌ریمی کوردستان ئامازه‌ به‌وه‌ ده‌که‌ن که‌ که‌رتی ئیکۆسیسته‌م زۆرتین لاوازی هه‌یه، به‌ شیوه‌یه‌کی سه‌ره‌کی به‌هۆی کارلیکی ئالۆزی نیوان گۆرانی کهشوهه‌وا و ناوچه‌ سروشتیه‌کان.

سیسته‌مه‌ ژینگه‌یه‌کان (ئیکۆسیسته‌مه‌کان)، له‌وانه‌ش دارستانه‌کان، ناوچه‌ ئاوییه‌کان (زه‌ویه‌ شینداره‌کان) و ناوچه‌کانی گزۆگیا، هه‌ستیاریکی زۆریان هه‌یه‌ به‌رامبه‌ر به‌ گۆرانی پله‌ی گه‌رمی و بارانبارین و رووداوه‌ تونده‌کانی ئاوه‌وه‌وا، که‌ ده‌توانیت کاریگه‌ری له‌سه‌ر جۆراوجۆری زینده‌وه‌ران و ته‌ندروستی ژینگه‌ی (ئیکۆلۆژی) هه‌بیت. که‌رتی ئاو له‌ پله‌ی دووه‌مدایه‌ که‌ زۆرتین زینانی به‌رکه‌وتوو به‌هۆی پشتبسته‌نی هه‌ریم به‌ سه‌رچاوه‌یه‌کی دیاریکراوی دا‌بینکردنی ئاو، ئەمه‌ش وایکردوو زیاتر گۆران شینوای کهشوهه‌وا رووبدات و کاریگه‌ری له‌سه‌ر به‌رده‌ستبوون و کوالیتی (جۆریتی) ئاو هه‌بیت. کشتوکاڵ سێیه‌م که‌رتی لاوازه‌، چونکه‌ زۆر په‌یوه‌سته‌ به‌ بارودۆخی کهشوهه‌وای سه‌قامگیره‌وه‌، بۆ ئەوه‌ی به‌ سه‌رکه‌وتوو کشتوکاڵ بکرت ئاژه‌لداری به‌رپه‌یوه‌یه‌، هه‌روه‌ها گۆرانکاری له‌ پله‌ی گه‌رمی و بارانبارین و وه‌زی گه‌شه‌کردندا ده‌توانیت کاریگه‌ریه‌کی به‌رچاوی هه‌بیت له‌سه‌ر به‌ره‌مه‌یه‌نانی کشتوکاڵی و ئاسایشی خۆراک.

ھەئسەنگاندنى لاوازى پارىزگانى ھەرىمى كوردستان جياوازى لە سەرانسەرى كەرتە جياوازە كاندا ئاشكرا دەكات. سلیمانى بە تايبەتى لە كەرتى ئاودا لاوازە بە ھۆى تايبەتمەندىيە ناوازە كانى ھایدروئۇلۇجى و پشتبەستىن بە سەرچاوە سنووردارە كانى ئاۋ.

گۆرانى بارانبارين و پلە كانى گەرما دەبىتە ھۆى سنووردارکردن و كەمبۈنەھەى دەستەبەربوونى ئاۋ، ئەمەش كاريگەرى لەسەر كشتوكال و بە كارھىناني لە لاپەن مروفەو دەبىت. دەھۆك ئەو پارىزگايەپە كە زۆرتىن مەترسى لەسەرە لە كەرتى كشتوكالدا، بە شىۋەپە كى سەرە كى بەھۆى پشتبەستى كشتوكال بە باران (دېمى)، ئەمەش وا دەكات ھەستىار بىت بەرامبەر گۆرانكارى لە شىۋازى بارانبارين و كاريگەرى لەسەر بەروبوومى دانەوئىلە و خواردنى لەلاپەن مروفەو دەبىت. لە كەرتى ئىكۆسىستەمدا، ھەردوو شارى ھەلەبجە و دەھۆك زۆر لاوازن بەھۆى ھەمەجۆرپى ئىكۆسىستەمە كانيان و نەبوونى بەرنامەى پاراستنى سروشت. گۆرانى كەشۋەھوا دەتوانىت ئەم ئىكۆسىستەمانە تىكېدات و كاريگەرى لەسەر جۆراوجۆرى زىندەوهران و ژىنگە سروشتىيە كانى ناۋچە كە دروست بكات.

پلانى كارکردنى خۆگونجاندىن

كۆمەلىك بەرنامە و رېئوشوئى خۆگونجاندىن لە پلانى خۆگونجاندىن ناۋخۇبىدا پېشنىار كراون. جگە لە سى كەرتى سەرە كى، دوو بەرنامەى گشتىگىر ھەن كە پەيوەندىيان بە خۆگونجاندىن ۋەلامدەرەھەى كۆمەلاپەتى و خۆگونجاندىن لەسەر بنەماى ئىكۆسىستەمە ھەپە. چوارچىۋەى كاتى و بودجە و ستراتىژى داراپى بۆ ھەموو بەرنامە كان ديارى كراۋە.

كەرتە كان	بەرنامە
سەرچاۋە ئاۋىيە كان	<ol style="list-style-type: none"> 1. بەرپىداني ژىرخانى ئاۋ، لەوانەش خەزان و بەنداۋ و وىستگەى پاككردنەھەى ئاۋ. 2. بەرپىداني سىستەمىكى گشتىگىر بۆ بەرپەبەردىن لافاۋ كە سىستەمى ئاگاداركردنەھەى پېشۋەختە، نەخشەى ناۋچە نزمە كان و ژىرخانى خۇباراستن لە لافاۋ لەخۆبگرت. 3. جىبەجىكردنى شىۋازە كانى پاراستنى ئاۋ، ۋەك سىستەمى ئاۋدىزى دلۆپاندن و كۆكردنەھەى ئاۋى باران. 4. بەرپىدان و جىبەجىكردنى ستراتىژىيە كانى بەرپەبەردىن پىۋىستى ئاۋ بۆ ھاۋسەنگكردنى داينكردن و پىۋىستى و دەستەبەركردنى ئاۋ بەشىۋەپە كى بەردەوام. 5. پېشخستنى ھۆشيارى و پەرورەدەكردنى كۆمەلگا سەبارەت بە بەكارھىناني ئاۋ بەشىۋەپە كى كارامەپى.
كشتوكال وئاسابىشى خۆراك	<ol style="list-style-type: none"> 1. بە كارھىناني تەكنىكە كانى كشتوكالى زىرەك لە بواری كەشۋەھوا، لەوانەش ھەمەچەشكردنى دانەوئىلە و بەروبووم، كشتوكالى دارستان، و شىۋازە كانى بەرپەبەردىن بەردەوامى زەوى كشتوكالى. 2. داينكردنى بەرنامەى رايھىنان و بىناتناني تۋانا بۆ جووتباران لەسەر تەكنىكە كانى كشتوكالى خۆراگر بەرامبەر كەشۋەھوا. 3. دامەزراندنى سىستەمى پېشۋەختە بۆ وشكەسالى وئاگاداركردنەھەى لافاۋ بۆ پشنگىرىكردن لە دەستپەرەدەكانى كشتوكالى لە كاتى خۇيدا. 4. كشتوكالى پارىزراۋ و بەردەوام.
جۆراوجۆرى زىندەوهران و ئىكۆسىستەم	<ol style="list-style-type: none"> 1. دامەزراندنى ناۋچەى پارىزراۋ و رېپەۋى گيانلەبەرە كىۋىيە كان بۆ پاراستنى جۆراوجۆرى زىندەوهران و پشنگىرىكردنى خزمەنگوزارىيە كانى ئىكۆسىستەم. 2. جىبەجىكردنى بەرنامە كانى بوۋزاندنەھەى دارستانە كان و چاندنى دار بۆ گەرانندەھەى ئەو رووبەرەھەى لەناۋچوون و كەمكردنەھەى دوۋەم ئۆكسىدى كاربون. 3. پېشخستنى شىۋازە كانى بەرپەبەردىن بەردەوامى زەوى و دارستانە كان، لەوانەش دەستپېشخەرىيە كانى پاراستنى ژىنگە لەلاپەنكۆمەلگاۋە.
خۆگونجاندىن گشتىگىر لەسەر بنەماى ئىكۆسىستەم.	بەرزكردنەھەى خۆراگرى ئاۋ لە رىنگەى چارەسەرە كانى بنەماى سروشت.

خۇگۇنجاندىنى ۋەلامدەرەۋەى كۆمەلایەتى
گشتىگر

بەھىزكردنى خۇگۇنجاندىنى ۋەلامدەرەۋەى چىندەر لە ئاۋ و كشتوكال و ئىكۆسىستەمدا بۇ ھەرىمىكى
كوردستانى عىراقى خۇراگر.

ئەم ھەنگاۋانە بەيى كات بۇ سى پۇل دابەش دەكرىن؛ دەستپىشخەرىيە كورتخايەنەكان كە لە ماۋەى يەك بۇ سى سالددا جىبەجى دەكرىن؛ دەستپىشخەرى مامناۋەند كە لە ماۋەى زىاتر لە سى سالددا جىبەجى دەكرىن، ھەرۋەھا دەستپىشخەرى درىزخايەن كە زىاتر لە پىنج سال دەخايەنەت تا تەۋا دەبن. سەرجم ۲۹ رېۋشونىن/دەستپىشخەرى خۇگۇنجاندىن پىشنىار كران. شوتىن و نىشاندر و ئەولەۋىيەت و بودجە و بەرپىسارىتى جىبەجىكردنى ھەر رېۋشونىنىك دەستنىشانكراون.

ستراتىژى جىبەجىكردن

جگە لەۋەش، پلانى خۇگۇنجاندىنى ناۋخۇي لەۋ ئاسانكارە سەرەكپىانە و توانستانانەى كە گزىنگن لە جىبەجىكردنى سەرکەۋتۋانەى بەرنامەكانى پلانى خۇگۇنجاندىن كۆلپەۋە. ئەم توانستانە سى بۋارى سەرەكى لەخۇدەگرن، كە ھەرىبەكەيان بە وردى لىكۆلپىنەۋەيان لەسەر كراۋە و وردەكارپىان تىدايە: (I) ھەمۋاركدنەۋەى سىياسەت، پلانى خۇگۇنجاندىنى ناۋخۇي رېبازىكى ستراتىژى بۇ تىكەلكردنى پلانەكە لە سىياسەتەكانى ئىستادا دابىنكرد، لەگەل جىبەجىكردن لە كاتىكى گونجاۋدا. ئەمەش ھەنگاۋ بە ھەنگاۋى نەخشەرىنگايەك دەگرتتەۋە بۇ دىنباۋون لەۋەى كە رېۋشونىنى خۇگۇنجاندىن بە شىۋەيەكى بى كىشە لە چۈرچىۋەى سىياسەتى فراۋانتردا بەكدەخرىن. (II) ستراتىژى داراپى: پلانى خۇگۇنجاندىنى ناۋخۇي چۈرچىۋەى دارىشتى ستراتىژى داراپى دانا. (III) ستراتىژى پەيۋەندىكردن، پلانى خۇگۇنجاندىنى ناۋخۇي باسى لە گزىنگى پەيۋەندى كارىگەر كرد بە ديارىكردنى ھەنگاۋ و توخمەكانى پىۋىست بۇ پەرەپىدانى ستراتىژى پەيۋەندىكردنى پتەۋ. ئەم ستراتىژە ئامانجى راکىشانى لايەنە پەيۋەندىدارەكان و بلاۋكردنەۋەى ھۇشيارى و بەرركردنەۋەى شەفافیەتە، بۇ دىنباۋون لەۋەى كە ئامانجەكانى پلانەكە لەلایەن كۆمەلگەى فراۋانترەۋە تىدەگەن و پىشتىگرى دەكرىن.

رېكارى چاۋدىرى و پىداچۈۋنەۋە و فېربۋون

بەلگەنامەى پلانى خۇگۇنجاندىنى ناۋخۇي تىشىكى خستە سەر پىداۋىستى و پىكھاتەكانى رېكارى چاۋدىرى و پىداچۈۋنەۋە و فېربۋون لە كوردستاندا. پىۋىستە پىكھاتەى بەرنامەى داھاتۋى چاۋدىرى و پىداچۈۋنەۋە و فېربۋون ئەم پىكھاتانەى خوارەۋە لەخۇبگرتت: ئامانجەكان، و نىشاندرانى سەرەكى ئەداى كاركدن و نىشاندران لە ئاستە جىاۋازەكاندا (كەرتەكان، بەرنامە و پرۆژەكان)، مىكانىزمەكانى كۆكردنەۋە و بەرپەۋەردى زانىارى، ھەلسەنگاندىن، مىكانىزمەكانى فېربۋون و ھاۋبەشكردنى زانىارى، پلانى بەشدارىكردنى لايەنە پەيۋەندىدارەكان، بەرپەۋەردى گونجاۋ، و لە كۆتايىدا مىكانىزمەكانى راپورتكردن و پەيۋەندىكردن. لە كۆتايىدا پلانى خۇگۇنجاندىنى ناۋخۇي پىشنىارى رېكخستىكى دامەزراۋەى دەكات بۇ چاۋدىرىكردن و پىداچۈۋنەۋە و فېربۋونى خۇگۇنجاندىن لە ھەرىمى كوردستان (بەشى شەشەم).

به شی یه که م:

پیشه کی

بهشی یه کهم:

پیشه کی

چوارچیوه

عیراق به یه کیک له ولاتانی عه ربی دادنه نریت که زورترین زیانی بهرکه وتوو به هۆیگۆرانی که شوهه واوه، ههروه ها پرووبه پرووی ئاستهنگی ناوازه ی ژینگه یی بۆتهوه. کاریگه ری گۆرانی شیوازی ئاوههوا له م سالانه ی دوایدا ههستی پیکراوه، چونکه پرووداوه تونده کانی که شوههوا له فریکوئینسی و چریدا زیادیان کردوو و ژینگه له سه رانسه ری ولاتدا تیکچوو. له گه ل گه شه ی دیموگرافی فشاریکی زیاتر له سه ر سه رچاوه سروشتیه کان ده بپت و که م ده بنه وه، توانای حکومه ت بۆ دارشتن و جپه جیکردنی سیاسه ته کان بۆ خوگونجانندن و که مکردنه وه ی کاریگه ری گۆرانی که ش و ههوا که م بۆتهوه به هۆی زه مینه سه خته کانی بنیاتنانه وه ی دوا ی مملانی (رپورتی هه لسه نگانندی لاوازی نیشتمانی، ۲۰۲۲).

حکومه تی عیراق له سالی ۲۰۲۱ دا درشتنه وه ی به شداری دیاریکراوی نیشتمانی خۆی (NDC) ته واو کرد و سیاسه تی کارکردن له باره ی گۆرانی که شوههوا له عیراقدا دهسته بهرکرد. له کاتیکدا که پابه ندبوونه کان که له NDC هه ن جپگه ی دهستخوشین، به لام کوچی که شوههوا باسنه کراوه، ئه مه ش واده کات ته رخانکردنی سه رچاوه و پابه ندبوونه کرداریه کان بۆ که مکردنه وه و چاره سه رکردنی کوچی که شوههوا به هه ند وه رنه گیریت. له سالی ۲۰۲۰ حکومه تی عیراق به هاوبه شی له گه ل به رنامه ی ژینگه ی نه ته وه یه کگرتوووه کان (UNEP) پرۆسه یه کی بۆ دارشتنی پلانی خوگونجانندی ناوخۆی (NAP) دهستپیکرد بۆ بنیاتنانی خوڤاگری ولاته که به رامبه ر گۆرانی که شوههوا. ئامانجی پرۆسه ی (NAP) که مکردنه وه ی لاوازیه به رامبه ر کاریگه ریه نه رتینیه کانی گۆرانی که شوههوا، به تاییه تی له ولاتانی تازه پینگه یشتودا، له رینگه ی پلاندانانی ستراتیژی له سه ر بنه ما ی پیشبینیه کانی گۆرانی که شوههوا ی له داهاتوودا. پلانه ناوخۆیه کانی خوگونجانندن به یه کیک له گرنگترین میکانیزمه کان دادنه نریت بۆ خوگونجانندن له گه ل گۆرانی که شوههوا.

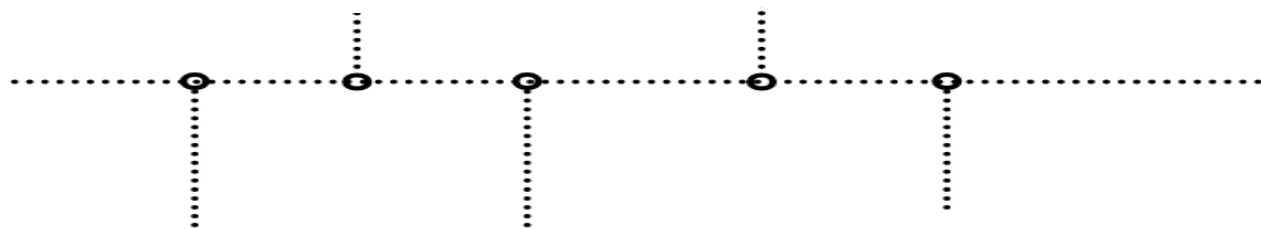
حکومه تی هه ریمی کوردستان به هاوکاری به رنامه ی نه ته وه یه کگرتوووه کان بۆ په ره پیدان (UNDP)، "پلانی خوگونجانندی ناوخۆی بۆ گۆرانی که شوههوا له هه ریمی کوردستان" ئاماده کردوو بۆ چاره سه رکردنی پیداو سیستیه تاییه ته کانی ناوچه که. ئه م به لگه نامه گشتگیره ئامانجیه تی چاره سه ری ئاسته نگه کانی گۆرانی که شوههوا بکات، له هه مان کاتدا هه ولده دات ئامانجه کانی له گه ل ئامانجه نیشتمانیه کانی پلانی خوگونجانندن ریکبخت و ئامانجه کانی له سه ر ئاستی نیشتمانی فراوانتر بیت. له رینگه ی ئه م هه وله هاوبه شه وه پلانه که هه ول ده دات بۆ دنیابوون له رپوشوینی خوگونجانندی کاریگه ر که له گه ل باروؤخی تاییه تی کوردستاندا گونجاوه، ئه مه ش به شداری ده کات له سه رکه وتنی ته واوی دهستپیشخه ریه کانی خوگونجانندی ولات. ههروه ها ره چاوی بۆشاییه دامه زراوه ییه کان و رۆلی ناروونی گۆرانی که شوههوا و بهرپرسیاریتیه کان ده کات له سه ر ئاستی دامه زراوه یی و ریکخستن.

نۆکتۆبهری ۲۰۲۱

عیراق به شداری دیاریکراوی نیشتمانی
نویکراوه ی خۆی کوتایی پپینا

ته مموزی ۲۰۲۲

عیراق پرۆسه ی نویکردنه وه ی ستراتیژی
ژینگه یی نیشتمانی دهستپیکرد

۲۰۲۱

عیراق ریکهوتنی پارسی
په سهند کرد

۲۰۲۱

عیراق پرۆسه ی په مپیدانی پلانی
خوگونجانندی ناوخۆی دهستی پیکرد

نه یلوی ۲۰۲۲

هه ریمی کوردستانی عیراق دهستی به
پرۆسه ی په مپیدانی پلانی
خوگونجانندی ناوخۆی کرد

بەرەپیدانی پلانی ناوڭۆی بۆ خۆگونجاندن لە گەل گۆرانی کە شووھەوا لە ھەریعی کوردستانی عێراق پتویستە بۆ مامەلە کردنی کاریگەر لە گەل ئالەنگاریەکانی گۆرانی کە شووھەوا لە ناوچە کەدا، بنیاتنانی خۆراگری، بەشداری لایەنە پەيوەندیدارەکان، تەرخانکردنی سەرچاوەکان، ھاندانی بەردەوامی و بەدەستھێنانی پالپشتی نیودەولەتی. دەبێتە ھۆی گرتنەبەری رێوشوێنی پێشینە و ئامانجدار بۆ پاراستنی کۆمەلگاکان، ئیکۆسیستەمەکان و ئابووری لە کاریگەرییەکانی گۆرانی کە شووھەوا.

بەرەپیدانی پلانی ناوڭۆی بۆ خۆگونجاندن لە گەل گۆرانی کە شووھەوا کە باس لە ئالەنگاریەکان دەکات بۆ ھەر ناوچە یەک؛ کوردستانی عێراق رووبەرۆوی ئاستەنگی بۆتەوھە کە لەوانە یە ناوچەکانی تری ولات جیاوازییەت. بەرەپیدانی پلانی خۆگونجاندنی ناوڭۆی کە ڕینگە بە پەسەندکردنی رێبازیکی تاییبەت دەدات بۆ چارەسەرکردنی کاریگەرییە تاییبەتەکان و لاوازی ناوچە کە. بەرەپیدانی پلانی خۆگونجاندنی ناوڭۆی ڕینگە بە رێبازیکی تاییبەت دەدات بۆ چارەسەرکردنی کاریگەرییە دیاریکراوەکان و لاوازییەکانی ناوچە کە. ئەمە ڕینگە بە تیکەیشتنیکی باشتەر دەدات لە شیوازەکانی کە شووھەوای ناوڭۆی، مەترسییەکان و دەرفەتەکان بۆ خۆگونجاندن. بنیاتنانی خۆراگری کە پلانی خۆگونجاندنی ناوڭۆی یارمەتی بنیاتنانی خۆراگری دەدات لە رووبەرۆبوونەوھە کاریگەرییەکانی گۆرانی کە شووھەوا. بە دیاریکردن و جێبەجێکردنی رێوشوێنەکانی خۆگونجاندنی دیاریکراو، کوردستان دەتوانێت توانای خۆی بۆ بەرگەگرتن و چاکبوونەوھە لە رووداوەکانی پەيوەندیدار بە کە شووھەوا وەک وشکەسالی و لافاویان بەرزى پلەى گەرمى زیاد بکات. ئەمەش دەتوانێت ژێرخانی گرگ و ئیکۆسیستەم و بژێوی ژیان لە ناوچە کەدا بپارێزێت.

- بەشداریکردنی لایەنە پەيوەندیدارەکان: بەرەپیدانی پلانی خۆگونجاندنی ناوڭۆی بریتییە لە ڕاکێشانی لایەنە پەيوەندیدارەکان لە کەرتە جیاوازیەکان، لەوانە دەزگاکانی حکومەت، کۆمەلگە ناوڭۆییەکان، بازارگانییەکان و رێکخراوەکانی کۆمەلگەى مەدەنى. ئەم پرۆسە گشتگیرە ھانی ھاوکاری و بەشداریکردن و خواھندارێتی لە کردەوھەکانی گونجاندن دەدات. دڵنیای دەدات لەوھى کە پلانی کە ڕەنگدانەوھى پێداویستی و کارە لەپێشینەکانی دانیشتوانی ناوچە کە یە، برەودان بە جێبەجێکردنی کاریگەر و بەردەوامی.
 - تەرخانکردنی سەرچاوە و کارە لەپێشینەکان: پلانی خۆگونجاندنی ناوڭۆی یارمەتی تەرخانکردنی سەرچاوەکان دەدات بە شیوھە یەکی کاریگەر لە ڕینگەى دیاریکردنی بوارە لەپێشینەکان و دەستیوھەردانەکان. ئەم پلانی ڕینگە بە پلاندانانی ستراتژییە دەدات، بە لەبەرچاوگرتنی لاوازی وتوانا و کۆت و بەربەستەکانی کوردستان. بە ھەبوونی پلانیکی، بریارەران و دەسەڵتداران دەتوانن بریاری ئاگادارانە بەدەن سەبارەت بە تەرخانکردنی بارە، جێبەجێکردنی پرۆژەکان و چاودێریکردنی پێشکەوتنەکان.
 - بەردەوامی درێژخایەن: گۆرانی کە شووھەوا ئالەنگاریەکی درێژخایەنە و پتویستی بە ھەولێ بەردەوام ھەبە. پلانی خۆگونجاندنی ناوڭۆی رێکارتیک بۆ پلاندانان و کاری درێژخایەن داھین دەکات، کە چاودێریکردنی بەردەوام، ھەلسەنگاندن و رێکخستنی ستراتژییەکانی خۆگونجاندن کارا دەکات. دڵنیای دەدات لەوھى گۆرانی کە شووھەوا لە پلان و سیاسەت و رێساکانی گەشەپێدانرا ھەچاودەکریت، وە ھاندانی پراکتیکەکانی گەشەپێدانی بەردەوام. ھەرواھا، پلانی خۆگونجاندنی ناوڭۆی ئامرازیکە بۆ ئەوھى بێتە ئاسانکاری و کاری لەپێشینەى حکومەتی فیدرالی بۆ پشٹیوانی ھەرێم.
 - ھاوکاری و دارایی نیودەولەتی: ئامادەکردنی پلانی خۆگونجاندنی ناوڭۆی دەتوانێت دەستراگەیشتن بە ھاوکاری نیودەولەتی و دارایی بۆ گۆرانی کە شووھەوا ئاسان بکات. ھەریعی کوردستان بە ھاوئاھەنگی لەگەل ئامانج و رێکارە نیشتمانی و نیودەولەتییەکانی کە شووھەوا، دەتوانێت پارە و ھاوکاری تەکنیکی و شارەزایی بۆ پشٹیوانی لە ھەولەکانی خۆگونجاندن رابکێشێت. ئەمەش دەبێتە ھۆی بەھەندوھەرگرتن و بەدەستھێنانی متمانەى ناوچە کە لە کۆرپەندە نیودەولەتییەکانی گۆرانی کە شووھەوا.
- ستراتژیی کاریگەری خۆگونجاندنی مامناوھند و درێژخایەن زۆر گرنگ بۆ کەمکردنەوھى کاریگەرییە نەرێنییەکانی کە شووھەوا و داھینکردنی رێگایەکی گونجاو بەرھو خۆراگری. پلاندانان بۆ گەشەپێدان لە داھاتوودا پتویستی بە دەستنیشاندنی ئاستەنگەکانی کە شووھەوای مامناوھند و درێژخایەن ھەبە و لە ھەمان کاتدا بەشیک بێت لە پلانی نیشتمانییەکان. پالئەری ئیستا بەرھو پلاندانان و جێبەجێکردن زیاتر تیشک دەخاتە سەر خۆگونجاندن لە گەل گۆرانی کە شووھەوای لەمەودای مامناوھند و درێژخایەن لە گەل ستراتژیی دیاریکراو بۆ حوکمرانی و دارایی کە شووھەوا.

دەستىنىشانى كۆرۈش كاريگەرىيە كانى گۇرپى كە شۇھەوا لەمەھوداى مامناۋەند و درېژخايەندا پىئويستى بە كارنامەيە كى ستراتىژى ھەماھەنگ ھەيە بۇ جىبەجىكىردى خۇگۇنجاندىن لەگەل گۇرپى كە شۇھەوا. ئەمەش دەپتە ھۆى مسۇگەركردى ھەولە ھاوبەشەكان بۇ كەمكردنەھەي مەترسى و لاوازى گۇرپى كە شۇھەوا، زىادكردى خۇراگرى و كەمكردنەھەي خۇراپى خۇگۇنجاندىن، بە لەبەرچاۋگرتى خۇگۇنجاندىن ئاسان و قورسەكان و ئاستەنگەكانىان. ئەمەش تۈانا و خۇراگرى زىاد دەكات، گۇرپىكارى و گواستنەھەي سىستەم بەدەست دەھىئىت، رېئوشون دەگىرپتەبەر بۇ پاراستى تەندروستى بەردەھوامى مۇرۇپى و ئىكۇسىستەم و خۇشگوزەرانى كۇمەلەپتە، گىشتگىرى جىندەرى، و كەمكردنەھەي زىانەكان.

بەنەماى پلانى خۇگۇنجاندىن ناخۇپى

شانزەھەمىن كۇنفرانسى گۇرپى كە شۇھەواى نەتەھە يەگگرتوۋەكان لە سالى ۲۰۱۰ جەختى لەسەر گىنگىدان بە بەھىزكردى كىردەھەي خۇگۇنجاندىن لە رېگەي رېكارەكانى كانكون (Cancun) كىرد بە دامەزراندنى پىرۇسەي پلانى خۇگۇنجاندىن نىشتامى (NAP)، كە ئاسانكارى دەكات بۇ پلاندانانى خۇگۇنجاندىن كاريگەر، كۇكردنەھەي سەرچاۋە، و دانانى خۇگۇنجاندىن گۇرپى كە شۇھەوا لە ناو پىرۇسەي پەرەپىدانى نىشتامى. رېكارەكە گىنگى دەدات بە خۇگۇنجاندىن مامناۋەند تا درېژخايەن لە رېگەي ستراتىژى و بەرنامەيە دارپىزاۋ نەك دەستپىشخەرىيە كى كورتخايەنەكان، بە ئامانجى ئەھەي مۇرۇفەكان، شونىنەكان، ئىكۇسىستەمەكان و ئابورپىيەكان زىاتر خۇراگر بن بەرامبەر بە كاريگەرىيەكانى گۇرپى كە شۇھەوا.

ھەرۋەھا شانزەھەمىن كۇنفرانسى گۇرپى كە شۇھەواى نەتەھە يەگگرتوۋەكان سىندوقى كە شۇھەواى سەوز (GCF) ى وەك دامەزراۋەبە كى كاريكردى مىكانىزى داراپى رېككەوتننامەيە كارنامەيە نەتەھە يەگگرتوۋەكان بۇ گۇرپى كە شۇھەوا دامەزراند. سىندوقى كە شۇھەواى سەوز لە ھەزەھەمىن كۇنفرانسى گۇرپى كە شۇھەواى نەتەھە يەگگرتوۋەكان دەستبەكاربۇ، كە داۋاى لە دەستەي كارگىرپىيەكەي كىرد ھاوسەنگى لە نىۋان تەرخانكردى سەرچاۋەكان لە نىۋان چالاكىيەكانى خۇگۇنجاندىن و كەمكردنەھەي كانى كاريگەرى گۇرپى كە ش و ھەوا دروست بىكات. ھەزەھەمىن كۇنفرانسى گۇرپى كە شۇھەواى نەتەھە يەگگرتوۋەكان لە دۇخە لە سالى ۲۰۱۲ دا تىشىكى خىستە سەر پىئويستى پەرەپىدانى پلانى خۇگۇنجاندىن ناخۇپى لە ولاتانى كەم گەشەسەندۇو و تازەپىگەبىشتوۋەكان. گروپى پىسپۇرپى ولاتانى كەم گەشەسەندۇو (LEG) لە سالى ۲۰۱۲ دا پىنمىپى تەكىكى بۇ پلانى كانى خۇگۇنجاندىن ناخۇپى ئامادە كىرد.

رېككەوتننامەيە پارىس كە لە كۇنفرانسى ۲۱ى گۇرپى كە شۇھەواى نەتەھە يەگگرتوۋەكاندا پەسەندىكار، پىرۇسەكانى پلاندانانى خۇگۇنجاندىن بەھىزتر كىرد كە گىنگى بۇ گەشەپىدانى كۇمەلەپتە و ئابورپى و پىئويستى بۇ ۋەلامدانەھە بۇ گۇرپى كە شۇھەوا لەسەر ئاستى جىھان. مادەي ھەوتەمى رېككەوتننامەيە پارىس داۋا لە ھەموو لايەنەكان دەكات بەشدارى لە پلاندانانى خۇگۇنجاندىن بىكەن، لەوانەش دارپىش و جىبەجىكىردى پلانى كانى خۇگۇنجاندىن ناخۇپى و چاككردى "كاريگەرى و درېژخايەن" كىردارەكانى خۇگۇنجاندىن. تا ئىستا ۷۲% ى ۱۹۰ ولاتى واژۇى رېككەوتننامەيە پارىسيان كىردوۋە، لانىكەم يەك ئامرازى خۇگۇنجاندىن نىشتامىپان (پلان، ستراتىژى، سىياسەت يان ياسا) پەسەند كىردوۋە، لەكاتىكدا بەشپىكى كەم لە ئىستادا ئامرازىكى لەو جۇرەيان نىيە يان لە پىرۇسەي پەرەپىدانى ئامرازىكىدان. زۇربەي ولاتانى تازەپىگەبىشتوۋە دەستىان كىردوۋە بە دارپىشنى پلانى كانى خۇگۇنجاندىن ناخۇپى ۋەك مىكانىزىمىكى سەرەكى، بەلام دەكرىت لە قۇناغى جىاۋازى پىرۇسەكەدا بن.

ئەم پلانى نىشتامىپىيە بۇ خۇگۇنجاندىن رېرەھەي دارپىزاۋ و بەردەھوام بۇ گۇرپىكارى لە خۇگۇنجاندىن لەگەل گۇرپى كە شۇھەوا و گەشەپىدانى خۇراگرى كە شۇھەوا لەخۇدەگىرت. ۋەك ئامرازىكى گىنگى دانۇستان لەسەر كە شۇھەوا بۇ بەرپوۋەبىردى داراپى خۇگۇنجاندىن بەپىيە مادەي ۷ و مادەي ۹ى رېككەوتننامەيە پارىس (۲۰۱۵) كىردەكات. ستراتىژىيەكان بۇ گەياندىن دۇخى خۇگۇنجاندىن و باشتىن پراكتىزەكان لە ئاستى جىھاندا دەخاتە رۇو، بە دانان بە فشارەكانى كۇنفرانسى ۲۶ى گۇرپى كە شۇھەواى نەتەھە يەگگرتوۋەكانى سالى (۲۰۲۱) لەسەر ھەموو ولاتان بۇ بەرھەمىننى پەيۋەندىيەكى خۇگۇنجاندىن! چاۋدىرى و ھەلسەنگاندىن پىشكەوتتەكان دەكات بەرەو دانانى ئامانجى خۇگۇنجاندىن.

دید و ئامانجه كان

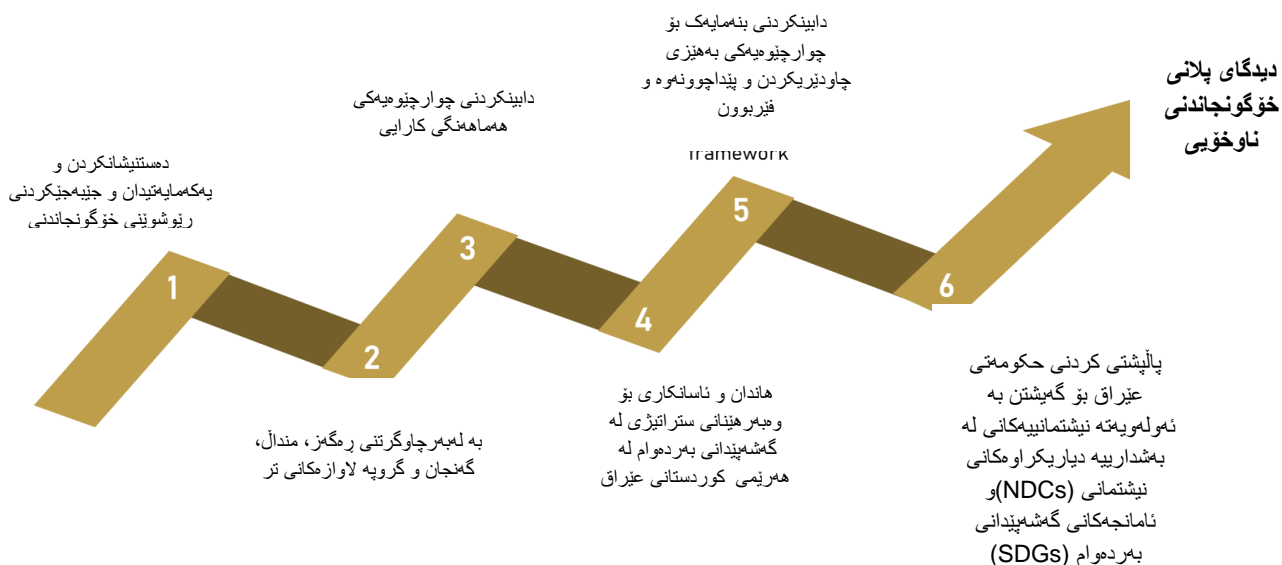
حكومتی هەرتیمی كوردستان بە نیازە، لە ڕینگەى گەشەپێدانی پلانی كەیدا بۆ خۆگونجاندنی ناوخرۆی كارىكات لە بەدیھێنانی ناوچەيە كى ئامادە و خۆراگر بەرامبەر بە مەترسییەكانى گۆرانی كەشوهەوا، كە دەبیتە مسۆگەریبون لە زیادبوونی خۆراگری كۆمەلگا و دامەزراوەكانى و ئىكۆسیستەمە سروشتیەكانى و ئاو و سەرجاوە كشتوكالییەكان بىتتە ڕینگى بەدەستھێنانی گەشەپێدانی بەردەوام و خۆراگر لە دژی گۆرانی كەشوهەوا.

دیدى پلانى خۆگونجاندنی ناوخرۆی لە كوردستان

بىناتنانی ناوچەيە كى خۆراگری كەشوهەوا لە ڕینگەى ستراتىژیەكانى خۆگونجاندنی كارىگەر بۆ پىشخستنى كۆمەلگا و ئىكۆسیستەمى بەھێز و ھاندانی گەشەى ئابوورى بەردەوام

پلانى خۆگونجاندنی ناوخرۆی ئامانج دیارى دەكات بۆ بەدیھێنانی تىروانىنى خۆی لە كاتىكدا رەچاوى كىشە جۆراوجۆرەكان دەكات لە بوارە بابەتیە جیاوازەكاندا بۆ چارەسەركردنی خۆگونجاندنی گۆرانی كەشوهەوا.

- دەستىنیشانكردن و گرنگىدان و جىبەجىكردنی رىوشوئى خۆگونجاندنی ستراتىژی و بەرنامەيى بۆ بەرزكردنەوھى خۆراگری كوردستان و پرۆسەيە كى پلاندانانی خۆگونجاندن كە بەشێك بىت لە پلاندانان و سىستەمى بودجەي كەرتیەكان.
- رەچاوكردنی رەگەز، مندالان و گەنجان و گروپە لاوازەكانى تر، بۆ زیادكردنی توانای خۆگونجاندن و بەھێزكردنی سەقامگىرى ئابوورى زۆرتىرین دانىشتوانى زىانلىكەوتوو لە كوردستان.
- داىبنكردنی چوارچۆیەيە كى ھەماھەنگى كارا بۆ رىنمايىكردنی لاىەنە پەيوەندىدارە نىشتمانىیەكان و ھاوبەشەكانى گەشەپێدان لە ڕینگەى پرۆسەي برىاردانی خۆراگری بەرامبەر گۆرانی كەشوهەوا.
- ھاندان و ئاسانكارى بۆ وەبەرھىنانی ستراتىژی لە گەشەپێدانی خۆراگری كەشوهەوا لە كوردستان، لەوانەش بەرزكردنەوھى ھاندان بۆ گەيشتن بە داراى نىشتمانى، نىودەولەتى، گشتى و تاىبەت لە ڕینگەى ستراتىژی داراى گونجاو.
- داىبنكردنی بنەمايەك بۆ چوارچۆیەيە كى بەھێزى چاودىزىكردن، پىداچوونەوھى و فىرپوون بۆ دىنبايون لەوھى كە ئەنجامە چاوەروانكاراوەكان، دەرتەنجامەكان و كارىگەرییەكان بەدەستدەھىنرین، چاكرردنی پرۆسەي پلانى خۆگونجاندنی ناوخرۆی لە ڕینگەى ئەزموونەكانى پىشووھوھ.
- پشتمگىرىكردن لە حكومتى عىراق بۆ گەيشتن بە ئەولەویەتە نىشتمانىیەكانى كە لە بەشدارىیە دىارىكاراوەكانى نىشتمانى (NDCs) و ئامانجەكانى گەشەپێدانی بەردەوام (SDGs) دا خراوەتەرۆو.

دارشتنى سنوورى كهرته كان

چەمكە سەرەتاييەكانى پلانى خۇگونجاندىنى ناوخۆي سەرنجى خستە سەر سەرچاوهكانى ناو، كشتوكال، جۇراوجۆرى زىندەوهران و ئىكۆسيستەمەكان وەك كهرته سەرەكئىيەكان بۇ خۇگونجاندىن. بۆيە پلانى خۇگونجاندىنى ناوخۆي سەرنج دەخاتە سەر ئەم سى كهرته و كهرته لاوهكئىيەكانيان، لەگەل پەرسە گشتگىرەكانى تر وەك ژنان و يەكسانى جىندەرى، رۆلى گەنجان و خاوەن پىداويستىيە تاييەتەكان، كهرتى تاييەت، ژىرخانى ئابوورى و تەندروستى بۇ دەستنىشانكردىنى ستراتىژى گونجاو.

رېبازى پلانى خۇگونجاندىنى ناوخۆي

پرۆسە پلانى خۇگونجاندىنى ناوخۆي لە لايەن رېنمايە تەكنىكئىيەكانى رېنكەوتننامەى چوارچىوہى نەتەوہ يەكگرتووهكان بۇ گۆرانى كەشوهەوا (UNFCCC) رېنمايە كرا. پرۆسەى ئامادەكردىنى بەلگەنامەى پلانى خۇگونجاندىنى ناوخۆي بە چەند هەنگاويكدا تىپەپووه بۇ دۇنيابوون لە بەشدارىكردىنى كاريگەرەنەى دامەزراوه و پسپۆرە جياوازهكان، لەژىر چاودىرى دەستەى پاراستن و چاكردىنى ژىنگە لە هەريمى كوردستان، كە بە دەسەلانى بەرپرسىار دادەنرئىت بۇ چارەسەركردىنى گۆرانى كەشوهەوا لە هەريمى كوردستان. گروپىكى كارى تەكنىكى (TWG) دامەزرا كە تىيدا نوئىنەرانى دامەزراوه سەرەكئىيەكانى پەيوەندىدار دەكرى بۇ دەستنىشانكردىنى ئالەنگارىيەكانى خۇگونجاندىن لەگەل گۆرانى كەشوهەوا لە هەريمى كوردستان، بە هەماهەنگى لەگەل پسپۆرانى كهرته جياوازهكان.

چالاكى و هەنگاوه سەرەكئىيەكان كە لە چوارچىوہى پلانى خۇگونجاندىنى ناوخۆيىدا ئەنجامدراون بەم شىوہىە بوون:

- هەئسەنگاندىنى خۇگونجاندىن لە هەريمى كوردستان بە ئامانجى دەستنىشانكردىنى بنەماكان بۇ وردكردەوہ و جىبەجىكردىنى پرۆسەى پلانى خۇگونجاندىنى ناوخۆي لە كوردستان.
- كۆكردەوہى زانىارى لەسەر پىوہرەكانى كەشوهەوا، هۆكارە كۆمەلايەتى، ديمۆگرافى وئابوورىيەكان.
- راوئىزكردىن لەگەل لايەنە پەيوەندىدارەكان سەبارەت بە مئىتۆدى هەئسەنگاندىنى لاوازى، سنوورەكان، كهرته گرنگەكان و كە لە كارناماكەدان. دىزاینكردىنى نیشاندرى لاوازى بۇ ئەوہى لەلايەن تيمەكەوہ هەئسەنگىندىرت.
- ئەنجامدانى هەئسەنگاندىنى لاوازى بۇ هەريمى كوردستانى عىراق بە راوئىز لەگەل لايەنە پەيوەندىدارەكان.
- دىزاینكردىنى بەرنامەكانى خۇگونجاندىن و كاركردىن بە هاوكارى لەگەل تيمى كارى تەكنىكى لەسەر رىوشوئى خۇگونجاندىن بە راوئىز لەگەل لايەنە پەيوەندىدارەكان.

به شی دووهم

گورانی که شوههوا و مه ترسییه په یوه نندیداره کان

بهشی دووهم: گۆرانی که شوههوا و مهترسییه په یوه نندیداره کان

پهوشی میژوویی که شوههوا له کوردستان

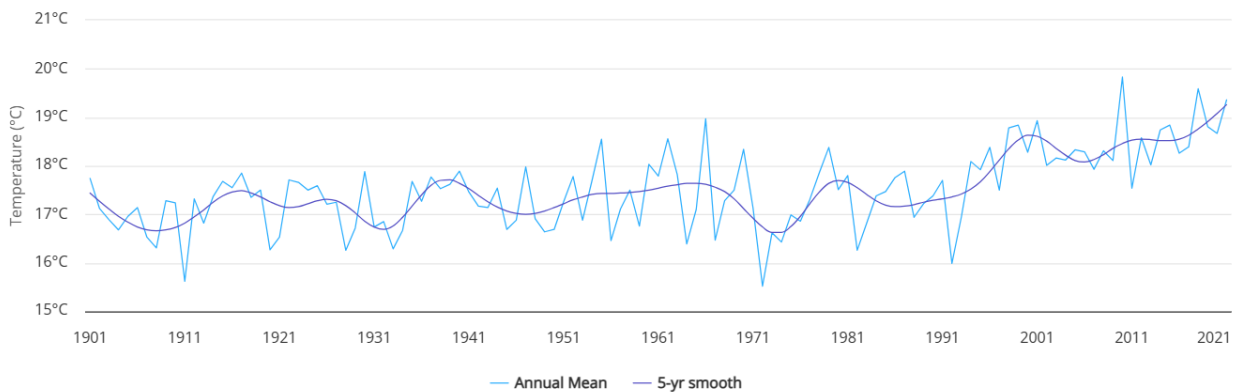
کهش و ههواى ههړیمی کوردستان کیشوههرى نیمچه وشکه؛ له هاویندا گهرم و وشک، له زستاندا سارد و شیدار. ئەم ناوچه یه بهراورد به ناوچه کانی ناوهراست و باشووری عیراق فینکتره. له شاخه کانداکهش و ههوا زۆر شیداره به لأم تهنھا که میک فینکتره له دهشته کان. ریزه ی بارانبارین له شاخه کان به یپی شوینه کان ده گۆریت، به لأم له نیوان ۴۰۰ ملم بۆ زیاتر له ۱۰۰۰ ملم ده باریت، به شیوه یه کی سهره کی له نیوان مانگه کانی تشریپی دووهم و نازاردا ده باریت.

هاوین گهرم و وشکه، تیکرای پله ی گهرمی بهرز له ناوچه فینکه کانی باکوور له ۳۵ پله ی سهدی تا له باشووری رۆژئاوا ۴۰ پله ی سهدی، پله ی گهرمی نرم له نیوان ۲۱ پله ی سهدی بۆ ۲۴ پله ی سهدی. زستانه کان به شیوه یه کی بهرچاو ساردترن له ناوچه کانی دیکه ی عیراق، پله کانی گهرما له نیوان ۹ پله ی سهدی بۆ ۱۱ پله ی سهدی له لوتکه دا، که مترین پله ی گهرمی له هه ندیک ناوچه له ده وروبه رى ۳ پله ی سهدیایه و له هه ندیک تریشدا ده یبه ستیت و ده گاته -۲ پله ی سهدی و 0 پله ی سهدی به تیکرا پله ی سهدی.

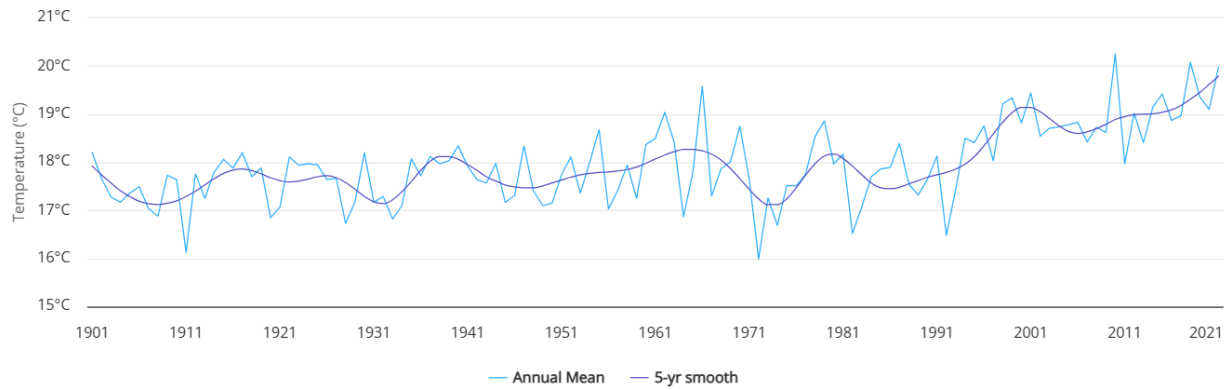
کوردستانی عیراق له سالانی ۱۹۵۰ هه گۆرانکاری بهرچاوی که شوههواى به خۆیه وه بینیه، گۆرانی بهرچاوی پله ی گهرما و شیوازی بارانبارین ئاماژن بۆ نه وه. به دریزایی سالانی پیشوو تیبینی کراوه که تیکرای پله ی گهرمی سالانه بهردهوام بهرز بۆته وه، به ریزه یه کی مه زنده کراو نیکه ی ۰.۷ پله ی سهدی له سهدیه کدا. جگه له وهش گۆرانکاری له ریزه ی بارانبارینی سالانه دا به دی کراوه، به تایبه تی له ناوچه ی باکووری رۆژه لات که به ریزه ی نیکه ی ۲.۴ ملم له مانگی کدا له ماوه ی سهده دا زیادى کردوه. ئەم گۆرانکاریانه له پله ی گهرمی و ریزه ی بارانبارین هۆکاری گرینگن که که شوههوا و ژینگه ی ناوچه که دیاری ده دن، ئەمهش پتویستی به شیکاری گشتگیر و ستراتژی خۆگونجاندن هه یه بۆ مامه له کردن له گه ل گۆرانی که شوههوا رووبه رووبونه وهی و کاریگه ریه بهرچاوه کانیان له سهر کهرته جیاوازه کانی کوردستانی عیراق. وینه کانی خواره وه گۆرانکاری و رهوتی تیکرای پله کانی گهرما و که مترین پله کانی گهرما و بری بارانبارین له پارێزگانی کوردستانی عیراق نیشان ده دن.

تیکرای پله ی گهرمی

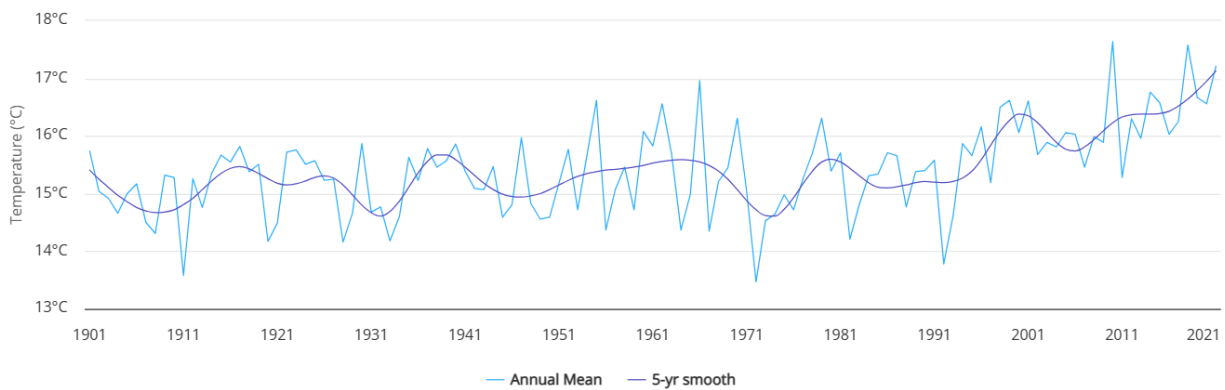
گۆرانی میژوویی له تیکرای پله ی گهرمی سالانه له کوردستانی عیراق هریبونه وه له سه رجه م پارێزگان نیشان ده دات، و له وینه کانی ۲ و ۳ و ۴ خواره وه دا نیشان دراوه.

وینہی ۳: تیکرای پلهی گهرمی سالانهی چاودیرکراو له ههولیر (۱۹۰۱-۲۰۲۱)

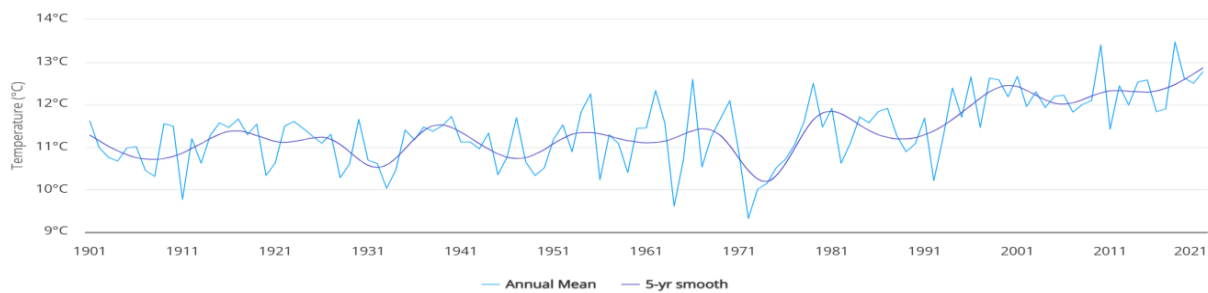
وینہی ۴: تیکرای پلهی گهرمی سالانهی چاودیرکراو له سلیمانی و هه نه بجه (۱۹۰۱-۲۰۲۱)

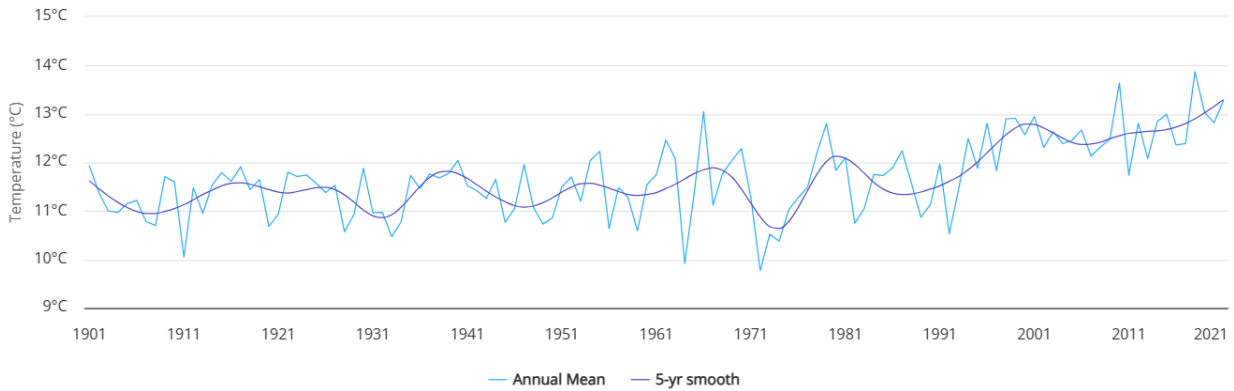
وینہی ۵: تیکرای مامناوهندی پلهی گهرمی سالانهی چاودیرکراو له دهوک (۱۹۰۱-۲۰۲۱)

که مترین پلهی گهرمی

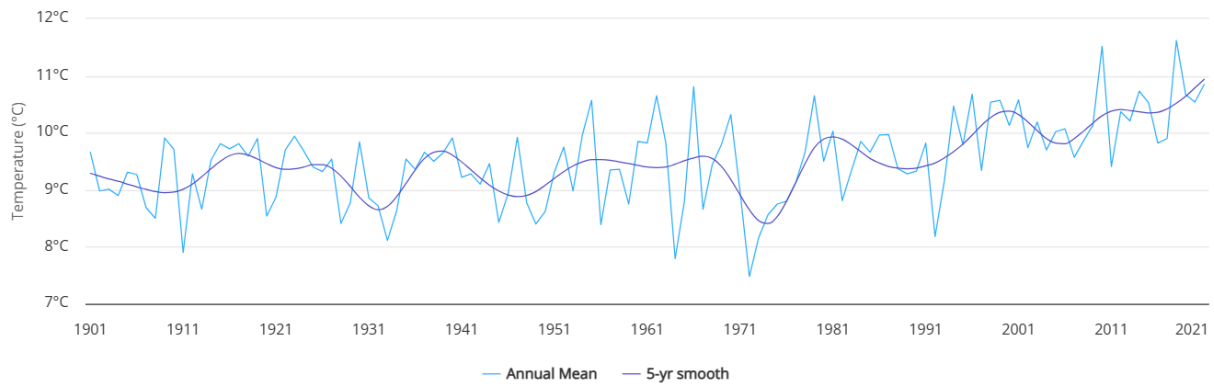
گۆرانی میژووپی که مترین پله کانی گهرمای سالانه له کوردستانی عێراق به رزیوونه وه له سه رجه م پارێزگاکان نیشان دهدات، و له وینه کانی ۵ و ۶ و ۷ خواره ودا نیشان دراوه.

وینہی ۶: تیکرای که مترین پله کانی گهرما که سالانه له ههولپر بهدی کراوه (۱۹۰۱-۲۰۲۱)

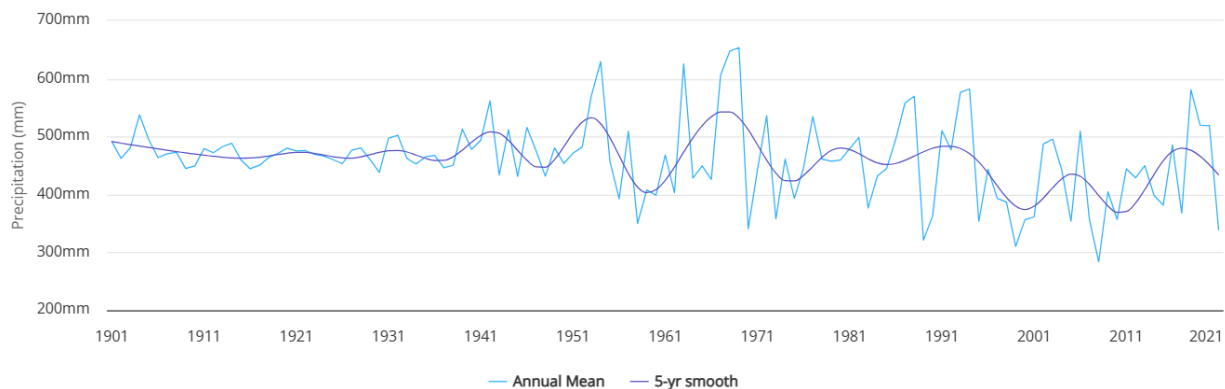
وینہی ۷: تیکرای که مترین پلهی گهرما که سالانه له سلیمانی و ههلهبجه بهدی کراوه (۱۹۰۱-۲۰۲۱)

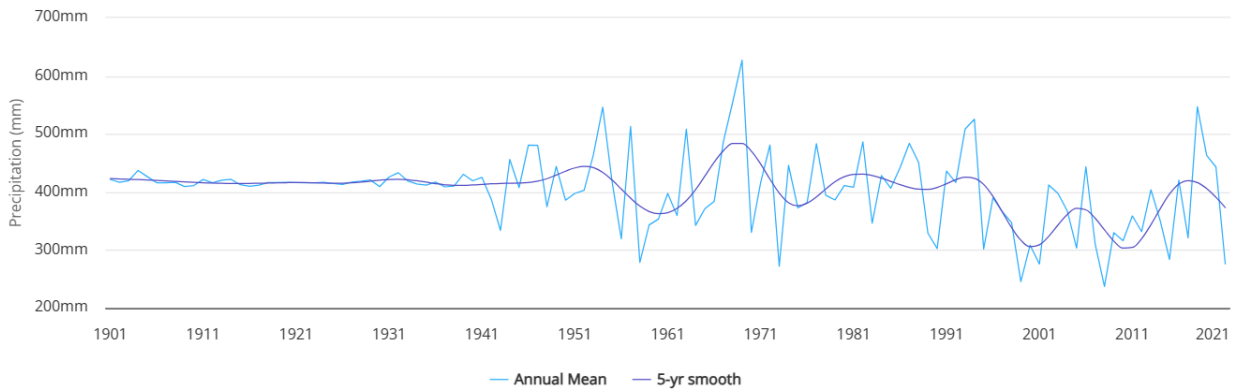
وینہی ۸: تیکرای که مترین پله کانی گهرما که سالانه له دهوک بهدی کراوه (۱۹۰۱-۲۰۲۱)

گۆرانی بارانبارین

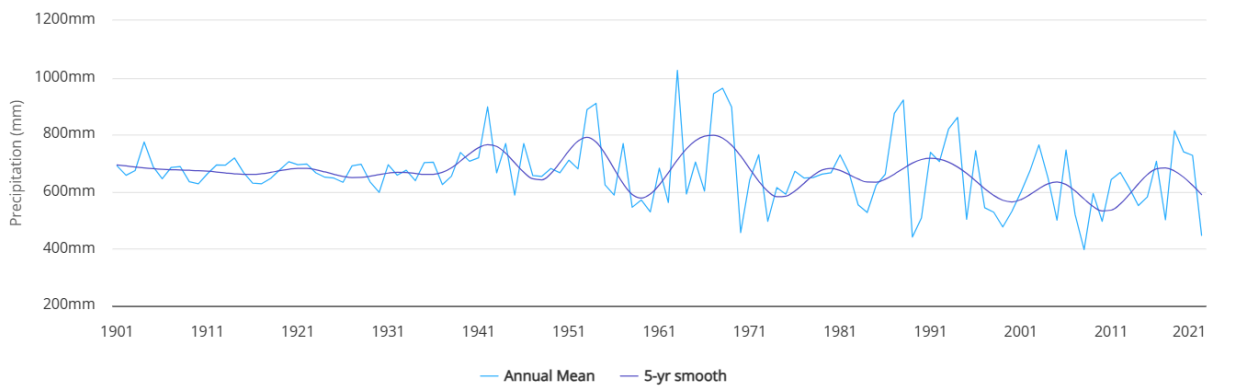
گۆرانی میژووپی تیکرای بارانبارینی سالانه له کوردستانی عێراق که مییک که مبوونه وهی له سه رجه م پارێزگان نیشان دهدات و ئه مهش له وینه کانی ۸ و ۹ و ۱۰ خواره و هدا نیشان دراوه.

وینە ۹: تیکرای بارانبارینی سالانه که له ههولیر بهدی کراوه (۱۹۰۱-۲۰۲۱)

وینە ۱۰: تیکرای بارانبارینی سالانه که له سلیمانی و ههلهبجه بهدی کراوه (۱۹۰۱-۲۰۲۱)

وینە ۱۱: تیکرای بارانبارینی سالانه که له دهۆک بهدی کراوه (۱۹۰۱-۲۰۲۱)

سیناریۆکانی که شوههواى داهاوو

داتاكانی پیشبینی که شوههوا و داتایه کی نمونەبیه له کۆکراوهی که شوههواى جیهانی له پرۆژهی بهراوردکاری نیوان نمونە پیشبینیکراوهکانی که شوههوا و قوئاغی ۶. پرۆژهی بهراوردکاری نیوان نمونەکانی که شوههوا (CMIP) بنه‌مای داتاكانی راپۆرتەکانی هه‌سه‌نگاندنی پانیلی نه‌ته‌وه یه‌گرتوو‌ه‌کان بۆ گۆرانی که شوههوا (IPCC) پیکده‌هین. (CMIP6) پشتگیری له شه‌شم راپۆرتی هه‌سه‌نگاندنی (IPCC) ده‌کات. چه‌ندین نمونەى کۆکراوه له پیشبینیه‌کانی سیناریۆکانی داهاوو‌ی که شوههوا‌دا به‌کارهینراوه. نمونەى چه‌ندین په‌یمانگای توێژینه‌وه‌ی که شوههوا که به‌کارهینراون وه‌ک له خشته‌ى 1 خواره‌وه‌دا هاتوو.

خشته‌ى ۱: ئەو نمونانەى له دامه‌زراوه جیاوازه‌کانی توێژینه‌وه‌ی که شوههوا وه‌رگیراون

په‌یمانگای توێژینه‌وه/ریکخراوه	ناوی نمونە
کۆمه‌لگه‌ى ئوستراالی بۆ توێژینه‌وه‌ى که شوههوا و زه‌وى (ACCESS)	access-cm2
کۆمه‌لگه‌ى ئوستراالی بۆ توێژینه‌وه‌ى که شوههوا و زه‌وى (ACCESS) ؛ سیسته‌مى زه‌وى نمونە 1.5 (ESM1.5)	access-esm1-5
نمونه‌ى که شوههواى په‌یمانگای ئەلفرێد فیگنەر (AWI-CM)	awi-cm-1-1-mr
سه‌نته‌رى که شوههواى په‌کین	bcc-csm2-mr
ئه‌کادیمیای چینی بۆ زانسته‌ که شناسیه‌کان (CAMS)	cams-csm1-0
سیسته‌مى زه‌وى که نه‌دى، وه‌شانى ۵	canesm5
سیسته‌مى زه‌وى کۆمه‌لگه‌ نمونەى ۲	cesm2

سەنتەرى ئەوروپى-دەرياي ناوہراست بۇ گۇرانی كەشوهەوا، ئیتالیا	cmcc-cm2-sr5 cmcc-esm2
سەنتەرى نیشتمانی بۇ لیکۆلینەوہی كەشناسی، میتیۆ-فەرہنسا و تاقیگہی CNRS، فەرہنسا	cnrm-cm6-1 cnrm-esm2-1
كۆمەلەى زەوى EC3-، ئەوروپا	ec-earth3 ec-earth3-veg
LASG، پەیمانگای فیزیای بەرگەهەوا، ئە كادیمیای زانستی چینی	fgoals-g3
تاقیگہی داینامیکى شلەى جیۆفیزیكى/خزمەتگوزارى كەشوهەواى نیشتمانی ئەمريكا، ئەمريكا	gfdl-esm4
سەنتەرى كەشناسى ھادلى، بەریتانیا	hadgem3-gc31-ll
پەیمانگای بېركارى ژمارەپى (INM)، رۇوسیا	inm-cm4-8 inm-cm5-0
پەیمانگای پېپر سیمۆن لاپلاس (IPSL)، ئەوروپا	ipsl-cm6a-lr
پەیمانگای نیشتمانی زانستە كەشناسیە كان - ئیدارەى كەشناسى كۇریا	kace-1-0-g
پەیمانگای زانست و تەكنەلۇژیای ئۇقیانوسى كۇریا (KIOST)، كۇریا	kiost-esm
ئازانسى ژاپون بۇ زانست و تەكنەلۇژیای دەریا-زەوى، پەیمانگای نیشتمانی بۇ لیکۆلینەوہی ژینگەپى، ژاپون	miroc-es21 miroc6
پەیمانگای ماكس پلانك بۇ كەشناسى لە ئەلمانیا	mpi-esm1-2-hr mpi-esm1-2-lr
پەیمانگای توتۆینەوہی كەشناسى، ژاپون	mri-esm2-0
زانكۆى نانجینگ بۇ زانست و تەكنەلۇژیای زانیاری، چین	nesm3
نمونهى سیستمى زەوى نەرویجى، پەیمانگای كەشناسى نەرویجى، سەنتەرى توتۆینەوہى نەرویجى NORCE، نەرویج	noresm2-lm noresm2-mm
سیستمى زەوى تایوان، سەنتەرى توتۆینەوہى لەسەر گۇرانكارىیە ژینگەپىە كانى ئە كادیمیای سینیکا، تایوان	taiesm1
سەنتەرى ھادلى لە كەشناسى، ئەنجومەنى توتۆینەوہى ژینگەى سروشتى، بەریتانیا	ukesm1-0-11

راپۇرتى ھەلسەنگاندنى شەشەمى پانئېلى نەتەوہە يەگگرتوہە كان بۇ گۇرانی كەشوهەوا (IPCC، 2021) پېشېنبىيە كانى داھاتووی كەشوهەواى بە سیناریۆى پېرەوى ئابوورى كۆمەلایەتى ھاوبەش (SSP) نوپكردەوہ لەسەر بنەماى پېنج گېرانەوہ رەوشى كۆمەلایەتى و ئابوورى فراوان دەكات باس دەكات. ئەمانە مەوداى سیناریۆكانى داھاتوو ئاشكرا دەكەن. بە پېپى پانئېلى نەتەوہە يەگگرتوہە كان بۇ گۇرانی كەشوهەوا (IPCC) سیناریۆى پېرەوى ئابوورى و كۆمەلایەتى (SSP1-2.6) نوپنەرايەتى كەمى دەردانى گازى گەرمخانەپى لە داھاتوودا دەكات، لە كاتىكدا سیناریۆى (SSP5-8.5) نوپنەرايەتى زۆر بەرزى دەردانى گازى گەرمخانەپى دەكات.

لە چوارچىوہى ھەلسەنگاندنى كاریگەرىيە ئەگەرىيە كانى گۇرانی كەشوهەوا لە ھەرئېمى كوردستان، پېويستە رەچاوى كۆمەلئېك سیناریۆى ئەگەرى داھاتوو بكرت، ھەرۋەھا بۇ دەستەبەركردنى ھەلسەنگاندنىكى بەھىز و گشتگېر، ھەرئېمى كوردستان دوو سیناریۆى تابىەتى لە پېرەوى ئابوورى و كۆمەلایەتى لە راپۇرتى شەشەمى ھەلسەنگاندنى پانئېلى نەتەوہە يەگگرتوہە كان بۇ گۇرانی كەشوهەوا (IPCC AR6: SSP1-2.6) و پېرەوى ئابوورى و كۆمەلایەتى (SSP5-8.5) لەبەرچاو گرتوہە. بە رەچاوكردنى ھەردوو سیناریۆكە، بېراردەران و توتۆەرەن دەتوانن كۆمەلئېك دەرتەنجامى ئەگەرى ھەلسەنگېن، لە داھاتوویەكى كەم دەردانى گازە كانى دەبنە ھۆى گەرم بوونى زەوى، گەشەسەندنى بەردەوام (SSP1-2.6) تا سیناریۆى دەردانى زۆرى گازە گەرمەخانە كان و گەرمبوونى زۆر (SSP5-8.5).

پەسەندكردنى ئەم دوو سیناریۆیە رېگە بە دارئېزەرانى سىياسەت لە ھەرئېمى كوردستان دەدات كە ھەلسەنگاندنى بۇ لاوازی و مەترسبىيە كانى پەيوەست بە سیناریۆ جیاوازی كەشوهەوا بکەن. (SSP1-2.6) نوپنەرايەتى رېنگای داھاتوو دەكات كە تېیدا ھەولەكانى كەمكردنەوہى كاریگەرىيە كانى كەش و ھەوا و گەشەسەندنى بەردەوام دەبنە ھۆى كەمى دەرچوونى گازە گەرمخانە كان و سنوورداركردنى گەرمبوونى زەوى. لە

لايه كى ديكه وه (SSP5-8.5) پيشبىنې داهاتوويه ك دهكات كه به دهردانى زورى گازه گهرمخانه كان و كارىگه ريبه بهرچاوه كانى گورانى كه شوهه وا تايبه تمه ند بىت.

به پشكىنې ههر دوو سىنارىيوكه، برىاردهران دهتوانن برىارى ناگدارانه سه بارهت به ستراتيژىبه كانى خوگونجانندن (و كه مكردنه وه له چوارچىويه كى جىاوازا) بدن، به له بهرچاوغرتنى رىژه به كى بهر فراوان له نه گهرى بارودوخى كه شوهه وا له داهاتوودا. ئەم رىياز به رىگه به پلانى هه مه لايه نه و ئاماده كارى ده دات بو رووبه رووبوونه وهى ئەو ئاله نكارىانهى كه گورانى كه شوهه وا له ههر رىمى كوردستاندا دروستى دهكات. له كو تايدا، به كارهينانى تىروانىنه كانى ئەم دوو سىنارىيويه له راپورتى شه شه مى پانىلى نه ته وه به كگرتووه كان بو گورانى كه شوهه وا دلىناى ده دات له وهى كه سىاسهت و كرداره كانى گورانى كه شوهه وا به پى بىداوىستى و بارودوخه تايبه ته كانى ناوچه كه گونجانن له هه مان كاتدا ره چاوكردنى هه موو دهرئه نجامه ئە گهرىبه كانى گورانى كه شوهه وا .

له چوارچىويه هه ئه سه نگاندى كارىگه ريبه ئە گهرىبه كانى گورانى كه شوهه وا له ههر رىمى كوردستانى عىراق، پىنج نىشاندهرى كه شوهه وا هه لىژىردان بو دىارىكدنى ئاستى بهر كه وتن له ههر پارىژگابه كدا: تىكرى پلهى گهرى، كه مترین پلهى گهرى، ژمارهى ئەو رۆژانهى پلهى گهرمايان له سهرووى . ٤ پلهى سهديه، بارانبارىن، و زورتىن بارانبارىن له رۆژىكدا له گه ل ماوهى دوو باره بوونه وهى.

بو كه رتى ئاو، گورانكارى له شىوازى بارانبارىن رۆلىكى گرنى ده گىرت چونه راسته وخو كارىگهرى له سه ره ده سته بوونى ئاو و بووژانده وهى سه رچاوه ئاويه كان ده بىت. ئەم گورانكارىانه دهتوانن كارىگه رىيان هه بىت له سه ره دابىنكردنى ئاو بو ئاودىرى كشتوكالى، ئاوى خواردنه وه و نه دروستى ئىكوسىسته مه كان. جگه له وهش، پىوه ره كانى زورتىن بارانبارىن له رۆژىكدا له گه ل ماوهى دوو باره بوونه وهى زور گرنى بو تىگه يشتن له روودانى رووداوه كانى بارانبارىن زور، كه رهنگه بىته هوى لافاو، كو بوونه وهى ئاو، دارمانى زهويه كان و زىانگه يانندن به ژىرخانى ئاو.

له كه رتى كشتوكالدا، تىكرى پلهى گهرى و كه مترین پلهى گهرى دوو نىشاندهرى گرنى بو هه ئه سه نگاندى بارودوخى پلهى گهرى گشتى ناوچه كه. كارىگه رىيان له سه ره گه شهى به رووبوم و دانه وىلى و كاتى گولكردنى رووه كه كان و به ره هه مهينان هه يه، له كاتىكدا پلهى گهرى زور كارىگهرى له سه ره كه مى به رووبومى كشتوكالى و پىوىستى ئاو بو ئاودىرى هه يه. جگه له وهش، ژمارهى ئەو رۆژانهى كه پلهى گهرمىيان له . ٤ پلهى سه دى زىاتره گرنى له هه ئه سه نگاندى زىابونى ژمارهى رۆژانى زور گهرم، كه رهنگه بىته هوى ئاستهنگ بو به ره هه مهينانى كشتوكال، زىادكردنى خواست له سه ره ئاو بو ئاودىرى، و ئە گهرى هه يه بىته هوى فشارى گهرى له ئاژه لدارىدا.

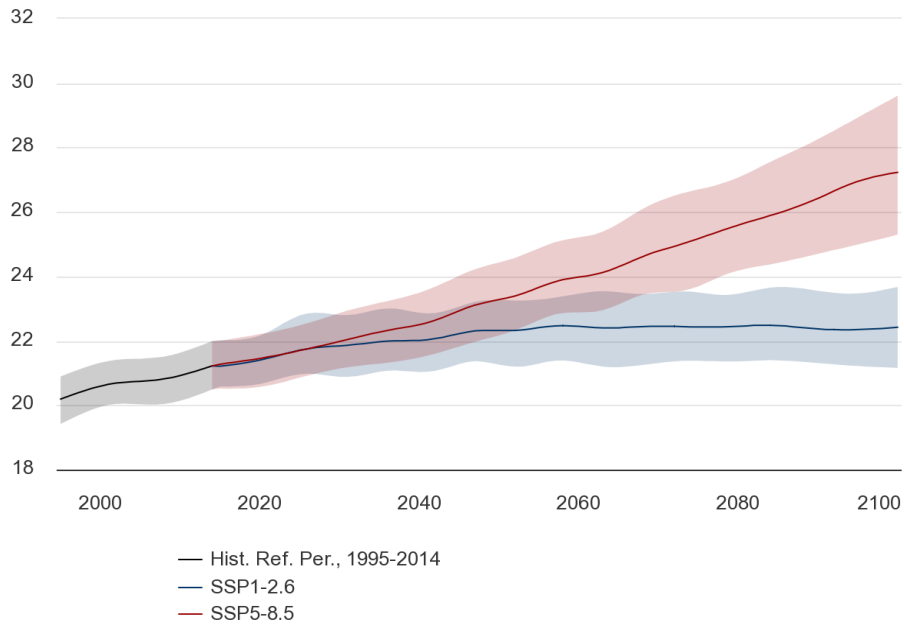
له كه رتى جوراوجورى زىندوه ران و ئىكوسىسته مدا، گورانكارى له تىكرى پلهى گهرى و كه مترین پلهى گهرى دهتوانىت راسته وخو كارىگهرى له سه ره دابه شىبوونى جو ره كان، شىوازى كوچكردن و كاتى گه شه و زورىبوونى زىنده وه ران هه بىت، دواتر كارىگهرى له سه ره دابىنامىكى جوراوجورى زىندوه ران و ئىكوسىسته م ده بىت. هه ره هه گورانكارى له شىوازى بارانبارىندا دهتوانىت كارىگهرى له سه ره ئىكوسىسته مه كان هه بىت به كارىگهرى له سه ره گه شهى رووه كه كان، پىكهاتهى جو ره كان و به ره ده سته بوونى ئاو له شوىنه گرنى كاندا. جگه له وهش، پىوه ره كانى زورتىن بارانبارىن له رۆژىكدا له گه ل ماوهى دوو باره بوونه وهى زور گرنى بو تىگه يشتن له رووداوه كانى بارانبارىن توند كه رهنگه ئىكوسىسته مه كان تىكبدن، بىته هوى لافاو و داخورانى خاك و له ناوچوونى شوىنى نىشته جىبوون.

به شى خواره وه گورانكارىبه پىشبىنكىراوه كان بو پىنج نىشاندهرى كه شوهه وا له كو تاى سه ده دا نىشان ده دات به به كارهينانى چه ندىن نموونهى كو كراو، بو دلىنا بوون له رووما لكردنى مه وداى جوراوجورى ئە نجامه كانى نموونه (ناوچهى سىبه ركراو له وىنه كانى خواره وه) و كه مكردنه وهى نادلىناى.

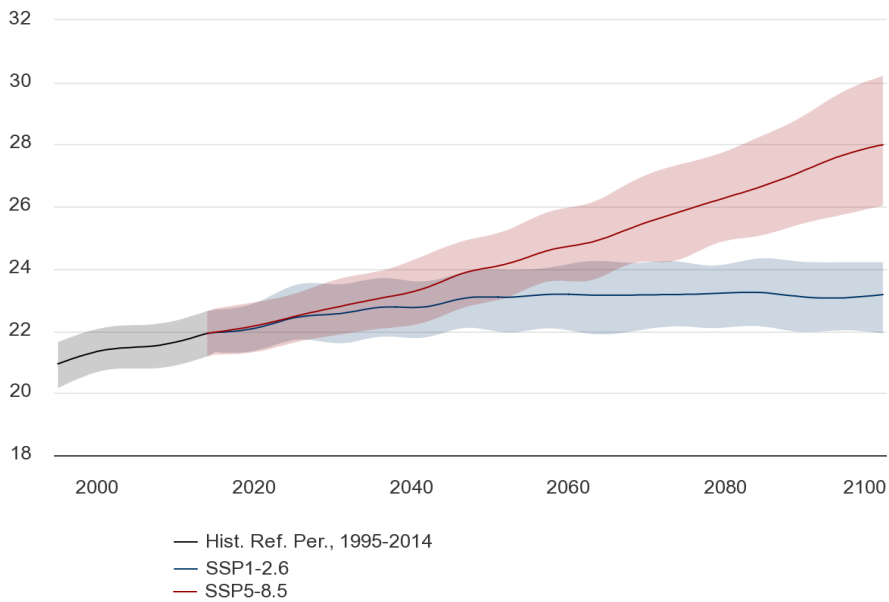
به شى خواره وه گورانكارىبه پىشبىنكىراوه كان بو پىنج نىشاندهرى كه شوهه وا تا كو تاى سه ده به به كارهينانى كو مه له كردنى فره مو دىله كان بو دلىنا بوون له دا پوشىن جوراوجورى ئە نجامه كانى مو دىل (ناوچهى سىبه ركراو له وىنه كانى خواره وه) و كه مكردنه وهى نادلىناى ده خاته روو

تىكرى پلهى گهرى

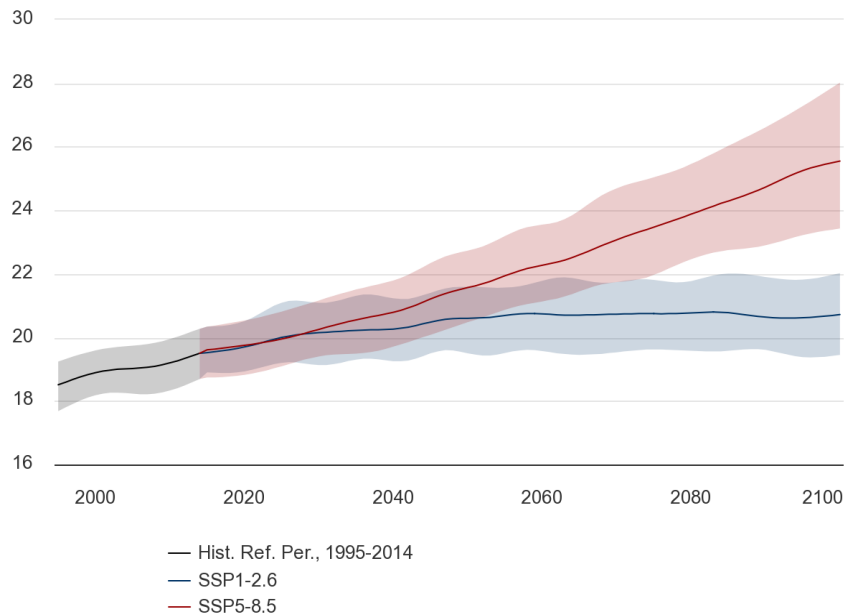
پیشبینی ده کړیت تیکرای پلهی گهرمی له پارټیزگاکانی کوردستان له تیکرای ئیستا له نیوان ۱.۰ بؤ ۵.۰ پلهی سهدی ، ۱.۰ بؤ ۶.۰ پلهی سهدی ، و ۰.۵ بؤ ۵.۰ پلهی سهدی له ههولټر، سلیمانی، ههلهبجه، و دهووک له ژیر سیناریوی (SSP1-2.6) و (SSP5-8.5) تپهړنیت، بهرورد به ماوهی ئاماژه له سالی ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۴.

وټنه ی ۱۲: پیشبینی تیکرای پلهی گهرمی له ههولټر (سالی ئاماژه ۱۹۹۵ : ۲۰۱۴) چهنډین نمونه کؤکراونه ته وه

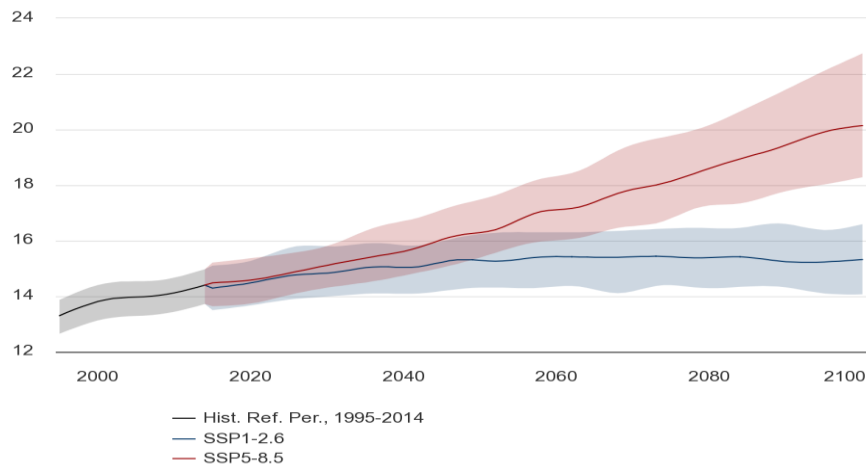
وینە ۱۳: پېشبینی تیکرای پلە ی گەری له سلیمانی وهه له بجه (سالی ئاماژه ۱۹۹۵ : ۲۰۱۴) چەندین نمونە کۆکراونه تهوه

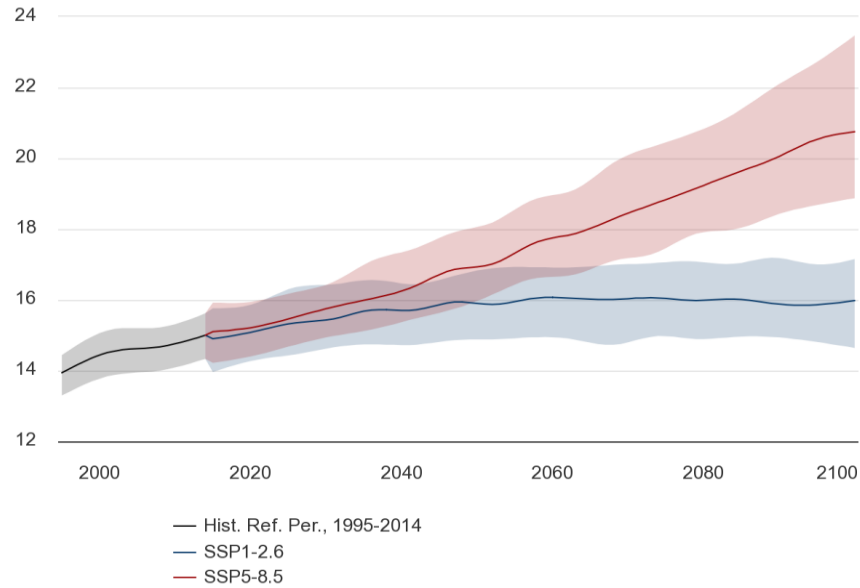
وینە ۱۴: پېشبینی تیکرای پلە ی گەری له دوهۆک (سالی ئاماژه ۱۹۹۵ : ۲۰۱۴) چەندین نمونە کۆکراونه تهوه

که مترین پلە ی گەری

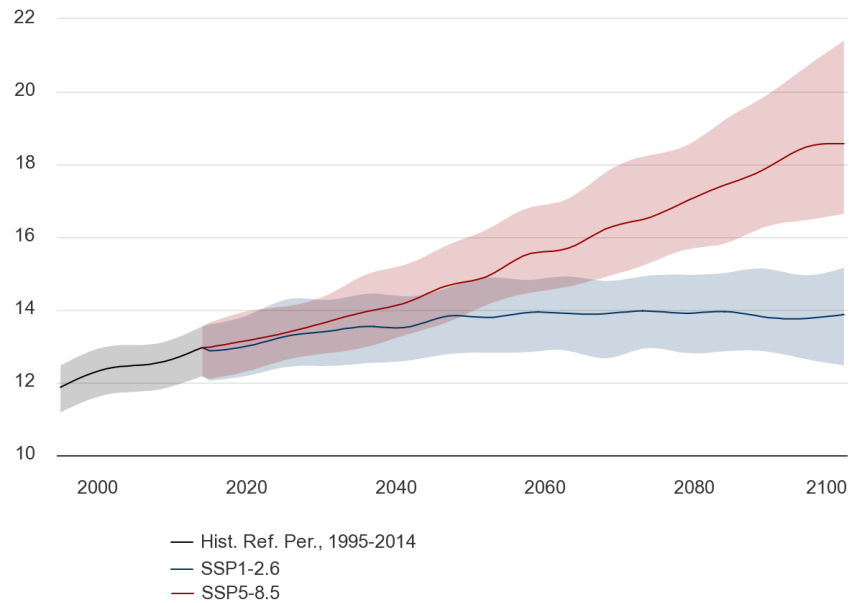
پېشبینی ده کریت که مترین پلە ی گەرما له پارێزگاکانی کوردستان له تیکرای ئیستا له نیوان ۰.۵ بو ۵.۵ پلە ی سەدی، ۱.۰ بو ۵.۰ پلە ی سەدی ، و ۱.۰ بو ۵.۰ پلە ی سەدی له ههولێر، سلیمانی، وهه له بجه، و دوهۆک له ژیر سیناریۆی (SSP1-2.6) و (SSP5-8.5) به بهراورد به ماوه ی ئاماژه له سالی ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۴.

وینە ۱۵: پېشبینی که مترین پلە ی گەری له ههولێر (سالی ئاماژه ۱۹۹۵ : ۲۰۱۴) چەندین نمونە کۆکراونه تهوه

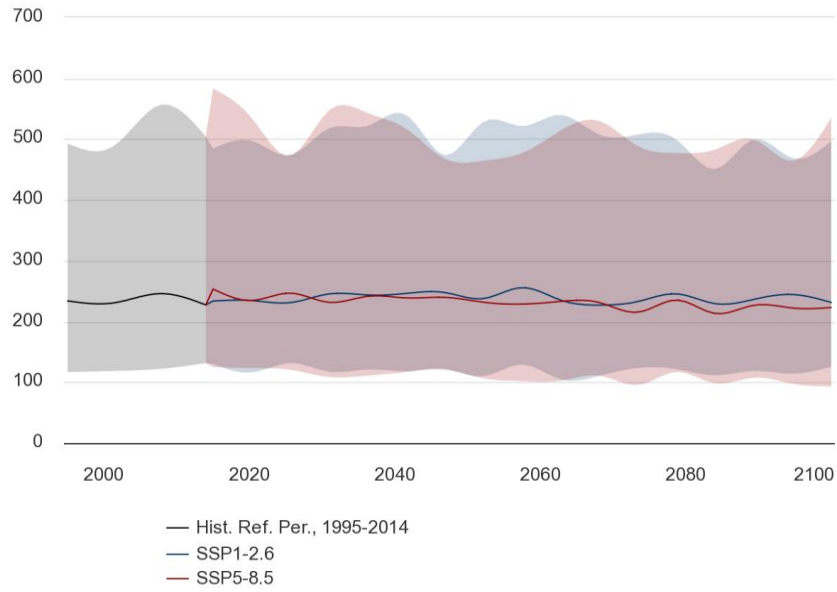
وینە ۱۶: پېشبینی کهمترین پلهی گهری له سلیمانی و هه‌له‌بجه (سالی ئاماژه ۱۹۹۵: ۲۰۱۴) چەندین نمونه کۆکراونه‌ته‌وه

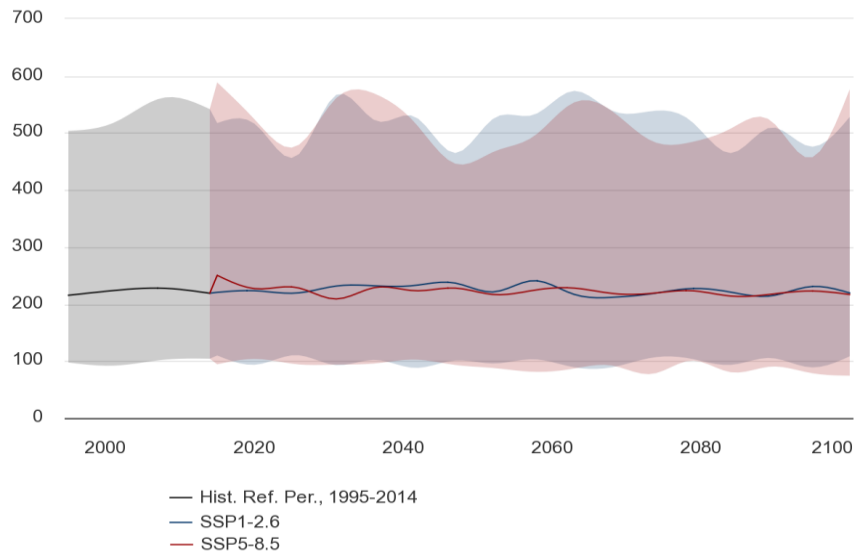
وینە ۱۷: پېشبینی کهمترین پلهی گهری له دهۆک (سالی ئاماژه ۱۹۹۵: ۲۰۱۴) چەندین نمونه کۆکراونه‌ته‌وه

بارانبارين

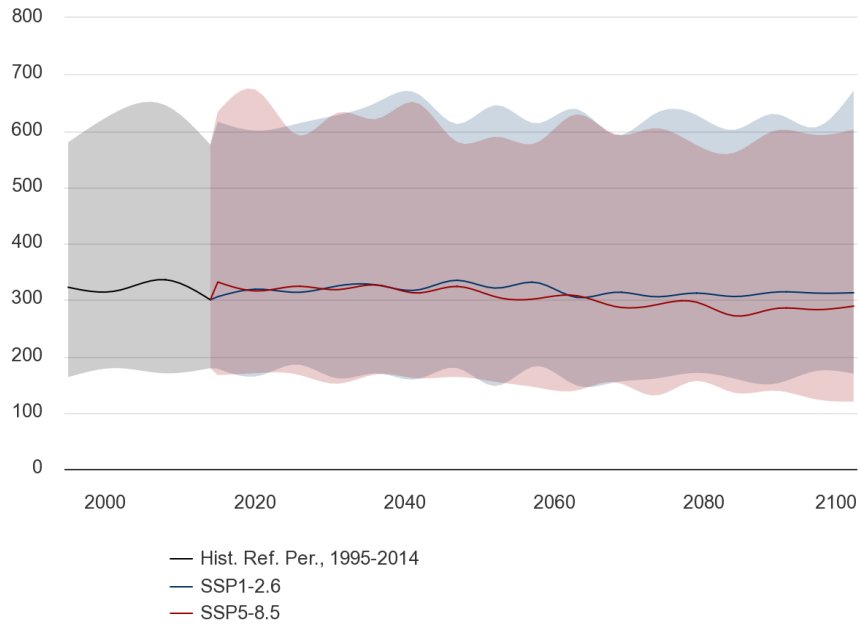
که‌مبونه‌وهی به‌رچاوی بارانبارين له پارێزگاکانی کوردستان (جگه له دهۆک که که‌مبونه‌وهی هه‌یه له ۱۰ ملم بۆ ۲۰ ملم) به تیکرای بارانبارين له هه‌ولێر، سلیمانی، هه‌له‌بجه، و دهۆک له ژێر سیناریۆی (SSP1-2.6) و (SSP5-8.5) به رێککەوت به‌راورد به ماوهی ئاماژه له سالی ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۴.

وتېنە ۱۸: بارانبارىنى پېشېبىنىكراو بۇ ھەولېتر (سالى ئاماژە ۱۹۹۵ : ۲۰۱۴) چەندىن نمونە كۆكراونەتەوہ

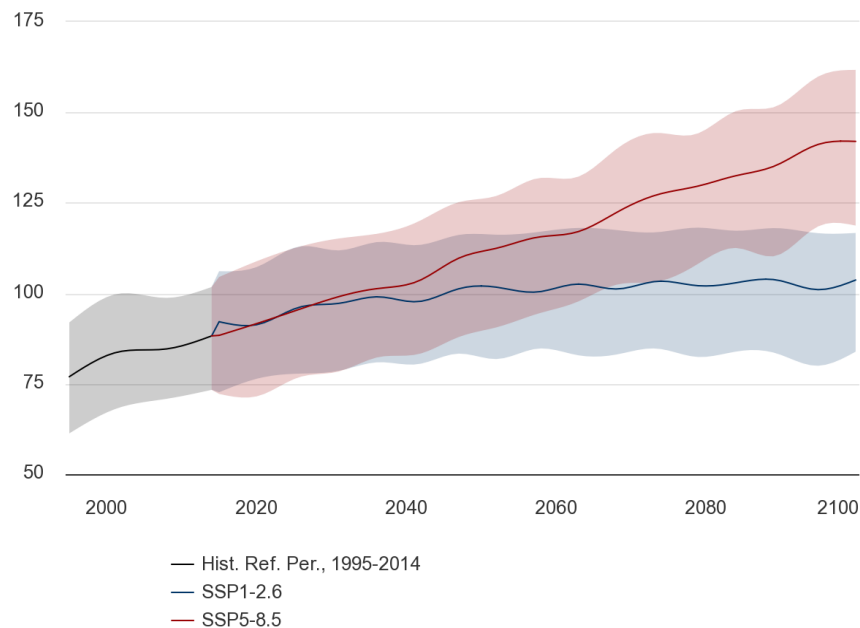
وتېنە ۱۹: بارانبارىنى پېشېبىنىكراو بۇ سلىمانى و ھەلەبجە (سالى ئاماژە ۱۹۹۵ : ۲۰۱۴) چەندىن نمونە كۆكراونەتەوہ

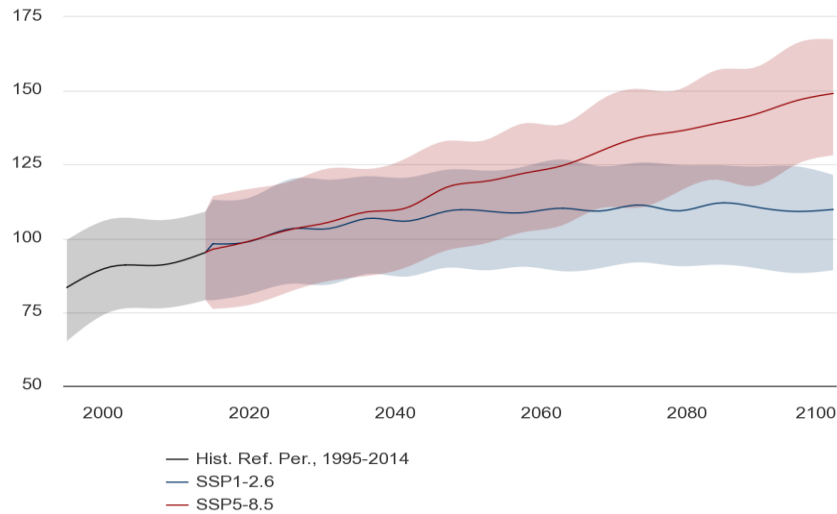
وینە ۲۰: بارانبارینی پیشبینیکراو بۆ دھۆک (سالی ئاماژە ۱۹۹۵ : ۲۰۱۴) چەندین نمونە کۆکراونەتەوہ

ژمارە ی رۆژە گەرمە کان < ۴۰ پلە ی سەدی

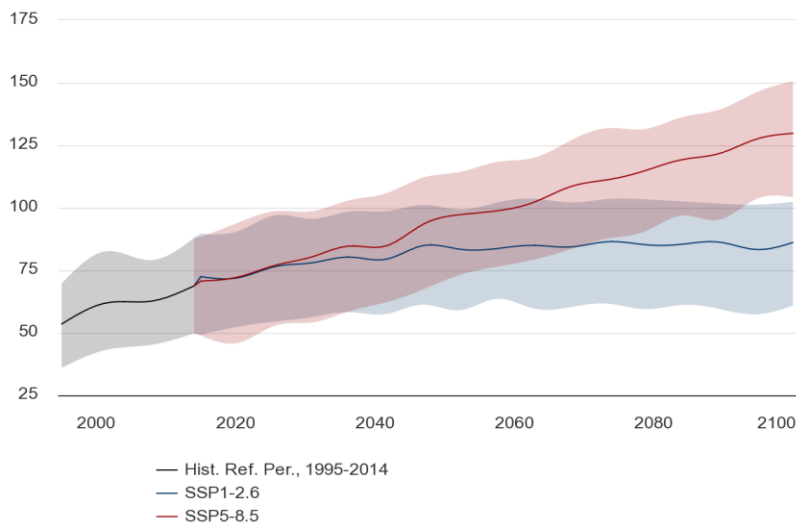
پیشبینی دەکریت ژمارە ی ئەو رۆژانە ی پلە کان ی گەرما لە پارێزگانی کوردستان لە ۴۰ پلە تیدەپەڕین، لە ۱۵ بۆ ۵۴ رۆژ لە هەولێر، ۱۴ بۆ ۵۳ رۆژ لە سلێمانی، و ۲۰ بۆ ۶۰ رۆژ لە هەلەبجە و دۆھۆک لە ژێر سیناریۆ ی (SSP1-2.6) و (SSP5-8.5) بە ریککەوت، بە بەراورد بە ماوە ی ئاماژە لە سالی ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۴.

وینە ۲۱: ژمارە ی پیشبینیکراوی رۆژە گەرمە کان ($T_{max} > 40^{\circ}\text{C}$) بۆ هەولێر (سالی ئاماژە ۱۹۹۵ : ۲۰۱۴) چەندین نمونە کۆکراونەتەوہ.

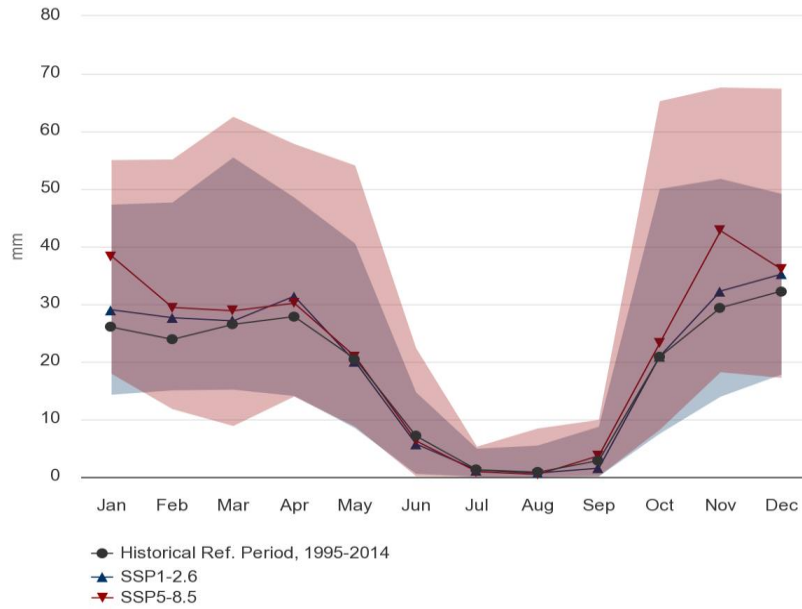
وینە ۲۲: ژمارە ی پێشبینیکراوی رۆژە گەرمە کان ($T_{max} > 40^{\circ}\text{C}$) بۆ سلیمانی و هەلەبجە (سالی ئاماژە ۱۹۹۵ : ۲۰۱۴) چەندین نمونە کۆکراونەتەووە

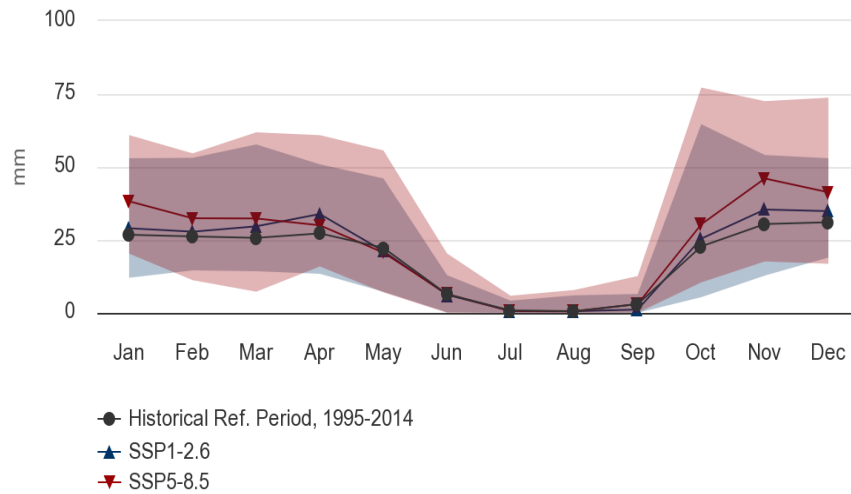
وینە ۲۳: ژمارە ی پێشبینیکراوی رۆژە گەرمە کان ($T_{max} > 40^{\circ}\text{C}$) بۆ دهۆک (سالی ئاماژە ۱۹۹۵ : ۲۰۱۴) چەندین نمونە کۆکراونەتەووە.

زۆرتین باران بارین له یه ک رۆژدا

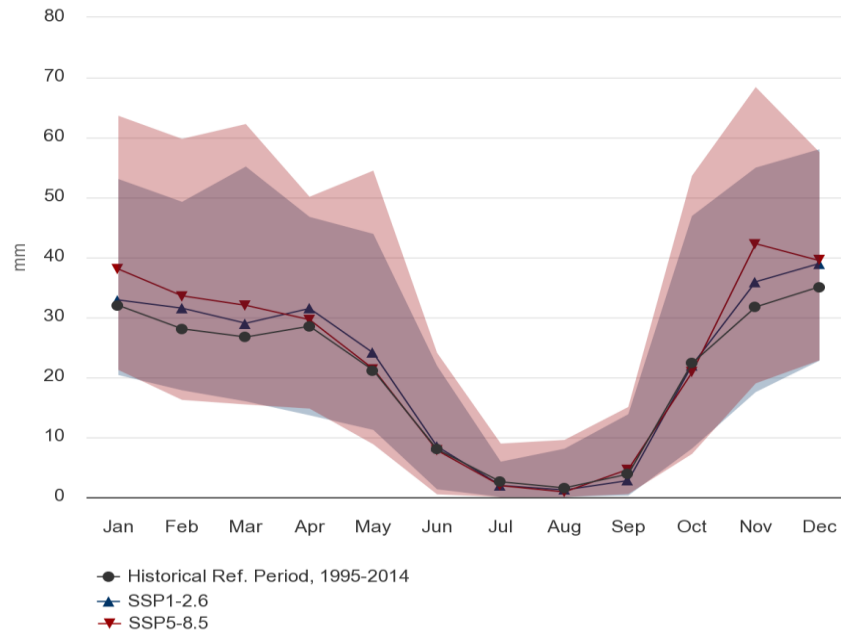
زۆرتین رۆژە ی بارانبارین له ماوه ی یه ک رۆژدا له پارێزگانی کوردستان پێشبینی ده کړیت له تیکرای مامناوه ندییه کانی ئیستا زیاتر بێت له مه ودا ی ۷ بۆ ۱۱ ملم، ۱۰.۵ بۆ ۱۴ ملم، و ۰.۱۱ بۆ ۷ ملم، له هه ولیتر، سلیمانی، هه لەبجە، و دهۆک له ژیر سیناریۆ ی (SSP1-2.6) و (SSP5-8.5) به ریککه وت، به به راورد به ماوه ی ئاماژە له سالی ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۴.

وینە ۲۴: زۆرتەین رېژەى بارانبارىن لە ماوهى يەك رۆژدا لە هەولېر (سالى ئاماژە ۲۰۱۴:۱۹۹۵) لە ماوهى ۲۰۸۰-۲۰۹۹، چەندىن نمونە كۆكراونەتەوه

وینە ۲۵: زۆرتەین رېژەى بارانبارىن لە ماوهى يەك رۆژدا لە سلېمانى و هەلەبجە (سالى ئاماژە ۲۰۱۴:۱۹۹۵) لە ماوهى ۲۰۸۰-۲۰۹۹، چەندىن نمونە كۆكراونەتەوه

وتینه ۲۶: زۆرتین رېژهی بارانبارین له ماوهی یه ک رۆژدا له دهۆک (سانی ئاماژه ۲۰۱۴:۱۹۹۵) له ماوهی ۲۰۸۰-۲۰۹۹، چه نندین نمونه کۆکراونه تهوه

مهترسی و لاوازیه کانی که شوههوا له داهاتوودا

هه ریمی کوردستانی عیراق له قوناغی که هه ستیارد و هه ستاوه له رېهوی گه شه سهندنیدا، له گه ل گه شه کردنی دانیشتون و فراوانبوونی چالاکیه ئابووریه کان که زیاتر و زیاتر له گه ل ژینگه سروشتیه تایبه ته که یدا تیکه ل بووه. به لام له گه ل به رده وامبوونی گۆرانکاریه کانی که شوههوا، جیهان، ناوچه که له داهاتوودا رووبه رووی مهترسی و لاوازیه کانی په یوه ست به که شوههوا ده بیته وه، ئه مه ش ئالنگاری بهرچا و بۆ به ده سته پنیانی گه شه پیدانی به رده وام و خوشگوزهرانی به رده وام دروست ده کات.

کاریگه ریه دیاره کانی گۆرانی که شوههوا، له وانه به رزبوونه وهی پله کانی گه رما، گۆرانی شینواری بارانبارین و رووداوه نه خوازراوه کانی که شوههوا، له ئیستاوه له کوردستان هه ستی پیده کریت. ئه م گۆرانکاریانه نه ک ته نها کاریگه ریان له سه ر دیمه نی ناوچه که، به لکو کاریگه ری له سه ر بیکهاته ی کۆمه لایه تی و ئابووری هه ریمه که ش هه به. له کاتی کدا کوردستان به به هیزی و خۆراگری ناسراوه، چرپوونه وه و فره بی مهترسیه کانی په یوه ست به که شوههوا، کۆمه لیک ئالنگاری ئالوز ده خاته روو که پتویستی به وه لامدانه وهی کاریگه ر و هه مه لایه نه هه به.

ئه م به شه تېروانینیکی گشتی له مهترسی و لاوازیه کانی سه ره له دانی په یوه ست به که شوههوا ده خاته روو که رووبه رووی هه ریمی کوردستان ده بیته وه، جه خت له سه ر پتویستی رووبه روونه وهی هه مه لایه نه بۆ گونجاندن له گه ل گۆرانی که شوههوا ده کاته وه. به شه که پیدا چوونه وه به که رته سه ره کییه کان و کۆمه لگان ده کات که زۆرتین مهترسیان له سه ره، تیشک ده خاته سه ر ده رئه نجامه ئه گه ریه کانی بیکرده وه بی و ده رفه ته کان بۆ ستراتیژیه کانی بنیاتنانی خۆراگری له به رامبه ر داهاتوویه کی نادیار که شوههوا دا.

فشاره کانی که شوههوا له سه ر ئاستی پارێزگان

هه ئسه نگانندی فشاره کانی گۆرانی که شوههوا له سه ر ئاستی پارێزگان ئامرازیکی سه ره کییه بۆ تیگه یشتن له کاریگه ریه ناوخۆیه کانی گۆرانی که شوههوا له ناوچه یه کی هه مه چه شنی وه ک کوردستانی عیراق. خشته ی ۲ی خواره وه تېروانینیکی گشتگیر له مهترسیه کانی که شوههوا ده خاته روو، دیدگایه ک ده خاته روو که چۆن پارێزگا جیاوازه کانی ناو کوردستان کاریگه ریه کانی گۆرانی که شوههوا ئه زمون ده که ن.

خشتهی ۲: تېروانینیکی گشتی بۆ مه ترسییه کانی که شوههوا له پارێزگانی کوردستان

پارێزگاکان	رووبەر (کم ۲)	ژمارهی دانیشتووان (ملیۆن)*	دانیشتووان که له کۆبوونهوهی شارهکاندا دهژین*	سه رهه لانی مه ترسییه کانی که شوههوا**
دهۆک	۱۰،۹۵۶	۱،۶۵	۷۴%	<ul style="list-style-type: none"> • ئاگری دارستان • دارپانی خاک • پلهی گهرمی زۆر • بیابانبوون • کهمی ئاو
ههولێر	۱۴،۸۷۲	۲،۲۵	۸۳%	<ul style="list-style-type: none"> • پلهی گهرمی زۆر • کهمی ئاو (که مبوونهوهی ئاوی ژێر زهوی، له دهستدانی ئاو، که مبوونهوهی بارانبارین) له دهستدانی • جۆراوجۆری زیندهوهران
سلێمانی	۲۰،۱۴۴	۲،۲۷	۸۵%	<ul style="list-style-type: none"> • ئاگری دارستان • دارپانی خاک • پلهی گهرمی زۆر • کهمی ئاو • له دهستدانی جۆراوجۆری • زیندهوهران • بیابانبوون
ههلهبجه	۱،۶۰۰	۰،۲۴۵۷	۸۵%	<ul style="list-style-type: none"> • ئاگری دارستان • دارپانی خاک • پلهی گهرمی زۆر • کهمی ئاو • بیابانبوون

رێکخراوی ناماری ناوهندی له عێراق*

ئهنجامی وۆرک شۆپی پشتراستکردنهوهی پلانی خۆگونجاندنی ناوخۆیی**

مهترسی و لاوازییه کانی کهرته جیاوازه کان

ئهم به شه باس له په یوه ندی ئالۆزی نیوان گۆرانی که شوههوا و سئ بواره گرنه کانی کوردستان ده کات که بریتین له سه رچاوه کانی ئاو، کشتوکال و ئاسایشی خۆراک، ههروهها جۆراوجۆری زینده وهران و ئیکۆسیسته م. لیکۆلینهوه لهوه ده کات که چون گۆرانی شیوازی که شوههوا، گۆرانی شیوازی بارانبارین و ههلاوسانی پلهی گهرمی نۆرمه کانی دامهزراو ده شکین و تهحه دای چاوه روانه کراو ده خه نه روو. جگه له وهش، تیشک ده خاته سه ر لاوازی بنه رتی له کهرته که دا، تیشک ده خاته سه ر کاریگه ریه ئه گه ریه کانی چاره سه رنه کردنی.

له کاتیکدا که مهترسی و لاوازییه کان له سه رانه سه ری کهرته کاندای لیکۆلینهوه یان له سه ر کراوه، به لام ئه وه روون بووه ته وه که کاریگه ریه کانی گۆرانی که شوههوا په کسان نین. کۆمه لگان و ئیکۆسیسته مه کان و چالاکییه ئابووریه کان به شیوازی جیاوازی کاریگه ریه یان له سه ره، ئه مه ش پتویستی به چاره سه رینکی خۆگونجاندنی تایبه تمه ند هه یه. ئه م به شه به دوا دا چون بو ئالۆزییه کانی ئه م سه ختیانه ده کات و تیشک ده خاته سه ر گرنگی پاراستنی سه رچاوه و ئیکۆسیسته می جه وه هه ری که توانای درنێخایه نی کوردستان به رز ده که نه وه.

سه رچاوه ئاوییه کان

به هۆی نه بوونی رێسا کاریگه ره کانی به رنوه بردنی ئاو له سه ر ئاستی نیشتمانی، عێراق به ده سه ت رێژه ی کشانه وه ی ئاوه وه ده نالینیت که نزیکه ی دوو هینده زیاتره له تیکرای جیهانی. به شیک له وشکه سالی درنێخایه ن که پیشبینی ده کریت خراپتریش بێت، ده گه ریته وه بو هه لاوسانی سالانه ی لیشاوی رووباره کان. ههروهها کوالیتی ئاوی رووباره کان به هۆی وشکه سالی و که می بارانبارینه وه کاریگه ری له سه ر بووه، ئه مه ش وایکردوو هه چه مه کانی قوول زیاتر به ره رووی پیسه بوون بنه وه له سه رچاوه کانی وه ک ئاوی پیس و پاشماوه ی پیشه سازیه نه وتیه کان.

کهرتی ئاو له هه ریمی کوردستانی عێراق، به هۆی کاریگه ریه کانی گۆرانی که شوههوا، رووبه رووی مهترسی و لاوازی به رچاوه ده بێته وه. له گه ل گۆرانی شیوازی که شوههوا و به رزیوونه وه ی پله کانی گه رما، ناچه که رووبه رووی چه ندین ئاسته نگ ده بێته وه که سه رچاوه ئاوییه کانی و سه لامه تی ئاوی به گشتی مهترسی له سه ره.

- که می ئاو: گۆرانی که شوههوا که می ئاو له کوردستان زیاد ده کات، که مبه وونه وه ی به رده سه تبه وونی ئاو بو مه به سه تی جۆراوجۆر، له وانه کشتوکال، پیشه سازی، به کاره یانی ئاوی ناوما ل. وشکه سالی به رده وام و شیوازی بارانبارینی نارێک زیاتر سه رچاوه ی ئاوی سنوورداتر ده کات. هه ریمه که به هۆی چه ندین هۆکاری جیاوازه وه رووبه رووی که می ئاو ده بێته وه، له وانه سنوورداریوونی سه رچاوه کانی ئاو، زیادبوونی ژماره ی دانیشتوان، گۆرانی که شوههوا. به رده سه تبه وونی سه رچاوه ی ئاوی شیرین، وه ک رووبار و ئاوی سه رزه وی، به س نییه بو دابینکردنی زیادبوونی خواستی ئاو.
- تیکچوونی کوالیتی ئاو: پیسه بوونی ئاو نیگه رانییه کی سه ره کییه له ناچه که دا. چالاکییه پیشه سازییه کان، کشتوکال و سیسته می ناته وای پاککردنه وه ی ئاوی پیس به شدارن له پیسه بوون که کاریگه ری له سه ر رووباره کان و سه رچاوه کانی ئاوی ژیر زه وی هه یه. ئه م پیسه بوونه نه ک هه ر کاریگه ری له سه ر به رده سه تبه وونی ئاوی پاک خوارنده وه هه یه به لکو زیان به ئیکۆسیسته می ئاوی و به ره مه هیتانی کشتوکالیش ده گه یه نیت. به رزیوونه وه ی پله ی گه رمی ئاو و دابه زینی لیشاوی ئاو ده بێته هۆی گه شه کردنی گو ئی چلکنه زیانبه خشه کان و بلاو بوونه وه ی نه خۆشیه گواستراوه کانی ئاو.
- زیادبوونی فریکۆتینسی رووداوه نااساییه کان: کوردستان شاهیدی زیادبوونی روودانی رووداوه له ناکاوه کانی که شوههوا یه، وه ک لافاو و وشکه سالی. ئه م رووداوه دابینکردنی ئاو و سیسته می دابه شکردنی ئاو تیکده ده ن و زیانیکی به رچاوه به ژیرخانی ئابووری و بژیوی ژیان ده گه یه نن.
- کاریگه ریه کان له سه ر کشتوکال: گۆرانی که شوههوا کاریگه ری له سه ر به ره مه هیتانی کشتوکالی ناچه که هه یه، چونکه گۆرانی شیوازی بارانبارین و به رده سه تبه وونی ئاو کاریگه ری له سه ر گه شه ی به ره هم و شیوازه کانی ئاودیری هه یه.
- دابه شکردنی نایه کسان و به ستنه وه ی مملانیکان به ئاوه وه: نایه کسانی له دابه شکردنی سه رچاوه کانی ئاو له ناوخۆی هه ریمی کوردستاندا هه یه. هه ندیک ناچه باشت ده ستره گه یشتیان به ژیرخانی ئاو و پیدایستییه کانی ئاو هه یه، له کاتیکدا ناچه کانی دیکه به ده سه ت سه رچاوه ی ئاوی که م یان متمانه بێنه کراوه وه ده نالین. ئه م نایه کسانیه نایه کسانی کۆمه لایه تی و ئابووری نیوان ناچه

جیاوازه کان زیاتر ده کات. که می ئاو و کپیرکې له سهر سنووردارکردنی سهرچاوه ئاوییه کان لهوانه یه بېتته هوی ناکوکی له نیوان لایه نه جیاوازه کاند و گرځیبه کومه لایه تیبیه کان زیاتر بکات.

• دروستکردنی به نداو و پرسى ئاوی سنووربه زین: دروستکردنی به نداو و ژیرخانی ئاو له ههریمی کوردستان ده توانیت کاربگه ری له سنوور به زاندنی هه بېت. ناوچه که سهرچاوه ئاوییه کان له گه ل ولاتانی دراوسې وه ک تورکیه و ئیران و سوریا دابه ش ده کات. ناکوکی و نه بوونی هاوکاری کاربگه ر له بهرپوه بردنی هم سهرچاوه ئاوییه هاوبه شانده ده توانیت بېتته هوی ناکوکی و کاربگه ری نه رینى له سهر ئاسایشی ئاو له ناوچه که دا.

• ژیرخانی به سهرچوو و بهرپوه بردنی ناته و او: ژیرخانی ئاوی ههریمی کوردستان، لهوانه ش به نداو، خه زان و توره کانی دابه شکردن، زورچار به ده ست ته من و چاککردنه وهی ناته و او و بهرپوه بردنی ناکاربگه روه ده نالنیت. ئه مه ش ده بېتته هوی له ده ستدانی ئاو له رینگه ی دزه کردن، شیوازه کانی به کارهینانی ئاوی ناکارامه و بهرپوه بردنی ناکاربگه ری سهرچاوه کانی ئاو.

• کاربگه ری له سهر ئیکوسیس ته مه کان: گورانی که شوه وه و کاربگه ری له سهر ئیکوسیس ته می ناوچه که هه یه، لهوانه ش ئاوییه کان و شوینه رووباره کان، هاوسه نگی ناسکی جوراوجوری زینده وهران و خزمه تگوزارییه ئیکولوژییه کان تیکده دات.

چاره سهرکردنی هم مه ترسی و لاوازیانه پتویستی به هه ولی به په له و هاوانه ننگ هه یه له لایه ن حکومه تی فیدرالی و ده سه لاتدارانی ههریمی کوردستان و کومه لگا ناوخییه کان و هاوبه شه نیوده و له تیبیه کان. جیبه جیکردنی پراکتیکه کانی بهرپوه بردنی ئاوی به رده وام، وه به رهینان له ژیرخانی خوراگری که شوه وه، به هیزکردنی ریکاره کانی پاراستنی ئاو، و به رزکردنه وهی به شداریکردنی کومه لگا هه نگاهی گرنگ له بنیاتانی توانای وه لامدانه وه له که رتی ئاوی کوردستان له نیوان ئه و ته حه ددایانه ی که له گورانی که شوه وه و سهره لده ده ن.

ههریمی کوردستان به دانان و به رهنگاریونه وهی چالاکانه ی هم مه ترسیانه، ده توانیت کاربگه رییه کانی گورانی که شوه وه له سهر سهرچاوه ئاوییه کانی که م بکاته وه، سه لامه تی ئاو مسوگه ر بکات، هه روه ها به شداری بکات له گه شه پیدانی به رده وام له ناوچه که دا.

کشتوکال و ئاسایشی خوراک

کشتوکال له کوردستانی عیراق تایبه تمه نده به کینلگه بچووکه کان که زیاتر پشت به باران له باکوور ده به ستن. گه نم و جو به ره می سهره کین، داره میوه کان وه ک به ره میکی نه ختینه پی کارده که ن و ئاژه لداری رولیک گرنگ ده گیزیت له سیسته می کشتوکالدا، به تایبه تی له باکووری بارانای. به ره مه کانی وابسته به باران له باکوور له ئه نجامی وشکه سالییه کی درنژخایه ن ده نالنین، که نزیکه ی ۵۰% کینلگه کشتوکالییه کانی باکووری له ناویرد و ئاژه له کانی له نیوان سالانی ۲۰۰۸ بۆ ۲۰۰۹ له ناویرد. به ره مه مهینانی ئاژه ل که له ئیستاوه به هوی که می خوراکیه وه سنووردار بووه، پشینی ده کرت کاربگه رییه کی بهرچاوی له سهر بیت به هوی وشکه سالییه وه. کیشه ی به رده وامی عیراق له ناسایشی خوراکدا به هوی کاربگه رییه کانی گورانی که شوه وه له سهر به ره می کشتوکالی و به رده ستبوونی ئاو زیاتر ده بیت. نزیکه ی ملیونیک و ۹۰۰ هه زار عیراقی که ده کاته ۵%، دانیشتووانی بهر خوراک ژیان به سهر ده بن، هاوکات ۴ ملیون عیراقی واته ۱۱% دانیشتوانه که ی به ده ست ناسایشی خوراکه وه ده نالنین.

که رتی کشتوکال له کوردستانی عیراق زور بهرکه وته ی کاربگه رییه کانی گورانی که شوه وایه، مه ترسی و لاوازی بهرچاوی دروست ده کات که مه ترسی له سهر ئاسایشی خوراک و بژیوی ژیان دروست ده کات. له گه ل گورانی شیوازه کانی که شوه وه له ناوچه که دا، رووبه رووی چه ندین ته حه د ده بېتته وه که پتویستیانه به سهرنجی به په له و ستراتیژی خوگونجاندن هه یه.

• که می ئاو و بارانبارینی ناریک: گورانی که شوه وه به شداره له که مبوونه وهی به رده ستبوونی ئاو و هه لاسانی ناریک له شیوازی بارانبارین، ئه مه ش کاربگه ری له سهر شیوازه کانی ئاودیری و به ره مه مهینانی به ره مه ده بیت. وشکه سالی به رده وام فشاری زیاتر ده خاته سهر سهرچاوه کانی ئاوی کشتوکالی، له ئه نجامدا به ره می کشتوکالی که م ده بېتته وه و فشاری ئاو زیاد ده کات.

• تیکچوونی زهوی: وه رینی خاک، خراپی شیوازی بهرپوه بردنی زهوی، به کارهینانی نادرستی زهوی، دارستانپرین و زور له وه راندنی ئاژه له کان به شدارن له تیکچوونی زهوی له ناوچه که دا. تیکچوونی خاک وایکردووه توانای به پیتی که م بکاته وه، ئه مه ش کاربگه ری له سهر به ره مه مهینانی به رووبوم و به رده وامی کشتوکالی هه بووه. رنوشوینی پاراستنی خاک، هه وله کانی دارستانکردنه وه و شیوازه کانی بهرپوه بردنی به رده وامی زهوی کلبلی مامه له کردنن له گه ل هم ته حه دایه.

- نەبوونی تەکنیکە کشتوکالییە مۆدێرنەکان: ھێشتا بەشێکی زۆر لە جووتیارانی ھەرێمی کوردستان پشت بە شتێوازە تەقلیدیەکانی کشتوکال دەبەستن، ئەمەش زۆرجار دەبێتە ھۆی کەمبوونەوێ بەرھەمھێنان و ناکارامەیی. دەستراگەشیشتنێکی سنووردار بە تەکنەلۆژیای کشتوکالی مۆدێرن، نامێرەکان، تۆوی کوالیتی و پێوەکان، ڕیگری لە پێشکەوتنی کشتوکالی دەکات. پێشخستی وەرگرتنی تەکنیکەکانی کشتوکالی مۆدێرن، پێشکەشکردنی راھێنان و پشتگیری بۆ جووتیاران، و چاککردنی دەستراگەشیشتن بە ماددە کشتوکالییەکان زۆر گرنگ بۆ بەرزکردنەوێ بەرھەمھێنانی کشتوکالی.
- نەبوونی ھەمەچەشنکردنی کشتوکال: زۆرجار کشتوکال لە ھەرێمی کوردستاندا ژمارەییەکی کەمی بەروبووم زالە، ئەمەش دەبێتە ھۆی نەبوونی ھەمەچەشنی. زۆر پشتبەستن بە بەرھەمە تاییبەتەکان و دەکات کەرتی کشتوکال بەرھەرپووی ھەلاوسانی بازار و بۆلابوونەوێ ئافاتەکان بێتەوێ. دەتوانرێت خۆراگری کەرتی کشتوکال بە ھاندانی ھەمەچەشنکردنی بەرھەم، پێشخستی بەرھەمی بەھا بەرز و پشتگیریکردنی زنجیرە بەھاکانی کشتوکالی بەرز بکرتیتەوێ.
- رووداوێ توندپەرەکانی کەشوھەوا: کوردستان رووبەرپووبوونەوێ توندپەرەیی کەشوھەوا بەخۆیەوێ دەبێت، وەک لافاو و زریان، کە دەتوانرێت زینتیکی بەرفراوان بە بەروبووم و ژێرخان و زەویە کشتوکالییەکان بگەینەنیت. کاریگەراییەکانی گۆرانی کەشوھەوا، لەوانەش شتێوازی بارانبارینی نارێک، بەرزبوونەوێ پلەکانی گەرما و زیاتر وشکەسالی و لافاو، تەحەدای بەرچاوی بۆ کشتوکال دروست دەکەن. گۆرانکاری لە شتێوازی کەشوھەوا کاریگەری لەسەر گەشەکردنی رووھەکان ھەیە، لە ئەنجامدا فشاری گەرمی لەسەر بەرھەمەکان دروست دەکات. بەرزبوونەوێ پلەیی گەرمی کاریگەری لەسەر گەشەکردنی رووھەکان ھەیە، لە ئەنجامدا فشاری گەرمی لەسەر بەرھەمەکان دەکات. بەرزبوونەوێ پلەیی گەرمی دەبێتە ھۆی کەمکردنەوێ بەرھەمی بەروبووم و کاریگەری لەسەر گۆلکردن و میوھەدان ھەییە و مەترسی تووشبوون بە ئافات و نەخۆشی زیاد دەکات.
- گۆرینی وەرزی گەشەکردن: گۆرانی کەشوھەوا کاریگەری لەسەر کات و ماوێ وەرزی گەشەکردن ھەیە، خشتەیی چاندن و دروینەکردنی تەقلیدی تیکەدات. لەوانەییە جووتیاران رووبەرپووی ئاستەنگ ببنەوێ لە گونجان لە گەل بارودۆخی نوێی گەشەکردن، ئەمەش کاریگەری لەسەر ھەلنێاردنی بەرھەم و پلاندانانی کشتوکالی دەبێت.
- کاریگەری لەسەر ئازەل: گۆرانی کەشوھەوا کاریگەری لەسەر تەندروستی و بەرھەمھێنانی ئازەل ھەیە. فشاری گەرمی دەتوانرێت بێتە ھۆی کەمبوونەوێ بەرھەمھێنانی شیر و دابەزاندنی کیش لە ئازەلەکاندا، ئەمەش کاریگەری لەسەر بژێوی کۆمەلگە شوانکارەکان دەبێت.
- کیشەکانی کوالیتی ئاو: گۆرانی کەشوھەوا دەتوانرێت پێسبوونی ئاو زیاتر بکات، ئەمەش کاریگەری لەسەر کوالیتی ئاوی ئاودێری و ئاوی خواردنەوێ ئازەلەکان دەبێت. سەرچاوەی ئاوی پێس مەترسی تەندروستی لەسەر بەروبووم و ئازەلەکان دروست دەکات.
- لەدەستدانی جۆراوچۆری زیندەوێران و خزمەتگوزارییەکانی ئیکۆسیستەم: گۆرانکارییەکانی کەشوھەوا بۆ ئیکۆسیستەمەکان دەتوانن کاریگەرییان ھەبێت لەسەر جۆراوچۆری زیندەوێران و خزمەتگوزارییە ئیکۆلۆژییە پێویستەکان بۆ کشتوکال، وەک گەردەنکردن و کۆنترۆلکردنی ئافاتە سروشتییەکان.
- نااسایشی خۆراک: کاریگەرییە کەلەکەبووەکانی گۆرانی کەشوھەوا لەسەر کشتوکال لەوانەییە بێتە ھۆی نااسایشی خۆراک و کەمبوونەوێ دەستراگەشیشتن بە خۆراکی چر لە ماددە خۆراکیەکان، ئەمەش کاریگەری لەسەر دانیشتوانی لاواز دەبێت.
- سنووردارکردنی دەستراگەشیشتن بە قەرز و دەرھەتی بازار: زۆرجار جووتیارانی ھەرێمی کوردستان رووبەرپووی ئاستەنگ دەبنەوێ لە دەستراگەشیشتن بە قەرز و دەرھەتی بازار. پشتگیری دارایی بەس و پەيوەندییە سنووردارەکانی بازار ڕیگری لە گەشەپێدانی کشتوکالی دەکات و جووتیاران بھێوا دەکات لە وەبەرھێنان لە شتێوازەکانی کشتوکالی مۆدێرن. فراوانکردنی دەستراگەشیشتن بە قەرز، چاککردنی ژێرخانی بازار، و ئاسانکاری پەيوەندییەکانی بازار بۆ جووتیاران زۆر گرنگ بۆ تێپەردانی ئەم تەحەددایانە.
- بۆ چارەسەرکردنی ئەو مەترسی و لاوازیانە، کەرتی کشتوکالی کوردستان پێویستی بە ستراژیی ھەمەلایەنە و گونجان ھەیە. رەنگە کارە ھەمەلایەتییەکان بریتی بن لە پێشخستی جۆرەکانی بەرھەمی بەرگریکار لە کەشوھەوا، وەرگرتنی تەکنیکە کارامەکانی ئاودێری، بەرزکردنەوێ شتێوازەکانی بەرپووەردنی ئاو، و وەبەرھێنان لە ژێرخانی کشتوکالی زێرەکی ژینگەیی. جێبەجێکردنی شتێوازەکانی کشتوکالی خۆراک لە کەشوھەوا، پێشخستی جۆرەکانی بەرھەمی بەرگریکار لە وشکەسالی، و بەھێزکردنی سیستەمی ئاگادارکردنەوێ پێشوخستە دەتوانرێت یارمەتیدەر بێت لە کەمکردنەوێ کاریگەراییە نەرنیییەکانی گۆرانی کەشوھەوا لەسەر کشتوکال.

سەرەرای ئەوەش، بەھێزکردنی تواناكانی جووتیاران، پشتگیریکردن له شتیوازه کانی به کارھێنانی زەوی بەرەدەوام، و دامەزراندنی سیستەمی ئاگادارکردنەوهی پێشووخەتە بۆ رووداو توندەکانی کە شووھەوا پیکھاتە ی گرنگان بۆ خوگونجانن لە گەل گۆرانی کە شووھەوا لە کەرتی کشتوکاڵدا. ھەرئێمە کوردستان بە گرنگیدان بە کردارەکانی بنیاتنانی خۆراگری و بەرزکردنەوهی ھاوکاری لە نیوان ئە کتەرەکاندا، دەتوانیت توانای گونجانی کەرتی کشتوکالی خۆی بەرز بکاتەوه، دنیای لە ئاسایشی خۆراک و بژئوی بەرەدەوام لە بەرامبەر ئاستەنگەکانی گۆرانی کە شووھەوادا.

جۆراوجۆری زیندەوهران و ئیکۆسیستەم

جۆراوجۆری زیندەوهران و ئیکۆسیستەم لە کوردستانی عێراق رووبەرئوی مەترسی و لاوازی بەرچاو دەبیتەوه لە ئەنجامی گۆرانی کە شووھەوا. ژینگە سروشتییە ناوازه و ھەمەچەشنەکانی ناوچە کە رووبەرئوی چەندین تەحەدا دەبنەوه کە مەترسی لەسەر ھاوسەنگی ناسکی ئیکۆسیستەمەکان و ئەو جۆرانە دروست دەکەن کە پشتیان پێدەبەستن.

- لەدەستدان و پارچەبوونی شوینی نیشته جیبوون: شارنیشی، فراوانکردنی کشتوکالی، بەرەپێدانی ژیرخانی، و دارستانەبرین بەشداری لە لەدەستدان و پارچەبوونی شوینی نیشته جیبوون لە ناوچە کەدا. ئەم چالاکیانە دەبیتە ھۆی لەناوچوون و پارچە پارچەبوونی شوینی نیشته جیبوونی سروشتی، کە دەبیتە ھۆی لەدەستدانی جۆراوجۆری زیندەوهران و تیکچوونی پرۆسەکانی ئیکۆلۆژی. جگە لەوەش، کاریگەرییەکانی گۆرانی کە شووھەوا، وەک بەرزبوونەوهی پلەکانی گەرما و گۆرانی شتیوازی بارانبارین، دەبیتە ھۆی لەدەستدانی شوینی نیشته جیبوون و پارچە پارچەبوون. ئەمەش رێگری دەکات لە دابەشبوونی جۆرەکان و لەوانە یە بێتە ھۆی دانیشتوانی دابراو کە زیاتر بەرھەرئوی لەناوچوون دەبنەوه.
- مەترسی و لەناوچوونی جۆرەکان: ھەرئێمە کوردستان شوینی چەندین جۆری رووھک و ئازەلە کە مەترسییان لەسەرە یان لە مەترسی لەناوچووندان. ھۆکارەکانی وەک تیکچوونی شوینی نیشته جیبوون، راوکردن، زیادەرئوی لە ئیستغلالکردن و رێشوینی ناتەواوی پاراستن مەترسی لەسەر مانەوهی ئەم جۆرانە دروست دەکەن. ھەوێ پاراستن دەوێت بۆ پاراستن و گەراندنەوهی کۆمەلگانیان.
- مەترسی ئاگرکەوتنەوه بەھۆی گۆرانی کە شووھەوا: جگە لەو تەحەددايانە ی پێشتر باسما کرد، زیادبوونی مەترسی ئاگرکەوتنەوه کە بەھۆی گۆرانی کە شووھەوا دروست دەبیت، مەترسییەکی گرینگ لەسەر جۆراوجۆری زیندەوهران و ئیکۆسیستەمی کوردستان دروست دەکات. بەرزبوونەوهی پلەکانی گەرما، وشکەسالی بەرەدەوام و گۆرانی شتیوازی بارانبارین بەشداری لە زیادبوونی ئامادەیی ناوچە کە بۆ ئەگەری سووتاندن. ئاگری دارستانەکان نەک ھەر راستەوخۆ کاریگەری لەسەر شوینی نیشته جیبوون و جۆرەکان ھەیە، بەلکو لەدەستدانی شوینی نیشته جیبوون و پارچە پارچەبوونیش خراپتر دەکات و ئیکۆسیستەمەکان تیکدەدات و زیاتر ئەو تەحەددايانە ی کە رووبەرئویان دەبیتەوه بەرز دەکاتەوه.
- جۆرە داگیرکەرەکان: رووھک و ئازەلە داگیرکەرەکان تەحەدای سەرھەکی بۆ جۆراوجۆری زیندەوهران لە ھەرئێمە کوردستان. ئەم جۆرە داگیرکەرەکانە کێرکی لە گەل جۆرە رەسەنەکان دەکەن بۆ بەدەستھێنانی سەرچاوه، ئیکۆسیستەمەکان تیکدەدەن و شوینی نیشته جیبوون دەگۆرن. بەرئۆبەردن و کۆنترۆلکردنی جۆرە داگیرکەرەکان زۆر گرینگ بۆ پاراستنی جۆراوجۆری ژیا ی ناوچە کە.
- بېسبوون و کوالیتی ئاو: بېسبوون لە چالاکییە پێشەسازییەکان، کشتوکالی، و سیستەمی بەرئۆبەردنی ئاوی پێسی ناتەواو کاریگەری نەرئیی لەسەر ئاو و ئیکۆسیستەمی ناوچە کە ھەیە. سەرچاوهی ئاوی پێسی زیان بە زیندەوەرە ئاوییەکان دەگە یەنیت و زنجیرە خۆراکیەکان تیکدەدات و تەندروستی گشتی ئیکۆسیستەم بەگشتی تیکدەدات. جێبەجێکردنی رێشوینی کاریگەری کۆنترۆلکردنی بېسبوون و پێشخستنی بەرئۆبەردنی پاشماوهی دروست زۆر گرینگ بۆ پاراستنی جۆراوجۆری زیندەوهران.
- نەبوونی ھۆشیاری و رێشوینی پاراستن: ھۆشیاری گشتی سنوورداری لە گرنگی جۆراوجۆری زیندەوهران و ئیکۆسیستەم بەشداری لە ئاستەنگەکانی بەرەدەم ھەرئێمە کوردستان. رێشوینی ناتەواوی پاراستن، لەوانەش ناوچە پارێزراوهکان، بەرئۆبەردنی گیانلەبەرە کتیویەکان و بەرنامەکانی چاودێریکردنی جۆراوجۆری زیندەوهران، رێگری لە پاراستنی ژینگە سروشتییەکان و جۆراوجۆری زیندەوهران دەکات. بەھێزکردنی ھەولەکانی پاراستن، پێشخستنی پەرودە ی ژینگەیی، و بەرزکردنەوهی بەشداریکردنی گشتی بۆ پاراستنی جۆراوجۆری زیندەوهران زۆر گرینگە.

- کاریگه‌ری له‌سەر جۆره‌کانی سه‌ره‌کی: گۆرانی که‌شوه‌ه‌وا ده‌توانیت کاریگه‌ری زیاده‌ره‌وی له‌سەر جۆره‌کانی سه‌ره‌کی هه‌بیت، که‌ رۆلێکی گرنگ ده‌گێرن له‌ پاراستنی ته‌ندروستی و هه‌وسه‌نگی ئیکۆسیسته‌م. له‌ده‌ستدانی جۆره‌کانی سه‌ره‌کی ده‌توانیت کاریگه‌رییه‌ خێراکان له‌سەر ته‌واوی ئیکۆسیسته‌مه‌که‌ دروست بکات.
- گۆرانکاری له‌ دابه‌شبوونی جۆره‌کان: گۆرانی بارودۆخی که‌شوه‌ه‌وا ره‌نگه‌ جۆره‌کان ناچار بکات بچنه‌ ژینگه‌یه‌کی گونجاوتر، ئەمه‌ش ده‌بیته‌ هۆی گۆرانکاری له‌ شتوازی دابه‌شبوونیان. ره‌نگه‌ هه‌ندیک جۆر به‌زه‌حمه‌ت خۆیان له‌گه‌ل خۆیان بگونجێن، ئەمه‌ش ده‌بیته‌ هۆی که‌مبوونه‌وه‌ی جۆراوجۆری زینده‌وه‌ران له‌ هه‌ندیک ناوچه‌دا.
- گۆرانی فینۆلۆژی: گۆرانی که‌شوه‌ه‌وا کاریگه‌ری له‌سەر کاتی رووداوه‌ سروشتیه‌کان هه‌یه‌، وه‌ک گۆلکردن و کۆچکردن و زاوێکردن که‌ به‌ فینۆلۆژی ناسراوه‌. رووداوه‌ فینۆلۆژییه‌ ناهاوسه‌نگه‌کان ده‌توانن کاریگه‌ری خێراتریان هه‌بیت له‌سەر کارلێکی جۆره‌کان و کارکردنی ئیکۆسیسته‌م.
- زیادبوونی فریکۆینسی رووداوه‌ فریاگوزاریه‌کان: له‌ هه‌ریمی کوردستان روودانی رووداوه‌ فریاگوزاریه‌کانی که‌شوه‌ه‌وا زیاد ده‌کات، له‌وانه‌ لافاو، ئاگرکه‌وتنه‌وه‌ له‌ دارستانه‌کان، و وشکه‌سالی. ئەم رووداوانه‌ ده‌توانن زیانی ده‌ستبه‌جێ و درژخایه‌ن به‌ ئیکۆسیسته‌مه‌کان بگه‌یه‌نن، ئەمه‌ش مانه‌وه‌ی زۆریک له‌ جۆره‌کان ده‌خاته‌ مه‌ترسییه‌وه‌.
- مه‌ترسییه‌کان له‌سەر خزمه‌تگوزاریه‌کانی ئیکۆسیسته‌م: گۆرانی که‌شوه‌ه‌وا ده‌توانیت خزمه‌تگوزاریه‌کانی ئیکۆسیسته‌م تیکبده‌ت که‌ سوود به‌ دانیشتوانی مرۆف ده‌گه‌یه‌نن، وه‌ک پالوتنی ئاو، گه‌رده‌نکردن و جیاکردنه‌وه‌ی کاربۆن. له‌ده‌ستدانی ئەم خزمه‌تگوزاریانه‌ ده‌توانیت کاریگه‌ری له‌سەر خۆشگوزهرانی و بژێوی کۆمه‌لگا ناوخۆیه‌کان هه‌بیت.
- لاوازی جۆره‌ ره‌سه‌نه‌کان: هه‌ریمی کوردستان شوێنی چهند جۆریک ره‌سه‌نه‌، واته‌ ته‌نها له‌م ناوچه‌یه‌دا ده‌بێژن. ئەم جۆرانه‌ به‌ تایبه‌تی به‌ره‌وره‌وی گۆرانی که‌شوه‌ه‌وا ده‌بنه‌وه‌ و له‌وانه‌یه‌ رووبه‌رووی مه‌ترسی له‌ناوچوونی زیاتر ببنه‌وه‌.
- بۆ چاره‌سه‌رکردنی ئەم مه‌ترسی و لاوازیانه‌، زۆر گرنکه‌ که‌ کوردستان ستراتژییه‌کانی پاراستن و گونجانی پێشوه‌خته‌ جێبه‌جێ بکات. هه‌ندیک له‌ ریکاره‌ سه‌ره‌کییه‌کان بریتین له‌:
 - دامه‌زراندنی ناوچه‌ی پارێزراو و پرێه‌وی گیانله‌به‌ره‌ کتیویه‌کان بۆ پاراستنی شوێنی نیشته‌جێبوونی گرنگ و ئاسانکاری بۆ جووله‌ی جۆره‌کان.
 - جێبه‌جێکردنی پرۆژه‌کانی نۆژه‌نکردنه‌وه‌ی ژینگه‌ و نۆژه‌نکردنه‌وه‌ی دارستانه‌کان بۆ به‌رزکردنه‌وه‌ی خۆراگری ئیکۆسیسته‌م.
 - ئەنجامدانی توێژینه‌وه‌ و چاودێری بۆ باشتر تینگه‌یشتن له‌ کاریگه‌رییه‌کانی گۆرانی که‌شوه‌ه‌وا له‌سەر جۆراوجۆری زینده‌وه‌ران.
 - یه‌کخستنی ره‌چاوکردنی گۆرانی که‌شوه‌ه‌وا له‌ پلانه‌کانی پاراستن و به‌رپۆه‌بردنی جۆراوجۆری زینده‌وه‌راندا.
 - پێشخستنی شتوازه‌کانی به‌رپۆه‌بردنی زه‌وی و ئاوی به‌رده‌وام بۆ که‌مکردنه‌وه‌ی فشاری مرۆف له‌سەر ئیکۆسیسته‌مه‌کان.
 - پێشخستنی هۆشیاری و به‌ره‌رده‌کردنی گشتی له‌سەر گرنگی پاراستنی جۆراوجۆری زینده‌وه‌ران و خۆ گونجاندن له‌گه‌ل گۆرانی که‌شوه‌ه‌وا.
- به‌یه‌که‌مایه‌تیدان به‌م کارانه‌ و به‌هێزکردنی هاوکاری ئیوان حکومه‌تی فیدرالی، ده‌زگاکانی هه‌ریمی کوردستان، کۆمه‌لگه‌ ناوخۆیه‌کان، و هاوبه‌شه‌ نیوده‌وله‌تیه‌کان، کوردستان ده‌توانیت جۆراوجۆری زینده‌وه‌ران و ئیکۆسیسته‌مه‌ به‌نرخه‌کانی له‌ به‌رامبه‌ر ئاسته‌نگه‌کانی گۆرانی که‌شوه‌ه‌وا دا بپارێزیت. ئەم هه‌وله‌ هاوبه‌شه‌ نه‌ک هه‌ر سوودی بۆ گیانله‌به‌ره‌ کتیویه‌ ناوازه‌کانی ناوچه‌که‌ ده‌بیت، به‌ئکو به‌شدار ده‌بیت له‌ خۆشگوزهرانی و گه‌شه‌سەندنی به‌رده‌وامی خه‌لکه‌که‌ی.

به شی سییه م

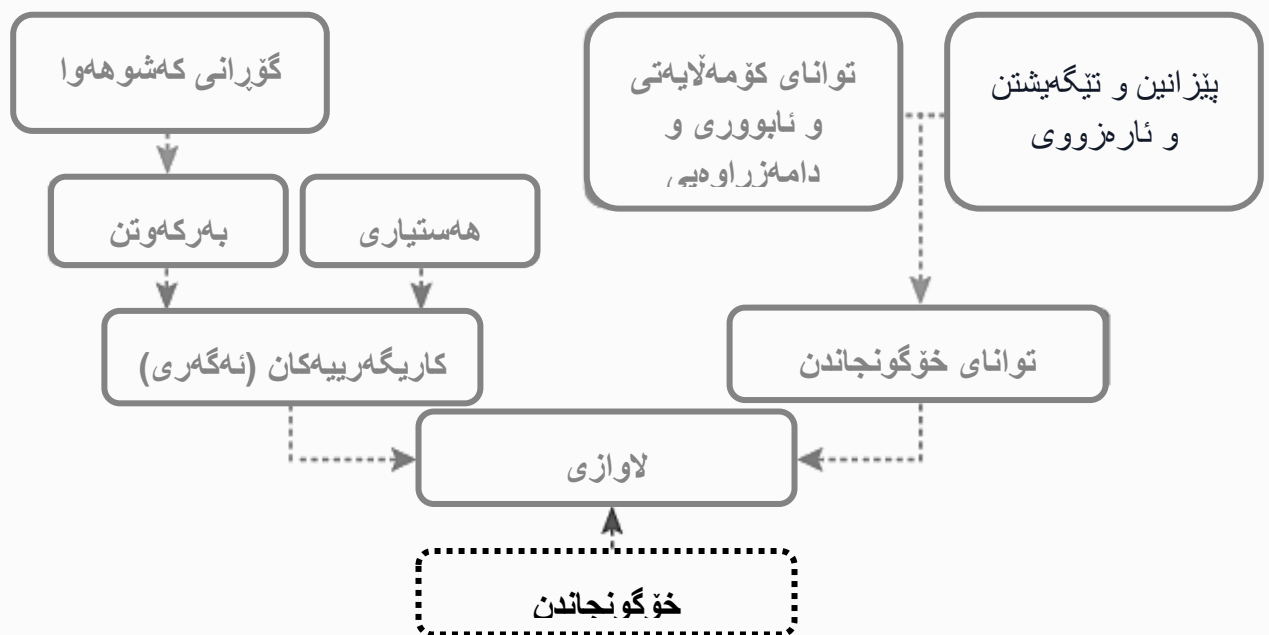
هه لسه نگانندی لاوازی گورانی که شوهه وا

به شی سییه م: هه ئسه نگانندی لاوازی گۆرانی که شوههوا

مه بهست له به شی "هه ئسه نگانندی لاوازی" به شداریکردنه له په ره پیدان و نوێکردنه وهی زانیاری ناوچۆی سه بهارهت به بارودۆخی که شوههوا له هه ریمی کوردستانی عێراق، به پشتبستن به سیناریۆی که شوههوا ی رابردوو و ئیستا و داهاتوو و کاریگه ریه کانی ده ره نهجانی ئه وان له سه ر سیسته مه سه ره کهیه کانی مروی و سروشی. ئه م شیکاریانه تیشکی له سه ره ئه و که رتانه بوو که یه که م دانیشتی نیشتمانی عێراق بۆ چوارچیهی گۆرانی که شوههوا ی نه ته وه یه کگرتوو ه کان (UNFCCC) که مه ترسییه کی زۆریان به هۆی گۆرانی که شوههوا وه له سه ره: وه ک سه رچاوه کانی ئاو، کشتو کال و ئاسایشی خۆراک، هه ره وه ها جۆراوجۆری زیندوه ران و ئیکۆسیسته م. هه ره وه ها هه ئسه نگاننده که سه رنج ده خاته سه ر کاریگه ریه ناوچۆیه کانی گۆرانی که شوههوا له سه ر ئاستی ناوچۆی / پارێزگاکان، به و نامانجه ی که بریارده ران بتوانن بارودۆخی ناوچه یی و نیشتمانی به بارودۆخی جیهانییه وه به ستنه وه، به م شیوه یه ریگری له توانایان ده کات بۆ وه رگرتنی گونجاوترین بریاری پلاندانان له رووی لاوازی و خۆگونجاندن. هه ر له به ر ئه م هۆکاره ش هه ئسه نگانندی که رته سه ره کهیه کانی تیشک خرایه سه ر پارێزگاکانی کوردستانی عێراق، ئه وانیش ده وۆک، هه ولێر، سلیمانی، هه له بجه. ئه م به شه ده ره نهجامه سه ره کهیه کانی هه ئسه نگانندیکی به شداری له خۆده گرتیت که له سه ر ئاستی و ناوچه جوگرافییه دیاریکراوه کان له کوردستانی عێراق ئه نجامدراون.

چوارچیهی میتۆدۆلۆژی

هه ئسه نگاننده که چوارچیهی کی میتۆدۆلۆژی به هیزی به کارهینا که له سه ر بنه مای دوو هۆکاری سه ره کی بوو: 1. کاریگه ری چۆنایه تی و چه ندایه تی گۆرانی که شوههوا و هه ئسه نگانندی لاوازی. 2. ده ستنیشانکردن و پیناسه کردنی کاره له پشینه کانی خۆگونجاندن بۆ پارێزگا و که رته سه ره کهیه کان. هه ئسه نگانندی کاریگه ری گۆرانی که شوههوا و شیکاری لاوازی به یی پیناسه ی پانێلی نه ته وه یه کگرتوو ه کان بۆ گۆرانی که شوههوا (IPCC)، میتۆدۆلۆژیا که لاوازی سیسته میکی دیاریکراوی به شیوه یه کی به رچاو پشت به سی پیکهاته ی سه ره کی ده به ستیت: پله ی به رکه وتنی به مه ترسییه کانی گۆرانی که شوههوا، و پله ی هه ستیارییه که ی به رامبه ر به مه ترسییه کان (که هه ردووکیان بری کاریگه ریه که داده رێژن)، و ئاستی توانای خۆگونجاندن. په یوه ندی نیوان ئه م په هه ندانه، وه ک له وینه ی 27 ی خواره وه دا نیشان دراوه، به زۆری به م فۆرموله یه ی خواره وه ده ریدراوه: لاوازی = [به رکه وتن به هاندهری که شوههوا x هه ستیاری = کاریگه ری] / توانای گونجاندن.

ئەنجامى ھەئسەنگاندنى لاوازى

ئەم بەشە دەرتەنجامە كانى ھەئسەنگاندنى گشتگىرى لاوازى ئاشكرا دەكات، پېشكەشكردنى تېروانىنى رەخنە گرانه بۇ لايەنە جۇراوجۇرە كانى لاوازى كوردستان. ئەم دەرتەنجامانە تېشك دەخنە سەر بەرىيە ككەوتنە ئالۆزە كانى ئەو ھۆكارانەى كە كارىگەرىيان لەسەر خۇراگرى كوردستان ھەپە

بەركەوتن

مەبەست لەم بەشە خستنەرووى ئەنجامى ھەئسەنگاندنىكى گشتگىرە بۇ نېشانە كانى بەركەوتنى كەشۈھەوا لە كوردستانى عىراق. ئەنجامە كانى بەركەوتن لە پېشېنىيە كانى كەشۈھەواى داھاتوو كە لە بەشى ۲،۲دا خراوتەروو ۋەرگىراون و نېشاندەرەكان لەسەر پېتوئىك لە ۱ بۇ ۵ رېزبەندى كراون، كە ۱ ئاماژەپە بۇ بەركەوتنى كەم و ۵ ئاماژەپە بۇ بەركەوتنى بەرز. لە ھەئسەنگاندنە كەدا تېشك خراپە سەر بەركەوتنى پارىزگانى كوردستانى عىراق بە پېنج پېوەر، كە برىتېن لە گۇرانكارى لە تېكرای پلەى گەرما، كەمترىن پلەى گەرما، برى بارانبارىن، ژمارەى ئەو رۆژانەى كە پلەى گەرما لە ۰. ۴ پلەى سەدى تېدەپەرىت، ھەرۋەھا زۆرتىن رېژەى بارانبارىن لە يەك رۆژدا، بە لەبەرچاوتى گۇرانكارىيە كانى ئەگەرى روودانىان. پلانى خۇگونجانى ناوخۇپى بۇ ھەرىمى كوردستانى عىراق، بە شىۋەپەىكى رەخنە گرانه پىشت بە ھەئسەنگاندنى لاوازى بەرامبەر كارىگەرىيە كانى گۇرانى كەشۈھەوا دەبەستېت. نېشاندەرەكانى بەركەوتن ۋەك ئامرازىكى بەسوود بەكارھېراون بۇ ھەئسەنگاندنى تەواۋەتى ئامادەپى ناۋچەپەك بۇ بارودۇخە جىاوازەكانى كەشۈھەوا. مېتۇدى ھەئسەنگاندنى سىستىماتىكى و برى گۇرانكارىيە كان لە ھەر نېشاندەرېكى بەركەوتندا - گۇراۋە گرنگە كان لە ھەئسەنگاندنى ئاستى بەركەوتندا - لەم بەشەى خوارەوودا روون كراۋەتەو.

گۇرانى پلەى گەرمى:

پىشكىنى پلەى گەرمى (ھەردوو تېكرای پلەى گەرمى و كەمترىن پلەى گەرمى) بە بەراورد بە تېكرای ناوخۇپى لە ناو ھەر پارىزگايە كدا ھۆكارىكى سەرەكى بوو بۇ ھەئسەنگاندنى بەركەوتن. بەرزىوونەۋەى بەرچاوتن لە پلەى گەرمىدا بە بەراورد بە تېكرای مېژوۋى پارىزگايە ئاماژەپە بۇ زىادبوۋى بەركەوتن. شىكارىيە كە گرنگى ناچىگىرى پلەى گەرمى ۋەك نېشاندەرېكى بۇ كارىگەرىيە ئەگەرىيە كانى پەيوەست بە كەشۈھەوا دەردەخات.

بەشە كانى نمرەكان بۇ ھەردوو پلەى گەرمى مامناۋەند و كەمترىن:

- ۱ = زىادبوۋى ۱ بۇ ۱،۵ پلەى سەدى = ۱
- ۲ = زىادبوۋى ۱،۶-۲،۵ پلەى سەدى = ۲
- ۳ = زىادبوۋى ۲،۶-۳،۵ پلەى سەدى = ۳
- ۴ = زىادبوۋى ۳،۶-۴،۵ پلەى سەدى = ۴
- ۵ = زىادبوۋى لە سەروۋى ۴،۵ پلەى سەدى = ۵

گۇرانكارى لە رېژەى بارانبارىن:

بە ھەمان شىۋە، شىكارى گۇرانكارىيە كانى بارانبارىن بە بەراورد بە تېكرای پارىزگان خالىكى سەرەكى بوو. كەمبوۋنەۋەى ئاستى لە بارانبارىن بە بەراورد لە گەل تېكرای مېژوۋى ئاماژەپە بۇ پلەپەكى بەرزترى بەركەوتن. پەيوەندى نېۋان كەمبوۋنەۋەى بارانبارىن و زىادبوۋى بەركەوتن جەخت لەسەر كارىگەرىيە ئەگەرىيە كان دەكاتەۋە لەسەر كەرتە جىاوازەكان كە پىشت بە سەرچاۋەى ئاۋى گونجاۋ دەبەستىن.

بەشە كانى نمرەكان:

۱ = زىادبوۋى ۳۰%

۲ = زىادبوۋى ۱۰%

۳ = كەمبوۋنەۋەى ۱۰%

كەمبۈونەۋەي ۲۰% = ۴

كەمبۈونەۋەي زىياتر لە ۲۰% = ۵

زىادبۈۈنى رۇژانى پلەي گەرمى بەرز:

زىادبۈۈنى ژمارەي ئەو رۇژانەي كە پلەكانى گەرما لە ۰. ۴ پلەي سەدى زىاترە، لە بەرامبەر تىكرای پارنژگان ، تېروانينىكى بەنرخ دەدات بۇ زىادبۈۈنى ئاستى بەركەوتن. ئەم نيشاندهرە تيشك دەخاتە سەر زىادبۈۈنى فرېكۋېنسىي رۈوداۋەكانى گەرماي زۆر، كە رەنگە كاردانەۋەي بەرفراوانى لەسەر تەندروسى گشتى، ژىرخان و بەرھەمھيتانى كشتوكالى ھەبىت.

بەشەكانى نمرەكان:

• ژمارەي رۇژەكان كەمتر لە ۲۰ = ۱

• ژمارەي رۇژەكانى نىوان ۲۱ بۇ ۳۰ = ۲

• ژمارەي رۇژەكانى نىوان ۳۱ بۇ ۵۰ = ۳

• ژمارەي رۇژەكانى نىوان ۵۱ بۇ ۸۰ = ۴

• ژمارەي رۇژەكانى زىياتر لە ۸۰ = ۵

بەرزترين ئاستى بارانبارين:

چاۋدېرىكردنى بەرزبۈونەۋەي بەرزترين رېژەي تۆماركراۋى بارانبارين لە يەك رۇژدا بە بەراورد بە تۆمارەكانى پېشوو لە ھەر پارنژگايە كدا ديدىكى گرنگ لەبارەي بەركەوتنەۋە دەدات. بەرزبۈونەۋەي ئاستى بارانبارينى چر ئاماژەيە بۇ زىادبۈۈنى ئامادەي بۇ رۈوداۋەكانى بارانبارينى زۆر، كە دەتوانىت بېتتە ھۆي لافاۋ، داخوران، و زيانگەياندن بە ژىرخانى ئابوورى.

بەشەكانى نمرەكان:

زىادبۈۈنى زۆر بەرچاۋ لە برى بارانبارين زىياتر لە ۶۰% = ۵

زىادبۈۈنى بەرز لە نىوان ۴۵% و ۶۰% = ۴

تىكرای زىادبۈۈن لە نىوان ۳۱% و ۴۴% = ۳

زىادبۈۈنى كەم لە نىوان ۱۶% و ۳۰% = ۲

زىادبۈۈنى زۆر كەم (كەمتر لە ۱۵%) = ۱

پاريزگا	پلهی گهرمی مامناوند			کهترین پلهی گهرمی			بارانبارين			ژماره‌ی رۆژه گهرمه‌کان ≤ 40 °C	زۆرترين بارانبارينی ۱ رۆژ + ماوه‌ی گهرانه‌وه			گهره‌ترین ۱ رۆژ بارانبارينی راسته‌فینه + ماوه‌ی گهرانه‌وه
	کهترین ناناسایی مانگانه	به‌رترين مانگانه	گۆرانی مامناوند	کهترین ناناسایی مانگانه S	به‌رترين مانگانه	گۆرانی مامناوند	SSP1-2.6	SSP5-8.5	گۆرانی مامناوند		SSP1-2.6/SSP5-8.5	SSP1-2.6	SSP5-8.5 ناناسایی سالانه (mm)	
	(SSP1-2.6/SSP5-2 ÷ 8.5)	ناناسایی (SSP1-2.6/SSP5-2 ÷ 8.5)		SP1-2.6/SSP5-8.5	ناناسایی SSP1-2.6/SSP5-8.5						ناناسایی سالانه (mm)	فریکوینسی (سال)		
											فریکوینسی (سال)			
دۆهوک	3	4.6	3.8	2.65	4.4	3.5	-0.74	-24.24	-12.49	17.37-61.04	0.11	7.29	14.8	25
											3.84	3.28		
ههولیز	3	4.6	3.8	2.46	4.3	3.38	0.98	-19.1	-9.06	15.45-53.77	7.14	10.99	22.6625	40
											3.88	2.84		
سلیمانی	2.9	4.6	3.75	2.3	4.3	3.3	-5.52	5.16	-0.18	14.35-53.5	10.49	13.71	55	22
											3.88	2.57		
ههله‌بجه	2.9	4.6	3.75	2.3	4.3	3.3	-5.52	5.16	-0.18	14.35-53.5	10.49	13.71	55	22
											3.88	2.57		

گۆرانی ناناسایی له پله‌ی گهرمیدا	0 - 0.5	0.6 - 1.0	1.1 - 2.0	2.1 - 3.5	3.6 - 5
		زۆر نزم	نزم	ناوهند	به‌رز
گۆرانکاری له‌سه‌دا له رۆژیکدا	30%	10%	-10%	-20%	-30%
	زۆر نزم	نزم	ناوهند	به‌رز	زۆر به‌رز
ژماره‌ی رۆژه گهرمه‌کان ≤ 40 °C	5 to 15	16 - 25	26 - 35	36 - 45	≥ 46
	زۆر نزم	نزم	ناوهند	به‌رز	زۆر به‌رز
گهره‌ترین ناتمه‌وای بارانبارينی ۱ رۆژ	-30	-21	16 - 40	41 - 60	61 - 85
	زۆر نزم	نزم	ناوهند	به‌رز	زۆر به‌رز

پاریزگا	پلهی گهرمی مامناوهند	کهمتترین پلهی گهرمی	بارانبارین	ژمارهی پۆژه گهرمهکان $\leq 40^\circ \text{C}$	زۆرتترین بارانبارینی ۱ پۆژ + ماوهی گهرانهوه	کۆی گشتی بهرکهوتن
دۆهوک	زۆر بهرز	بهرز	ناوهند	زۆر بهرز	زۆر نزم	3.8 بهرز
ههولنیر	زۆر بهرز	بهرز	ناوهند	زۆر بهرز	نزم	3.6 بهرز
سلیمانی	زۆر بهرز	بهرز	ناوهند	زۆر بهرز	بهرز	4.2 بهرز
ههلهبجه	زۆر بهرز	بهرز	ناوهند	زۆر بهرز	بهرز	4.2 بهرز

تهرازوو هکه	1 – 1.5	1.6 - 2.5	2.6 – 3.5	3.6 – 4.5	4.5 - 5
ئههناجم	زۆر نزم	نزم	ناوهند	بهرز	زۆر بهرز

هه ئسه نگاندى ههستىارى

مه بهست له م بهشه خستنه رووى نه نجامى هه ئسه نگاندىكى هه مه لايه نهى نيشانده ره كانى ههستىارى به له هه ريمى كوردستانى عىراق. گروهه پىسپوره كان ئه ريكى نه نجامدانى مه شقى هه ئسه نگاندى و هه ئسه نگاندى نيشانده ره كانيان له سه ر پتوه ريك له ۱ بۆ ۵ پىسپوردا، كه ۱ ئاماژه به بۆ ههستىارى كه م و ۵ ئاماژه به بۆ ههستىارى به رز. هه ئسه نگانده كه له سه ر سى كه رتى گرينگ بوو: ئاو، كشتوكال و ئاسايشى خوراك، و جؤراوجؤرى زينده وهران و ئىكۆسىستهم. ئه م به شه تيشك ده خاته سه ر نيشانده رى ههستىارى تايبه ت و ئاستى ههستىارى هاوتايان له هه ر كه رتپكدا. له خواره وه نيشانده ره كانى ههستىارى ده خه ينه روو.

خشته ى ۳: نيشانده رى ههستىارى بۆ هه ر كه رتپك

كه رتى ئاو	كشتوكال و ئاسايشى خوراك	جؤراوجؤرى زينده وهران و ئىكۆسىستهم
كه مبونوه وى ئاستى ئاوى ژير زه وى و تواناى بوژانده وهى	ژماره ى سيسته مه كانى به رو بوومى كشتوكالى	ژماره و رووبه رى ئىكۆسىستهمى سروشتى
تيكچوونى كواليتى ئاوى ژير زه وى	به ره مه ى ئاژه لدارى (ژماره كان)	ئاستى له ناوچوون
پتوبىستى ئاو بۆ هه ردوو به كار هيتانى ناوما ل و ئاو ديئرى	ئاستى ئاسايشى خوراك	ده گمه نى ئىكۆسىستهم له عىراق
دؤخى ژيرخانى ئاو (تؤر، وئىستگه ى په مپكردن و هتد)	رئژه ى رووبه رى وابه سته ى باران به رووبه رى به ره مه مه ئاو ديئريه كان	ئاستى فشاره ناكه شو هه واكانى مروف
ژماره ى دانىشتووانى هه ر ناحيه يه ك	رئژه ى ناوچه كشتوكالبييه كانى ناو دارستانه كان و زه ويه كانى له وه پاندىن	ژماره ى جؤره كانى رووه ك و ئاژه له په سه نه كان

نمره كانى ههستىارى بۆ پاريزگا و كه رته كانى هه ريمى كوردستانى عىراق به م شپوه يه ن :

خشته ى ۴: نه نجامى ههستىارى بۆ پاريزگا و كه رته كانى هه ريمى كوردستانى عىراق

پاريزگا	ههستىارى به يئى كه رت	ههستىارى گشتى
---------	-----------------------	---------------

	ئىكۆسىستەمە كان	كشتوكال	ئاو	
۵ ۳،۶ لە كۆى ۵	۴	۳،۶	۳،۲	دھۆك
۵ ۳،۵ لە كۆى ۵	۴	۳،۲	۳،۲	ھەولېر
۵ ۳،۵ لە كۆى ۵	۴	۲،۸	۳،۶	سلېمانى
۵ ۳،۲ لە كۆى ۵	۴	۲،۸	۲،۸	ھەلەبجە
	۴	۳،۱	۳،۲	ھەستىارى ھەرىمى كوردستان (كۆى گشتى)

خشتهى ۵ ھەستىارى بۆ پارێزگا و كەرته كانى ھەرىمى كوردستانى عێراق

پاريزگا	ههستياري بهيني كهت			ههستياري گشتي
	ناو	كشتوكال	نيكوسيستهمهكان	
دق هوک				بهرز
ههولير				ناوهند
سليماني				ناوهند
ههلهبچه				ناوهند
ههستياري كوردستان كۆي گشتي	ناوهند	ناوهند	بهرز	

1 - 1.5	1.6 - 2.5	2.6 - 3.5	3.6 - 4.5	4.5 - 5
زور نزم	نزم	ناوهند	بهرز	زور بهرز

له چوارچينوي نيشاندهره كاني ههستياري كه شوههوا بۆ كهرتي ئاو، دهوك، ههولير، ههلهبچه، سليماني نمره 3.2، 3.2، 3.8، و 3.8 كۆي 5 بهدهست هيناوه. ئەم نمرانه تيشك دهخه نه سهر ئامادهي ناوچه كان بۆ گورانكاريه كاني پهيوهست به كه شوههوا كه كاريگهريان لهسهر سهراچاوه ئاويه كان ههيه.

ههلهبچه و سليماني نمره بهريان وهرگرت بههوي تهحهدياته كانيان له گهل كواليتي كه مي ئاو. تيكچووني كواليتي ئاو كاريگهري لهسهر ههردوو پاريزگاكه ههيه و مهترسييه كي گهوره ي لهسهر تهنروستي مرؤف و ژينگه دروستكردوه. نمره بهرز ئاماژه به وه دهكات كه ئەم ناوچانه به پهله پيوستيان به گرنگيدان و دهستپهرداني به پهله ههيه بۆ پاراستني سهراچاوه ئاويه كانيان و جيبه جيكردني ريوشوئي چاككردني كواليتي ئاو.

چاره سهركردني پتوهره كاني ههستياري كه شوههوا له دهوك، ههولير، ههلهبچه، و سليماني پيوستي به ريگاچارايه كي گشتگير ههيه، كه برتييه له پراكتيكي كاريگهرايه به پتوهبردني ئاو، دهستپيشخهريه كاني چاككردني كواليتي ئاو، و ستراتيجيه كاني خۇگونجاندي دريخايه ن له گهل كه شوههوا.

له كهرتي كشتوكالدا، دهوك وهك ههستيارترين پاريزگاري ههريمي كوردستان دهرده كه وپت بههوي ناوچه كشتوكاليه فراوانه كانيه وه، كه به بهراورد له گهل پاريزگا كاني ديكه به بهر كه وتووي گورانكاريه كاني پهيوهست به كه شوههوا زياتر داده نريت. بهلام تهواوي ناوچه كه پيوستي به گورانكاريه كي ريشه ي ههيه له سيستمه كشتوكال و شيوازه كشتوكاليه كان، و زيادكردني هوشيار ي بۆ ئه وه ي به شيوهيه كي كاريگه ر چاره سهري ناسته ننگه كاني كه شوههوا بكات.

گوريني سيستمه به ره مهينان، گرته بهري شيوازه كشتوكاليه خوراگره كان له كه شوههوا، و بهرزكردنه وه ي ئاستي هوشيار ي ههنگاوي سه ره كين بۆ بنياتناني خوراگري كشتوكالي له ههريمي كوردستان. گواستنه وه بۆ پراكتيزه كردني بهرده و امتر تواناي ههريم بۆ مامه له كردن له گهل كاريگهريه كاني كه شوههوا بههيز دهكات و ئاسايشي خوراكي دريخايه ن مسوگه ر دهكات.

جگه له وهش كه مكردنه وه ي به كار هيناني قركهري كيميائي بۆ پاراستني ژينگه و تهنروستي مرؤف و هاوسه ننگي ئيكوسيستهم زور گرنگه. جهختكردنه وه لهسهر بهريوه بردني گشتگيري ئافاته كان و به كار هيناني ريكاره ژينگه دۆسته كان ده توانيت به شداريه كي بهرچا و بكات له گه شه ي

کشتوکالی بەردەوامی ناوچە کە و هەولە کانی گونجاندن لە گەل گۆرانی کە شوو هەوا. بە چارەسەرکردنی ئەم پرسیانە بە کۆمەل، هەریمی کوردستان دەتوانیت کەرتیکی کشتوکالی خۆراگرت و بەردەوامتر بەروردە بکات کە لە بەرامبەر نادانیی کە شوو هەوادا گەشە بکات.

هەموو پارێزگەرە کانی هەریمی کوردستان رووبەرۆوی ئانگاری هاوبەش لە گەل ئیکۆسیستەمەکان دەبنەو، بە هۆی کاریگەرییە نەرنییە کانی راوکردن و دارپین و لەوەراندنی زۆرەو، کە دەبیتە هۆی لە ناوچوونی شوینی نیشته جیوونی سروشتی و لە دەستدانی جۆراوجۆری زیندوهران. جگە لەو هەش، نەبوونی جیبە جیکردنی یاسا و جیبە جیکردنی ریساکانی پاراستن دۆخە کە زیاتر خراپتر دەکات و هەولە کانی پاراستنی ژینگە تیکدەدات. جگە لەو هەش، ململانی سیاسییەکان لە نزیک سنوورەکان بەشدارن لە تیکچوونی ئیکۆسیستەم، کە دەبیتە هۆی ئاوارەبوون و لە ناوچوونی سەرچاوەکان. رووبەرۆبوونەو هەو ئەم مەترسیانە پنیوسی بە ویستی سیاسی بەهیز و هاوکاری سنووربەزین و جیبە جیکردنی کاریگەرانی یاساکانی ژینگە هەیه. بەهیزکردنی ریشوینی پاراستن، پشخستی پراکتیزە بەردەوامەکان، و بەرزکردنەو هەو هاوکاری ناوچەیی زۆر گرنگ بۆ پاراستنی جۆراوجۆری زیندوهران بە نرخ و هاوسەنگی ئیکۆلۆژی ئیکۆسیستەمەکان لە هەریمی کوردستان.

هەلسەنگاندنی توانای خۆگونجاندن

مەبەست لەم بەشە خستەرووی ئەنجامی هەلسەنگاندنی گشتگیرە بۆ نیشاندەرەکانی توانای خۆگونجاندن لە هەریمی کوردستانی عێراقدا. گروپە پسیپۆرەکان ئەرکیان پیدرابوو کە نیشاندەرەکان لەسەر پنیوهریک لە ۱ بۆ ۵ هەلسەنگین، کە ۱ نوینەریایەتی توانای گونجای نزم دەکات و ۵ بە واتای توانای گونجانی بەرزە، وەک بەشیک لە مەشقی قورس. سێ کەرتی گرنگ – ئاو، کشتوکال و ئاسایشی خۆراک، و جۆراوجۆری زیندوهران و ئیکۆسیستەم – جیکە سەرئەجی هەلسەنگاندنە کە بوون. بۆ هەر کەرت و پارێزگایە کە لە هەریمی کوردستانی عێراق، ئەم بەشە تیشک دەخاتە سەر نیشاندەرەکانی توانای خۆگونجاندن و ناستی توانای گونجانی پنیوهندیداریان.

خستە ی ۶: نیشاندەری توانای خۆگونجاندن

کەرتی ئاو	کشتوکال و ئاسایشی خۆراک	جۆراوجۆری زیندوهران و ئیکۆسیستەم
دەستراگەیشتن بە سەرچاوەی ئاو	توانای ئابووری کەرتە کە	پاراستنی ئیکۆسیستەمە سەرەکییەکان
ئاستی هەژاری	سەرمایهی کۆمەلایەتی	بەردەستبوونی سەرچاوەی ئابووری بۆ پاراستنی ئیکۆسیستەم
بەردەستبوونی سەرمایهی دارایی بۆ پرۆژەکانی ژیرخانی	ژیرخانی فیزیکی (فراوانبوونی ئەگەری گەشەپیدانی ئاوی سەرزەوی)	تەکنەلۆژیا و داھینان کە بۆ پاراستنی ئیکۆسیستەمیک دروستکراوە یان بەردەستە
توانای کانیاو ویرە هەبووکان بۆ گەشەکردن	توانای دامەزرێوی و پیکهاتەکانی حوکمرانی کەرتە کە	بەردەستبوونی ژیرخانی بۆ پشگیریکردن لە پاراستنی ئیکۆسیستەم
پیکهاتەکانی حوکمرانی لە کەرتە کەدا	سەرچاوەی ئاوی ژیر زەوی و سەرزەوی بەردەست، و سەرچاوەی ئاوی پیسی پاککراوە.	توانای دامەزرێوی و پیکهاتەکانی حکومەت

حکومەتی هەریمی کوردستان دان بە توندی قەیرانی ئاودا دەنیت و بودجەیی بۆ دامەزراندنی ویستگەییەکی پاککردنەو هەو ئاو لە هەولێر تەرخانکردوو. بەلام بەبێ ستراتژییەتی بەرپوهری ئاوی گشتگیر و بەردەوام، رەنگە هەریم لە داھاتوودا رووبەرۆوی لیکهونە جددی ببیتەو، لەوانە کەمبوونەو هەو بەرھەمی کشتوکالی و ململانی ئەگەری لەسەر سەرچاوەکانی ئاو.

توانای پارێزگەرەکان لە هەریمی کوردستانی عێراق، بۆ خۆگونجاندن، جیاوازییەکی گەورە نیشان دەدات. بۆ نموونە، دھۆک توانای خۆگونجاندن تارادەییە کەم نیشان دەدات بە هۆی توانای سنووردار بۆ خەرچکردن لە پرۆژە کشتوکالییەکان. پشتبەستی بە کشتوکال بە باران بارینەو هەو دەبیتە هۆی کیشە لە چاککردنی بەرھەمھینانی کشتوکال. جگە لەو هەش هەریم رووبەرۆوی کەمی سەرچاوە مروییەکان بۆتەو، تەنھا ۳.۱% ی

ھیزی کار لە بواری کشتوکالدا ھەبە. کەمى ھۆشيارى و بە کارھينانى شيوازه کشتوکالييه پيشکەوتووھکان، بەرەبەست بۆ توانای خۆگونجاندى کارىگەرانهى دھۆک دروستکردووھ.

بەپيچەوانەو، ھەلەبجە توانای خۆگونجاندى بەرزترى ھەبە. زەوييە شاخوييە بالادەستەکانى پاريزگاگە رينگە بە دەستراگەيشتن بە سەرچاوھ جۆراوجۆرەکانى ئاو دابىن دەکات، لە ئەنجامدا ئاوى پيويست بەردەستەبە بەراورد بە ناوچەکانى دیکە.

بەلام ھيشتا ھەلەبجە لە توانای خۆگونجاندى رووبەرۆوى ئاستەنگ بووھتەو و ئەم تەحەددايانە بە پلەى يەکەم پەيوەنديان بە پاراستنى ئيکۆسيستەمەکانەو ھەبە. رينژەى ئەو ئيکۆسيستەمانەى کە لە ناوچە پاريزراوھکاندا ھەن، لەوانەش ناوچە پاريزراوھکان، ھيشتا بەشيوھى پيويست نييە، ئەمەش وايکردووھ زۆريک لە ئيکۆسيستەمە جۆراوجۆرەکان رووبەرۆوى مەترسى گۆرانکارييە ژينگەييەکان ببنەوھ. سەرچاوھ ئابوورييە سنووردارەکان کە بۆ پاراستنى ئيکۆسيستەم تەرخان دەکړين، رينگرى لە دامەزراندنى و پاراستنى پرۆژەى پيويست دەکەن، ئەمەش رينگرى لە توانای ناوچەکە دەکات بۆ خۆگونجاندى کارىگەر.

جگە لەوھش، ھەلەبجە ئامرازە تەکنەلۆژيە گرنگەکانى وەک Remote Sensing و پشکينى تاقىگەبى بۆ شیکردنەوھى پرۆفايلى بۆماوھى نييە، ئەمەش رينگرى لە ھەولەکانى پشتبەستن بە داتا بۆ پاراستن و داھينان دەکات. نەبوونى ژيترخانى گرنگ وەک تاوھرەکانى چاوديرىکردنى ئاگر، سيستەمى ئاگادارکردنەوھى پيشوھختە و بنگەى گونجاو بۆ پۆليسى دارستان وەلامدانەوھى خيرا بۆ تىکچوونى ئيکۆسيستەم و پاراستنى گيانلەبەرە کيوييەکان زياتر لاواز دەکات. لە کۆتاييدا، ھەرئيمەکە رووبەرۆوى ئاستەنگ دەبیتەوھ لە توانای دامەزراروھى و پيکھاتەکانى حوکمرانى تايبەت بە پاراستنى ئيکۆسيستەم، کە دەبیتە ھۆى بەردەوامى راوکردن و تىکچوونى شوئى نيشتەجييوون.

خشتەى ٦: نمرەکانى توانای خۆگونجاندى بۆ پاريزگا و کەرتەکانى ھەرئيمى کوردستانى عيراق

ھەستيارى گشتى	ھەستيارى بەيى کەرت			پاريزگا
	ئىکۆسيستەمەکان	کشتوکال	ئاو	
٢.٥ لە کۆى ٥	٢.٤	٢.٤	٢.٨	دھۆک
٢.٦ لە کۆى ٥	٢.٦	٢.٦	٢.٦	ھەولير
٢.٨ لە کۆى ٥	٣	٢.٨	٢.٦	سليمانى
٢.٦ لە کۆى ٥	١.٨	٣.٤	٢.٦	ھەلەبجە
	٢.٤٥	٢.٨	٢.٦٥	توانای خۆگونجاندى گشتى ھەرئيمى کوردستان

خشتەى ٨: ريزبەندى توانای خۆگونجاندى بۆ پاريزگا و کەرتەکانى ھەرئيمى کوردستانى عيراق

پاریزگا	توانای خوگونجانندن به پیتی کهرتهکان			توانای خوگونجانندن به گشتی
	ناو	کشتوکال	نیکۆسیسته مهکان	
دۆهوک				نزم
ههولیر				ناوهند
سلیمانی				ناوهند
ههله بجه				ناوهند
توانای خوگونجانندن کوردستان کۆی گشتی	ناوهند	ناوهند	نزم	

1 - 1.5	1.6 - 2.5	2.6 - 3.5	3.6 - 4.5	4.5 - 5
زۆر نزم	نزم	ناوهند	بهرز	زۆر نزم

هه ئسه نگانندی لاوازی:

ئامانجی ئەم بەشە خستنه رووی ئەنجامی هه ئسه نگانندیکی هه مه لابه نه ی لاوازی له هه ریمی کوردستانی عێراقه. به به کاره یێانی میتۆدی به شی ۱.۳ سهره وه، نمره ی لاوازی و به هاگانی دهرئه نجامی لاوازی بۆ کهرت و پاریزگاگان له هه ریمی کوردستانی عێراق له خستته ی خواره وهدا نیشان دراون.

خستته ی ۹: نمره گانی هه ئسه نگانندی لاوازی بۆ پاریزگا و کهرته گانی هه ریمی کوردستانی عێراق

پاریزگا	هه ستیاری به پیتی کهرت			هه ستیاری گشتی
	ناو	کشتوکال	نیکۆسیسته مهکان	
دهۆک	۴.۳	۵.۷	۶.۳	۵.۴۶
ههولیر	۴.۴	۴.۴	۵.۵	۴.۸۰
سلیمانی	۵.۸	۴.۲	۵.۶	۵.۲۱
هه له بجه	۴.۵	۳.۵	۹.۳	۵.۷۷
کۆی گشتی لاوازی هه ریمی کوردستان	۴.۸	۴.۴	۶.۵	

خستته ی ۹: ریزبه ندی لاوازی بۆ پاریزگا و کهرته گانی هه ریمی کوردستانی عێراق

پارێزگا	لاوازی بهینی كهرتهكان			لاوازی گشتی پارێزگا
	ناو	كشتوكال	ئیکۆسیستمهكان	
دۆهوك		*		* بهرز
ههولنیر				بهرز
سلیمانی	*			بهرز
ههلهبچه			*	بهرز
كۆی گشتی لاوازی كوردستان	ناوهند	ناوهند	زۆر بهرز	

≤0.9	1 – 2.4	2.5 – 4.9	5 – 6.4	≥6.5
زۆر نزم	نزم	ناوهند	بهرز	زۆر بهرز

لاوازییه كانی چهند كهرتیک له ناو پارێزگاكاندا به شیوهیه كی سیستماتیک له رینگه ی هه لسه نگانندی كی هه مه لایه نه ی لاوازییه كانی گۆرانی كه شوهه وا له هه ریمی كوردستانی عێراقدا پشكینیان بۆ كرا. بۆ پیشكه شكردنی زانیاری گشتگیر له سه ر كاریگه ریه نه گه ریه كانی گۆرانی كه شوهه وا، هه لسه نگاننده كه كۆمه لیک پرسی به رفرآوانی شیکردوه، له وانه ش توخمه ژینگه یی، كۆمه لایه تی و ئابووریه كان.

پۆلینکردنی لاوازی كهرتهكان

كهرتی ئیکۆسیستم به رزترین پله ی لاوازی له نیوان كهرته شیکراوه كاندا نیشان ده دات. ئەم دهرئه نجامه دهرئه نجامی په یوه ندی ئالۆزی نیوان گۆرانی كه شوهه وا و هاوسه نگی ناسکی شوینی نیشته جیبوون و جۆره كانی كوردستانه. ئەمه ش له ئەنجامی هه بوونی به رزترین هه ستیاری له نیوان هه موو كهرته كاندا و كه مترین توانای خۆگونجاندن. ئیکۆسیستمه كان له دارستان و ناوچه ئابویه كان (زهویه شینداره كان) و گۆگیاپییه كان به شیوهیه كی سروشتی هه ستیارن به گۆرانی پله ی گهرمی و بارانبارین و رووداوه تونده كانی كه شوهه وا. ئەگه ری تیکچوونی ئەم سیستمه ژینگه ییانه له وانیه ببیته هۆی كاریگه ری به رده وام له سه ر هه مه چه شنی بایۆلۆجی ناوچه كه، به ریه ككه وتی جۆره كان و ته ندروستی ژینگه یی به گشتی.

كهرتی ئاو دوا ی كشتوكال دیت كه زۆرترین زیانی به ركه وتوووه. ئەمه ش ده گه رپته وه بۆ پشتبه ستنی هه ریم به سه رچاوه یه كی ئاوی سنووردار، كه زۆر به رده رووی گۆرانی شیوازی كه شوهه وا ده ببیته وه. به رده ستبوونی ئاو و دابه شبوونی به تایبه تی به رده رووی گۆرانكاری له بارانبارین، پله ی گهرمی و داینامیکی ئاوی رژاو ده ببیته وه. زیادبوونی كیشه كانی په یوه ست به كه می ئاو و كوالیتی ئاو، له گه ل زۆری رووداوه نه خوازاوه كانی وه ك لافاو و وشكه سالی، پیشه سازی ئاو زۆر لاواز ده كات.

كشتوكال وه ك سییه م كهرتی لاواز دهرده كه ویت. چالاکیه كشتوكالییه كان هه ستیارن به رامبه ر به گۆرانكاریه كانی كه شوهه وا چونكه پشت به بارو دۆخی كه شوهه وا ی سه قامگیر ده به ستن بۆ چاندنی به ره می كشتوكالی باش و به رتیه بردنی ئاژه لدار. گۆرانی پله ی گهرمی و بارانبارین و ماوه ی گه شه كردن ده توانیت كاریگه ریه كی به رچاوی له سه ر به ره می كشتوكالی و ئاسایشی خۆراك و ژیا نی خه لك هه بیت.

پۆلینکردنی لاوازی له پارێزگاكان

جیاوازی له لاوازی نیوان پارێزگاكان به شیوهیه كی به رچاوه ئەنجامی هه لسه نگاننده كان ده و له مه ندر ده كات. به تایبه تی سلیمانی به رزترین لاوازی له كهرتی ئاودا نیشان ده دات. تایبه تمه ندیه هایدرو لۆجیه تایبه ته كانی ئاوه كانی سلیمانی له گه ل پشتبه ستنی به سه رچاوه سنوورداره كانی ئاو،

واى لىدەكەن زۆر مەترسى لەسەر بېت بەھۆى گۆرانى رېژەى بارانبارىن و پلەكانى گەرما. ئەم گۆرانكارىيە تەواناى ئەوھىيان ھەيە داواكارى زياتر بىخەنە سەر ئەو ئاوانەى كە لە ئىستاۋە كەمن، ئەمەش كىشەكانى ئىستا زياتر دەكات و كارىگەرپىيان لەسەر چالاكىيەكانى وابەستە بە ئاۋەك كىشتوكال و بەكارھىنانى لەلەيەن مرؤف دەبېت.

لە كەرتى كىشتوكالدا، دھۆك ۋەك لاوازترىن پارىگا دەردەكەۋىت. ئەم لاوازيە بەشىكى دەگەرپتەۋە بۇ پىشتبەستى دھۆك بە كىشتوكالى بارانبارىن، ئەمەش واىكردوۋە زۆرتىر لاواز بېت بۇ گۆرانكارى لە شىۋازى بارانبارىندا. گۆرانكارى لە دابەشبوون و چرى بارانبارىن دەتوانىت كارىگەرى دەستبەجىي لەسەر بەرھەمھىنانى بەروبووم و بەردەوامى كىشتوكال ھەبېت، ئەمەش كارىگەرى لەسەر بۇتۋى ئەو كەسانە دەبېت كە پىشت بە پىشەسازىيە كە دەبەستىن.

لە كەرتى ئىكۆسىستەمدا ھەلەبجە بەرزترىن پلەى لاوازي نىشان دەدات لە گەل دھۆك پلەيەكى زۆر بەرزى لاوازي بە ھەمان شىۋە نىشان دەدات. ئەم دەرتەنجامانە دەرخەرى فرەچەشنى ۋ دەۋلەمەندى ژىنگەپى ئالۆزى ئەم ناۋچانە، لە گەل نەبوونى بەرنامەى گونجاۋى پاراستىنى سىروشتن لەم پارىگايانەدا. بەركەۋتەى ن زۆرتىك لەۋئىكۆسىستەمە جىاۋازانە، لە دارستانەن ناۋچە شاخاۋىيەكانەۋە تا ناۋچە ئاۋىيەكان، بەھۆى گۆرانى بارودۆخى كەشۋەۋا بە شىۋەيەكى بەرچاۋ تىكدەچن. بەرزىۋونەۋەى پلەى گەرى، گۆرانكارى لە بارانبارىن و گۆرانكارى لە دابەشبوونى زىندەۋەران رەنگە ھەموۋىيان بەشدارىن لە ناھاۋسەنگى ئىكۆلۆزى بىنە مەترسى لەسەر جۆراۋجۆرى زىندەۋەران و ژىنگە سىروشتىيەكان لە ناۋچەكەدا.

به شی چوارهم

به نامه و ریوشوینی خوگونجانندن له پیشینه

بەشى چوارەم: بەرنامە و رېئوشوئى لە پېشىنە بۇ خۆگونجاندىن

لەسەر بنەماي ئەو ھەئسەنگاندنەي كە ئەنجامدراوہ بۇ ديارىكردىن لاوازي و باشتري زانياري بەردەست سەبارەت بە پارىزگاكانى كوردستانى عىراق و دواي راويژكردىن لەگەل لاين و دامەزراوہ پەيوەنديدارەكان لە عىراق، كۆمەلەيەك بەرنامە و رېئوشوئى خۆگونجاندىن پېشنيار دەكرين.

بەرنامەي خۆگونجاندىن بۇ پلانى خۆگونجاندىن ناوخوي لە ھەريەي كوردستانى عىراق

ئەم بەشە بەرنامەي خۆخگونجاندىن بۇ كەرتى سەرچاوہ كاني ئاو، كەرتى كشتوكال و ئاسايشى خۆراك، ھەروہا كەرتى جۆراوجۆرى زيندەوہرانەران و ئيكۆسيستەم دەخاتە روو. جگە لەوہش، دوو بەرنامەي گشتگير لەسەر رەگەز و خۆگونجاندىن لەسەر بنەماي ئيكۆسيستەم. خشتەي ۹ لە خواروہە باس لە ھەموو بەرنامە كاني خۆگونجاندىن دەكات و كاتي پيويست، بودجە و ستراتيجى دارايى بۇ ھەر بەرنامە يەك ديارى دەكات.

بۇ بەرنامەي خۆگونجاندىن، ئەم ماوانەي پلاندانان پېشنيار كراون:

- كورتخايەن ۱-۳ سال
- ماوہى مامناوہند ۳-۵ سالە
- دريژخايەن كەمتر لە ۵ سال

Table 1: adaptation programs

کهرت	ئامانج	ناونیشانی بهرنامه	چوارچیوهی کات	ستراتیژی دارایی
سهراچاوه ئاوییه کان	بههیزکردنی بهرپوهبردن و پاراستنی سهراچاوه کانی ئاو بۆ چارهسهراکردنی کهمی ئاو و کاریگهرییه کانی گۆرانی که شوههوا.	په ره پیدانی ژیرخانی ئاو، له وانهش خهزان و بهنداو و دامه زراوهی پاککردنهوهی ئاو.	ماوهی مامناوهند	تهرخانکردنی پاره بۆ پرۆژه کانی ژیرخانی ئاو له رینگهی بودجهی حکومهت و سندوقه نیودهوله تیبیه کانی که شوههوا.
		په ره پیدانی سیسته میکی گشتگیر بۆ بهرپوهبردنی لافاو که سیسته می ئاگادارکردنهوهی پیشوه خته، نه خشه سازی تۆپوگرافی بۆ ده شته لافاوه کان و ژیرخانی بهرگری لافاو له خۆبگریت.	ماوهی کورت	<ul style="list-style-type: none"> گهران بهدوای هاوبهشی له گه ل کۆمپانیا تایبه ته کان بۆ وه به ره پیدان له ته کنه لوژیا و ده ستپیشخه رییه کانی پاراستنی ئاو. جیبه جیکردنی میکانیزمه کانی گه راندنهوهی تیچوون، وه کو کرپی ئاو، بۆ به ده سه ته پیدانی داها ت بۆ پاراستن و بهرپوهبردنی پرۆژه کانی بهرپوهبردنی ئاو.
		جیبه جیکردنی شیوازه کانی پاراستنی ئاو، وه ک سیسته می ئاودیری دتۆپ دتۆپ و کۆکردنهوهی ئاوی باران.	ماوهی کورت	
		په ره پیدان و جیبه جیکردنی ستراتیژییه کانی بهرپوهبردنی داواکاری ئاو بۆ به ده سه ته پیدانی هاوسه نگی له نیوان دابینکردن و داواکاری و ده سه ته بهرکردنی ده ستراگه یشتن به بهر ده وای.	ماوهی مامناوهند	
		پیشخستی هۆشیاری کۆمه لگا و پهروه رده کردن له سه ره به کاره پیدانی کاریگه رانهی ئاو.	ماوهی کورت	
ئاسایشی خۆراک و کشتوکان	پیشخستی شیوازه کشتوکانییه خۆراگه ره کان له که شوههوا و دنیابوون له ئاسایشی خۆراک له بهرامبه ره گۆرانی که شوههوا.	پیناسه کردنی ته کنیکه کانی کشتوکانی زیره ک له که شوههوا، له وانهش هه مه چه شنکردنی به رو بوومه کشتوکانیه کان، کشتوکان کردن له ناو دارستانه کان، پراکتیزه کردن و بهرپوهبردنی بهر ده وای زهوی.	ماوهی کورت	<ul style="list-style-type: none"> تهرخانکردنی پاره بۆ خزمه تگوزارییه کانی فراوانکردنی کشتوکانی، بهرنامه کانی راهیتانی

<p>جووتياران، و بلاوكردنهوهى شىوازه كشتوكالئيه بهرگريكاره كاني گوراني كه شوههوا. ■ گهران بهدواى هاوبه شى گشتى و تايهت بو وهبه رهينان له ژيرخانى كشتوكالى، وهك سيستمى ئاودپىرى و دامه زراوهى ساردكه رهوه. ■ ده سترآگه يشتن به پاره و يارمه تيبه نيوده وله تيبه كان كه تايهتن به كشتوكالى به رده وام و ئاسايشى خوراك.</p>	<p>ماوهى مامناوهند ماوهى كورت ماوهى درپژ</p>	<p>دابىنكردى بهرنامهى راهينان و بنياتنانى توانا بو جووتياران له سهر ته كنيكه كشتوكالئيه خوراگره كان له كه شوههوا. دامه زراندى سيستمى ئاگادار كردنه وهى پيشوه خته بو وشكه سالى و لافاو بو پشتگيري كردن له ده ستپوهردانه كاني كشتوكالى له كاتى خويدا. كشتوكالى پاراستن.</p>	
<p>به كارهينانى بودجهى نيوده وله تى و ميكانيزمه كاني به خشين كه بو پاراستنى جوراوجورى زينده وهران و نوزهنكردنه وهى ئيكوسىستم دياريكراون. گهران بهدواى هاوبه شى له گهل ريخراوه ناحكوميه كان و دهرگا كاني زينگه بو به ده ستهينانى هاوكارى ته كنيكى و پشتيوانى دارايى ليكوئينه وه له ميكانيزمه كاني پاره دان بو خزمه تگوزارپيه كاني ئيكوسىستم</p>	<p>ماوهى مامناوهند ماوهى كورت ماوهى كورت</p>	<p>دامه زراندى ناوچهى پاريزراو و رپرهوى گيانله بهره كتيويه كان بو پاراستنى جوراوجورى زينده وهران و پشتگيري كردنى خزمه تگوزارپيه كاني ئيكوسىستم. جيبه جيكردنى بهرنامه كاني چاندى دار و بوژاندنه وهى دارستانه كان بو گه پاندنه وهى دناوچه زيانليكه وتوووه كان و بهر زكردنه وهى كو كردنه وه كاربون (كه مكردنه وهى گازى دووهم ئوكسىدى كاربون) پيشخستنى پراكتيزه به رده وامه كان له بهرپوه بردنى زهوى و دارستانه كاندا، له وان هس ده ستپيشخه رپيه كاني پاراستنى زينگه له سهر بنه ماي كوومه تگا.</p>	<p>پاراستن و گه پاندنه وهى ئيكوسىستمى ده وله مه ند به جوراوجورى زينده وهران بو به رزكردنه وهى خوراگرييان و به شداري كردن له خوگونجاندى له گهل گوراني كه شوههوا.</p>

پاراستنى جوراوجورى زينده وهران و
ئيكوسىستم

<p>بۇ بەدەستەينانى داھات بۇ ھەولەكانى پاراستى ناوخۇيى.</p>				
<p>بودجه بۇ ئەم بەرنامە يە لە رېگەى كۆمە ئېك سەرچاوهى داراپى ناوخۇيى و نئودەولە تىيە وه دەستە بەر دە كرېت، لەوانە تەرخان كردينى حكومت، يارمە تىيە كانى رېنخراوه نئودەولە تىيە كان، ھاوبە شى كەرتى تايبەت، و بەخشىنى كۆمە لگا.</p>	<p>ماوهى كورت</p>	<p>بەرزكردنه وهى خۇپراگرى ئاو لە رېگەى چاره سەرە كانى بنەماى سروش</p>	<p>بەھىزكردينى تواناى گونجانى كەرته لاوازه كان لە ھەرىمى كوردستانى عېراق بە جىبە جىكردينى ستراتىژىيە كانى خۇگونجاندىنى ھەمەلايەنە لە سەر بنەماى سروش و ئېكۆسىستەمە كان. ئەم بەرنامە يە بە بەكارھىننى تواناى رگماى ئېكۆسىستەمە كان، ئامانجى بەرزكردنه وهى بەرئېوہ بردنى سەرچاوه كانى ئاو، پېشخستى بەردەوامى كشتوكالى و پاراستى جۇراوجۇرى زىندە وەرەن و ئېكۆسىستەمە كانە لە كارىگە رىيە كانى گۇرانى كە شوھە وا.</p>	<p>بەرزركردنه وهى خۇپراگرى لە رېگەى خۇگونجاندىن لە سەر بنەماى سروش و بنەماى ئېكۆسىستەمە لە ھەرىمى گشتگر</p>

<p>بودجه بۇ ئەم بەرنامە يە لە رېگەى تېكەلە يەك لە بودجهى حكومت، يارمە تىيە كانى رېكخراوه نئودە ولە تىيە كان، ھاوبەشى لە گەل دەستپېشخەرىيە كانى بەھىز كەردنى ژنان و بەشدارى كەردنى كۆمەلگا دەستە بەر دە كەرت</p>	<p>ماوهى مامناوئند</p>	<p>بەھىز كەردنى وەلامدانە وەى جېندەرى لە خۇگونجاندى ئاو و كشتوكال و ئىكۆسىستەم بۇ ئە وەى ھەرىمى كوردستانى عىراق بەھىز و خۇراگر بېت.</p>	<p>پېشخستى يە كسانى جېندەرى و بەشدارى كەردنى ژنان لە ھەولە كانى خۇگونجاندىن لە گەل گۇرانى كە شوھەوا لە كەرتە كانى ئاو، كشتوكال و ئىكۆسىستەمدا. ئەم بەرنامە يە بە يە كەمايە تىدان بە بەھىز كەردنى ژنان، ئامانجى بنىاتنانى كۆمەلگەى بەھىزە كە بە شپوھەيەكى كارىگەر وەلامى كارىگەرىيە كانى گۇرانى كە شوھەوا بەدەنە وە دەستە بەر كەردنى دەستراگە پىشتىكى يە كسان بە سەرچاوە كان، دەرفەتە كان و پرۇسە كانى بېياردان.</p>	<p>بەرنامەى گىشتىگرى خۇگونجاندى وەلامدەرە وەى جېندەرى لە ھەرىمى كوردستانى عىراق: بەھىز كەردنى ژنان لە بواری ئاو و كشتوكال و خۇراگرى ئىكۆسىستەمدا</p>
---	------------------------	---	---	--

پۆشوی خۆگونجاندىن بۇ پلانى خۆگونجاندىن ناوخۆي لهههريى كوردستانى عىراق

ئەم بەشە پۆشويى خۆگونجاندى له ژېر ئەو بەرنامانى كه له بهشى ۱.۴ دا خراوتەرپوو بۆ كەرتى سەرچاوه كانى ئاو، كەرتى كشتوكال و ئاسايشى خۆراك، هەر وهها كەرتى جۆراوجۆرى زىندە وهران و ئىكۆسيستمە دەخاتە روو. سەرەپاي ئەووش، دوو بەرنامەى گشتگير هەيه سەبارەت به خۆگونجاندىن لەسەر بنەماى جيندەر و ئىكۆسيستمە. پۆشويى خۆگونجاندىن تەواو و دەستپوهردانه كان لەوانەش رېياز، نيشاندەرە كان، ئەولەويه تە كان، بودجه و بەرپرسيارپتتیه كان له خشتەى ۱۰ ى خواروهدا خراوتەرپوو.

خشتەى ۱۲: پۆشويى خۆگونجاندىن و دەستپوهردانه كان.

كەرت	پۆشويى خۆگونجاندىن و دەستپوهردانه كان.	شوينه كان	میتۆد	نیشاندهره كان	گرنگى	بوجه	بەرپرسيارپهتى
	دروستکردنى خەزان و بەنداو بۆ زىادکردنى تواناي هەلگرتنى ئاو.	هەموو ناوچه كانى هەريى كوردستانى عىراق (پاريزگا، قەزا، و ناحيه كان). شوينه تايبه تە كان دەتوانریت له پاشكۆى سێيه مەدا بدۆزیتە وه.	پلانى گەوره هەيه بۆ بەنداو و گۆمە كان به پشتبەستن به پيشنياره گونجاوه كان.	زىادبوونى ريزهى تواناي گلدانه وهى ئاو.	۶	۵۰۰ ميليون دۆلار بۆ يەك ميليارد دۆلار	وهزارهتى كشتوكال و سەرچاوه كانى ئاو و ريكخراوه ناحكوميهه كان كۆميسسيۆنى وه به رهينان
به رپوه بردنى سەرچاوه كانى ئاو	جيبه جيكردنى سيستمەى ئاوديرى دلۆپاندن و تەكنيكه كانى ئاوديرى كاريگەر.	هەموو ناوچه كانى هەريى كوردستانى عىراق.	پالپشتى دارايى و تەكنيكى له لايەن حكومهتى هەريى كوردستان و حكومهتى عىراق و ريكخراوه ناحكوميهه كان و ريكخراوه نيوده و له تيبه كان.	كەمكردنه وهى به كارهينانى ئاو بۆ هەر يەكەيه كى به رهه مى كشتوكالى.	۵	۱۰۰،۰۰۰ دۆلار / ۲۰ دۆنم	وهزارهتى كشتوكال و سەرچاوه كانى ئاو كۆميسسيۆنى وه به رهينان (PPP)
	پيشخستنى شپوازه كانى گلدانه وهى ئاو له كشتوكال و ماله كاندا.	هەموو ناوچه كانى هەريى كوردستانى عىراق.	هۆشيارى له رپگهى ميديا و بەرنامە كانى پەروەردە وه به هاوكارى حكومهتى خۆجيبى و ريكخراوه ناحكوميهه كان و ريكخراوه نيوده و له تيبه كان. بۆ نمونه پەروەردە كردنى جووتياران سەبارەت به كەمى ئاو له هەريى كوردستانى عىراق.	ژمارهى ئەو مالانهى كه شپوازه كانى گلدانه وهى دەگرنه بهر.	۳	۱۰۰،۰۰۰ دۆلار	وهزارهتى كشتوكال و سەرچاوه كانى ئاو

كەرت	رېوشونى خۇگونجاندىن و دەستىۋەردانە كان.	شونىنە كان	مىتۇد	نیشاندىرە كان	گرنگى	بوجە	بەرىپسىيارىيەتى
	نۆزەنكىردنەۋە و پاراستى ژىرخانى ئاۋى ئىستا.	ھەموو ناۋچە كانى ھەرىمى كوردستانى عىراق	بە پېشكەشكىردى پالپىشى داراپى و تەكنىكى.	كەمكىردنەۋەى لەدەستدانى ئاۋ.	۷	۳۰ ھەزار دۆلار بۇ ۱۰ مىليۇن دۆلار	ۋەزارەتى كىشتوكال و سەرچاۋە كانى ئاۋ
	بەرنامەى پەروەردەپى و ھۆشيارى دەربارەى پاشەكەوتكىردى ئاۋ.	ھەموو ناۋچە كانى ھەرىمى كوردستانى عىراق	بەرنامەى پەروەردەپى كە بۇ گروپە تايىبەتە كان دارپىژراون، ۋەك جووتياران، بە گرنگيدان بە فېركردى چۆنىەتى بە كارھىنانى سىستەمى ئاۋدېرى و تەكنەلۇژىيەى نوى	زىادكىردى ھۆشيارى گىشى سەبارەت بە پاشەكەوتكىردى ئاۋ.	۱	۵۰۰۰۰۰۰۰ دۆلار/سال	ۋەزارەتى كىشتوكال و سەرچاۋە كانى ئاۋ، ئەنجومەنى پاراستن و چاككىردى ژىنگە، و رېكخراۋە ناھكومىيە كان

بەرپرسىارىيەتى	بوجە	گرنگى	نیشاندىرەكان	مىتۆد	شۈينەكان	رېوشۈينى خۇگونجاندىن و دەستىۋەردانەكان.	كەرت
وہزارەتى كشتوكال و سەرچاۋەكانى ئاۋ	۱۲.۰۰۰.۰۰۰ دۆلار بۇ ۱۰۰.۰۰۰.۰۰۰ دۆلار بۇ ھەر يەك سىستەم	۱	رېژەى ئاگاداركدنەۋە يان ئاگاداركدنەۋەكان كە داتا و شىكارى ئىكۆسىستەم لەخۇدەگرن، پىۋەرئىكى ئاسان بۇ پىشكەوتى بەھىزكدنى سىستەمى ئاگاداركدنەۋەى پىشۋەختە لە رېگەى يە كخستى ئىكۆسىستەمەۋە دابىن دەكات.	بە دانانى سىستەمى تۆرى چاۋدېرى بۇ ئاۋى ژىر زەۋى و سەرزەۋى.	ھەموو ناۋچەكانى ھەرىمى كوردستانى عېراق	بەھىزكدنى ئاگاداركدنەۋەى پىشۋەختە بۇ لافاۋ و وشكەسالى، بە ئىستغلالكدنى چاۋدېرىكدنى ئىكۆسىستەم و شىكارى داتاكان.	

كەرت	رېوشونى خۇگونجاندىن و دەستىۋەردانە كان.	شونىنە كان	مىتۆد	نیشاندىرە كان	گرنگى	بوجە	بەرىپسىيەت
كشتوكال و ئاسايشى خۇراك	پېشخستى شىۋازە كشتوكالئىيە خۇراگرە كان لە كەشۋەۋادا ۋەك بەختىۋەردانە دار و كشتوكال پاراستن.	رۋوبەرى كشتوكالئى لە شار و قەزا و ناحىيە كانى پارىزگى سلئىمانى و ھەلەبجە (پېنگوئىن، شارباژىر، دۆكان، بەكرەجو، بازىان، رانىيە، و گەرميان). (سىروان، خورمال، بەيارە، و پامو)	دامەزىراندنى پرۆژەى باخدارى بەردار كە لە گەل گۆرپانى كەشۋەۋادا بگونجىت، ۋەك دار زەيتوون و فستق، بە بەكارھىننى كشتوكالئى چىر. دابىنكىردنى بەرنامەى رايھىنان و تواناسازى بۇ جووتياران و چالاكانى بوارى ژىنگە پارىزى.	رېژەى بەكارھىننى شىۋازە كشتوكالئىيە خۇراگرە كان بۇ كەشۋەۋا.	۶	۲۰ مىليۇن دۆلار بۇ ۲۵ مىليۇن دۆلار	ۋەزارەتى كشتوكال و سەرچاۋە كانى ئاۋ (ھەرىمى كوردستان و عىراق)، دەرگا نىۋدەۋلەتئىيە كان، رىكخراۋە ناحكومىيە كان.
	دابەشكىردنى جۆرە كانى بەرھەمى بەرگە گرتى وشكەسالى و تۆۋى باشتر.	رۋوبەرى كشتوكالئى لە شار و قەزا و ناحىيە كانى پارىزگى سلئىمانى و ھەلەبجە (پېنجوئىن، شارباژىر، دۆكان، بەكرەجو، بازىان، رانىيە، و گەرميان). ۋە نەمامگە كانى (بازىان، كانى بانكە، بەكرەجو، رانىيە، ئالپارىز، و سەرچنار) (سىروان، خورمال، بەيارە، و پامو)	بەرھەمھىننى نەمام و تۆۋى جۆرە كانى بەرھەمى بەرگە گرتى وشكەسالى و ھاوردە كىردنى لە ۋلاتئىكى دىكەۋە. دامەزىراندنى باخچەى رۋوۋەكى و بانكى تۆۋ/جىن. بەكارھىننى رىيازئىكى نوى لە بايۆتە كەنەلۆژىادا.	زىادبوونى جۇراۋجۆرى بەرھەم و ۋەرگرتى جۆرە بەرگە گرتى وشكەسالى.	۳	۲۵ مىليۇن دۆلار بۇ ۳۰ مىليۇن دۆلار	ۋەزارەتى كشتوكال و سەرچاۋە كانى ئاۋ (ھەرىمى كوردستان و عىراق)، دەرگا نىۋدەۋلەتئىيە كان، رىكخراۋە ناحكومىيە كان.

كەرت	رېئوشونى خۇگۇنجاندىن و دەستىۋەردانە كان.	شونىنە كان	مىتۇد	نیشاندىرە كان	گرنگى	بوجە	بەرىپسىيەرتى
	بەرنامە كانى رايونىن لەسەر بەرپۈەبردنى بەردەوامى خاك، پاراستن و بەرپۈەبردنى يەككەرتووى ئافاتە كان بۇ ھۇشياركردنەووى جووتياران لەسەر شىۋازە كانى بەرپۈەبردنى بەردەوامى زەوى، كۇنترۇلكردىن وەرىنى زەوى و دووبارە دروستكردنەووى دارستانە كان.	رووبەرى كشتوكالى لە شار و قەزا و ناحىە كانى پارتىزگى سلیمانى و ھەتەبجە (پىنگوین، شارباژىر، دوكان، بەكرەجۇ، بازيان، پانيە، گەرميان). (سىروان، خورمال، بەيارە، و پامو)	بەرنامە يەككى رايونىنى تيۋرى و پراكتىكى لەسەر بەرپۈەبردنى قىرگەر و پىتو. كەمكردنەووى يان نەھىشتى بەكارھىننى پىتوى كىمىيى و قىرگەر. بەرنامە كشتوكالى (وەك بەكارھىننى شىۋازى بايۇلۇجى كۇنترۇلكردىن ئافاتە كان لەبرى قىرگەر).	باشتريوونى بەرھەمھىنن كەمبونەووى زيانە كانى بەرھەم بەھوى گۇرپانى كەشۋەھوا.	۵	۱۰ مىيۇن دۇلار بۇ ۱۵ مىيۇن دۇلار	وہزارەتى كشتوكال و سەرچاۋە كانى ئاو (ھەرىمى كوردستان و عىراق)، دەرگا نىودەولەتییە كان، رىكخراۋە ناحكومىيە كان.
	دامەزاندنى تەعاونى جووتياران و پەيوەندى بازار بۇ چاكردىن دەستراگەيشتن بە سەرچاۋە و بازارە كان.	ناوہندى شار و پارتىزگى بەرھەمھىننى بەروبووم.	دامەزاندنى ھاوكارى نىوان جووتياران و بەستنەووى بازارە كان.	ژمارەى جووتيارانەى لەسەر شىۋازە كانى كشتوكالى بەردەوام رايونىن.	۹	۳۰ مىيۇن دۇلار بۇ ۳۵ مىيۇن دۇلار	وہزارەتى كشتوكال و سەرچاۋە كانى ئاو (ھەرىمى كوردستان و عىراق)، كۇمىسيۇنى وە بەرھىنن دەرگا نىودەولەتییە كان، رىكخراۋە ناحكومىيە كان.

كەرت	رېوشونى خۇگونجاندىن و دەستپوهردانە كان.	شونپنە كان	مپتۇد	نپشاندەرە كان	گرنىگى	بوچە	بەرپرسپارىيەتى
	پەرەپپىدانى خزمەتگوزارىيە كانى كشتوكالى زىرەك بۆكەشوههوا.	رووبەرى كشتوكالى لە شار و قەزا و ناحىيە كانى پارىزگى سلپمانى وههتەبجە (دۆكان، بەكرەجۆ، بازىان، رانىيە، گەرمپان). (سپروان، خورمال، بپارە، و پامو).	گۆرپنەوهى زانىارى: فپربوون لەو ولاتانەى كە سەرکەوتوو بوون لەم تەكنەلۆژىايە لە بوارى كشتوكالدا بە ناردنى كرپكارى تەكنىكى كشتوكالى بۆ ئەم ولاتانە. راپهپنانى جووتپاران و تەكنىكارانى ناوخۆپى.	زىادبوونى داهاات و ئاساپشى خۆراك لە نپوان كۆمەلگە كشتوكالىيە كان.	۸	۲۵۰ ملىون دۆلار بۆ ۳۵۰ ملىون دۆلار	وهزارەتى كشتوكال و سەرچاوه كانى ئاو (هەرىپى كوردستان و عپراق)، دەرگا نپودەولەتپيە كان، رپكخراوه ناحكومپيە كان.
جۆراوجۆرى زىندەوهەران و ئىكۆسىستەم	دامەزراندنى ناوچەى پارىزراو و رپرەوى جۆراوجۆرى زىندەوهەران.	بايرەمە گرون، بارزان، قەرە داغ، پاركى نەتەوهپى هەلگورد- سەكران.	بەكارهپنانى رپنماپيە كانى يەكپى نپودەولەتى بۆ پاراستنى سروش و ياسا و رپسا نپشتمانپيە كان بۆ بەرپوهردن و چاودرپكردى ناوچە پارىزراوه كان. پپكهپنانى لپژنەپەك لە بەشە جپاوازه كان و لاپەنە پەپوهندپدارە كان، وهك وهزارەتى كشتوكال، دەستەى پاراستن و چاككردى رپنگە، و رپكخراوه ناحكومپيە كان	زىادكردى قەبارە و پەپوهندى ناوچە پارىزراوه كان و رپرەوى جۆراوجۆرى زىندەوهەران..	۶	۳۰ ملىون دۆلار	وهزارەتى كشتوكال و سەرچاوه كانى ئاو، وهزارەتى رپنگەى عپراق، دەستەى پاراستن و چاككردى رپنگە و رپكخراوه ناحكومپيە كان كۆمپسپونى وهبەرهپنان

كەرت	رېئوسوتى خۇگۇنجاندىن و دەستىۋەردانە كان.	شۈينە كان	مىتۇد	نېشاندەرە كان	گرنىگى	بوجە	بەرپرسىيارىيەتى
	دەستىپىشخەرىيە كانى دارىستانكردنە وە دارىستانكردن بۇ گەراندىنە وەى دىمەنە تىكچوۋە كان.	تەواۋى ھەرىمى كوردستانى عىراق (بۇ نموونە: بەپى بەدواداچوونە كان، ۲۰% دارىستانە كانى رانىيە (كىۋە رەش)، دۇكان، و ھەلەبجە كارىگەرى گۇرانى كەشۋە واپان لەسەر بوۋە)	ۋەرگرتى پارە لە بەرنامەى زىان و لەدەستدان، جىبەجىكردنى ياساكان و بەكارھىنانى جۆرە كانى روۋە كە رەسەنە كان.	رووبەرى زەوى نۆژەن كراۋەتە وە لە رىگەى دەستىپىشخەرىيە كانى دارىستانكردنە وە	۴	۱۵ مىيۇن دۇلار	ۋەزارەتى كشتوكال و سەرچاۋە كانى ئاۋ، ۋەزارەتى ناوخۇ (بۇلىسى دارىستان)
	بەرەپىدانى پلانى پاشە كەوتكردنى ئاگرى دارىستانە كان لە ھەر پارىزگايە ك.	ھەمو ھەرىمى كوردستانى عىراق	بەكارھىنانى تەكنەلۇزىيەى ۋە ك وىنەى مانگى دەستكرد و ھەستكردن لە دوورە وە (ھەندىك لىكۆلىنە وە ھەيە لەسەر ئە وەى كام ناۋچە زياتر بەرەورۋى ئاگرە و تەنە وە دەبىتە وە). دامە زراندىنى تاۋەرى چاودىرى دارىستانە كان. دەستەيە كى تايبەتى ئەرىكى (ئاگركوژىنە وە) و دابىنكردنى كەرەستە بۇيان. ھۆشيارى و بىياتنانى تۋانا بۇ خەلكى ناۋچە كە. برىنى لقە مردوۋە كان. دابىنكردنى فرۆكە.	ناۋچەى دارىستانە كان ئاگر رزگاركرى جىبەجىكردنى پلانە كانى ئاگرە و تەنە وەى دارىستانە كان	۳	۲ مىيۇن دۇلار	ۋەزارەتى كشتوكال و سەرچاۋە كانى ئاۋ، دەستەى پاراستن و چاككردنى ژىنگە، ۋەزارەتى ژىنگەى عىراق، ۋەزارەتى خويندىنى بالا و رىكخراۋە ناھكومىيە كان

كەرت	رېئوشونى خۇگۇنجاندىن و دەستپورەدانه كان.	شونىنه كان	مىتۆد	نیشاندهرە كان	گرنگى	بوجە	بەرپرسىارىيەتى
	پاراستن و بوژاندنەوہى ناوچە ئاويپە كان (زەويە شىدارە كان)	ھەموو ھەرىمى كوردستانى عىراق	بەرزكردنەوہى ھۆشيارى و راھىتئانى خەلكى ناوخۆ لەسەر دروستكردنى پۆند و ناوچە ئاويپە بەردەوامە كان. چاودىرىكردن و بەرئۆبەردنى ئەم ناوچە ئاويانە لەلايەن خەلكى ناوچە كەوہ.	بوژاندنەوہى ناوچە ئاويپە كان	۵	۱۰ مىيۇن دۆلار	وہزارەتى كشتوكال و سەرچاوە كانى ئاو و رېكخراوہ ناكومىيە كان
	جىبە جىكردنى پراكتىكە كانى بەرئۆبەردنى زەوى و دارستانى بەردەوام.	ھەموو ھەرىمى كوردستانى عىراق	جىبە جىكردنى ياساكان و رېساكان. رېبازە بەردەوامە كانى وەك ھەلپاچىن بەشدارىكردى پىكردن و راھىتئانى خەلكى ناوچە كە.	پەيرە وكردنى شىوازە كانى بەرئۆبەردنى زەوى و دارستانى بەردەوام لە بەكارھىتئانى زەوى و پلاندا نانى شاردا.	۶	۱۰ مىيۇن دۆلار	وہزارەتى كشتوكال و سەرچاوە كانى ئاو و وہزارەتى ناوخۆ و رېكخراوہ ناكومىيە كان
	بەرنامە كانى پاراستن بە سەر كردايەتى كۆمەلگا و دەستپىشخەرىيە كانى بژئوى بەردەوام.	ھەموو ھەرىمى كوردستانى عىراق	پشت بەستن بە كۆمەلگا و تەرخانكردنى رۆل بۆ خەلكى ناوچە كە. پەروەردە كردنى خەلك سەبارەت بە گەشە پىدانى بەردەوام. پىشخستنى گەشتىارى ژىنگە پى.	بەشدارى پىكردنى كۆمەلگا ناوخويپە كان لە ھەولە كانى پاراستنى سروشتدا	۷	يەك مىيۇن دۆلار	وہزارەتى كشتوكال و سەرچاوە كانى ئاو، وہزارەتى پەروەردە، دەستەى پاراستن و چاككردنى ژىنگە و رېكخراوہ ناكومىيە كان، لايەنە ناوخويپە پەيوەندىدارە كان

كەرت	رېئوسوتى خۇگونجاندىن و دەستپوهردانه كان.	شونپنه كان	مپتۇد	نپشاندهره كان	گرنگى	بوجه	به رپر سيارپه تى
خۇگونجاندىن له سهر بنه ماى نپكۆ سپستهم	جپبه جپكردى چاره سهرردن له رپگه سروشته وه كه گهراندننه وهى زه وپپه شپداره كان و ژپنگه س رپووباره كان و به ربه ستى سروشتى و بوراندننه وهى دارستانه كان و پرؤزه كانى ژپرخانى سهوز بؤ چاككردى هپشتنه وهى ئاو و كوالپتپه كهى.	هه موو هه رپمى كوردستانى عپراق	دروستكردى به نداو و گۆمه كان جپبه جپكردى و سه پاندنى ياسا و رپساكان. له وه پاندنى كۆنترؤنكراو. رپگرپكردى له پپسبوونى ئاو. به رنامه كانى به رپوه بردىن و چاودپرى.	كه مكردنه وهى لافاو: به دوا داجوون بؤ كه مپووننه وهى رپوودانى لافاو، توندى، پان زپانه كان له ناوچهى پرؤزه كه دا به هوى چاككردى رپاكرنى ئاو له رپى به كار هپنانى سروشست بؤ چاره سهر ركردى كپشه كان.	۲	۲۵ ملىؤن دؤلار	وه زاره تى كشتوكال و سه رچاوه كانى ئاو، وه زاره تى ناوخؤ، و رپكخراوه ناحكومپپه كان
	دامه زراندنى سپستهمى به رپوه بردىن ئاو له سهر بنه ماى كۆمه لگا بؤ ته رخانكردى و دابه شكردى ئاو به شپوه په كى گونجاو.	هه موو هه رپمى كوردستانى عپراق	به شدارپكردى كۆمه لگا بؤ تپگه پشتن له پپداو سپستپه كانى ئاو و ئه وله وپه ته كانپان. هه لسه نگاندىن سهرچاوه ئاوپپه به رده سته كان و جپاوازيان له رپوى چؤنپتى و چه ندىتپه وه . پپكه پنانى لپژنه ناوخؤپپه كان كه نوپنه راپه تى كه رته جپاوازه كان ده كه ن. دروستكردى پلانى ته رخانكردى ئاو به شپوه په كى هاوبه ش.	پپوانه كرىنى زپادبوونى رپژهى سه دى داپپنكردى ئاوى پپوپست له ناو كۆمه لگه په كدا به به راورد به پراكتپزه كانى پپشو، به له به رچاوگرنى هؤكاره كانى وه كه دابه شكردى په كسان و	۳	۱۰۰ ملىؤن دؤلار	وه زاره تى كشتوكال و سه رچاوه كانى ئاو، وه زاره تى شاره وانى، رپكخراوه ناحكومپپه كان

بەرپرسىارىيەتى	بوجە	گرىنگى	نیشاندىرەكان	مىتۆد	شۈينەكان	رېوشونى خۇگۇنجاندىن و دەستىۋەردانەكان.	كەرت
			كەمكىردنەۋەى بەفېرۋدان.	<p>جىبەجىكىردىنى سىستەمى چاۋدىرى بۇ بەدۋادىچوونى بەكارھېتان و كوالىتى ئاۋ. پىشخستى پاشەكەوتكىردن و كاراپى لە بەكارھېتانى ئاۋدا.</p> <p>پىزگرتن لە زانىنى نەرىتى.</p> <p>دۇنياۋون لە پابەندبوونى ياساپى و مىكانىزمەكانى چارەسەركردىنى ناكۆكىيەكان.</p> <p>بىياتنانى تۋانا ناۋخۆيىەكان لە رىگەى راھىئانەۋە. پىتداچوونەۋە و دەستكارىكىردىنى پلانەكان جار جارە.</p> <p>ئەنجامدانى ھەئەمەتى ھۆشيارى گىشتى بۇ بەشدارىكىردىنى كۆمەئگا.</p>			
			<p>ھەئسەنگاندنى رادەى بەشدارى كۆمەئگا لە بىرپاردانەكانى پەيوەست بە بەرپوۋەبردنى ئاۋ، بە گرىنگىدان بە رادەى خاۋەندارىتى و بەردەۋامى سىستەمەكە.</p>				

بەرپرسىارىيەتى	بوجە	گرىنگى	نیشاندىرەكان	مىتۆد	شۈينەكان	رېئوشۈينى خۇگۇنجاندىن و دەستىۋەردانەكان.	كەرت
<p>وہزارەتى كشتوكال و سەرچاۋەكانى ئاۋ وہزارەتى شارەۋانى و گەشتوگوزار پاراستن و چاككردنى ژىنگە دەستە بەرئىۋەبەرايەتى گشتى گەشتوگوزار، سۆران ئىدارەى بەرئىۋەبەرايەتى گشتى كشتوكال/دارستان، سۆران ئىدارەى سۆران كارگىپرى وەزارەتى ژىنگەى پىشمەرگە دەستەى يەكەى پاراستن پاركى نىشتمانى هەنگورد – سەكران</p>	<p>۱۵۰ مىليۇن دۆلار</p>	<p>۴</p>	<p>ژمارەى سەردانكەران زىادكردنى ژمارەى جۆرەگرىنگەكانى ناۋ سىستەمى ژىنگەپى</p>	<p>(۱) پالپىشى پروژەى پاركى نىشتمانى سەكران – هەنگورد لە روى دارايىيەۋە لە بوارەكانى گەشتىارى، ژىنگە، و يەدەگە سروسشتىيەكان، بەتايىبەتى كە دەزانين چەندىن نەمامى دەگمەن هەن كە تەنھا لەۋ ناۋچانەدا دەبىنرېن، هەروەھا يەدەگە كە بە شۈينىكى سەلامەت دادەنرېت پەناگەى زۆرىك لە ئازەل و بالندە و ماسىەكان. پىشخستى گەشتىارى ژىنگەپى ۋەك ئامرازىك بۆ چاككردنى پاراستنى ژىنگە لە ناۋچەكەدا.</p>	<p>هەۋلېر، قەزاي سۆران</p>	<p>پروژەكانى گەشتىارى ژىنگەپى (ئىكۆتورىزم) لە (۱) سەكران هەنگورد، پروژەى پاركى نىشتمانى (۲) گۆمى رېشېن (۳) گۆلى دوكان كۆرنېش</p>	

بەرپرسىارىيەتى	بوجە	گرىنگى	نیشاندىرەكان	مىتۆد	شۈينەكان	رېئوشۈينى خۇگۇنجاندىن و دەستىيۈەردانەكان.	كەرت
<p>وہزارەتى كشتوكال و سەرچاوەكانى ئاۋ وہزارەتى شارەوانى و گەشتوگوزار وہزارەتى دارايى وہزارەتى كارەبا دەسەلاتى پاراستن و چاككردنى ژىنگە بەرپۈەبەراییەتى گشتى بۆ بەنداۋەكان بەرپۈەبەراییەتى گشتى گەشتوگوزار لە هەلەبجە بەرپۈەبەراییەتى گشتى كشتوكال / و دارستانەكان گەشتوگوزارى كشتوكالى لە هەلەبجە كۆمىسيۆنى وەبەرھىنان</p>	<p>۷۰۰ ھەزار دۆلار</p>	<p>۷</p>		<p>(۲) دروستكردنى گۆمىكى بچووك لەسەر سەرچاوەى ئاۋى رېشپىن و سەوزكردن و چاندنى ئاۋچەكانى دەوروبەرى بە رووبەرى نىكەى ۱۰ دۆنم.</p>	<p>پاريزگای هەلەبجە</p>		

بەرپرسىارىيەتى	بوجە	گرنگى	نیشاندهرەکان	میتۆد	شۆینەکان	رېوشونى خۇگونجاندىن و دەستپوهردانهکان.	كەرت
<p>وہزارهتی کشتوکال و سەرچاوهکانی ئاۋ وہزارهتی شارەوانی و گەشتوگوزار دەسەلاتی پاراستن و چاککردنی ژینگە بەرپۆه بەرایەتی گشتی گەشتوگوزار، بەرپۆه بەرایەتی گشتی کشتوکال/دارستان، کارگېرى پاب رین کارگېرى پاب رین رېکخراوه ناحکومییەکان کۆمیسسیۆنی وەبەرھەتپان</p>	<p>۱۰۰ ملیۆن دۆلار</p>	<p>۵</p>		<p>(۳) دروستکردن و دیزاینکردنی کۆرنیشی رینگای گەشتیاری ژینگە لە سنوورەکانی دەفەری پانیە لە کەنارەکانی دەریاچەى دوکان، بە درێژایی نزیکەى ۵ کیلۆمەتر بە درێژایی کەنارەکانی دەریاچە کە.</p>	<p>پارێزگای سلیمانی</p>		

بەرپرسىارىيەتى	بوجە	گرنگى	نیشاندىرەكان	مىتۆد	شۈينەكان	رېئوشۈننى خۇگۇنجاندىن و دەستىۋەردانەكان.	كەرت
<p>وہزارەتى كشتوكال و سەرچاۋەكانى ئاۋ وہزارەتى شارەوانى و گەشتوگوزار دەسەلاتى پاراستن و چاككردنى ژىنگە بەرپۆەبەرايەتى گشتى گەشتوگوزارى هەولپىر بەرپۆەبەرايەتى گشتى كشتوكال/دارستان هەولپىر پارنىزگى هەولپىر رېكخراۋە ناحكومىيەكان/گەشتىارى كشتوكالى ئاسايش كۆمىسيۆنى ۋەبەرھىتان</p>	<p>۲۰۰ مىليۇن دۆلار</p>	<p>۷</p>		<p>۱) نۆژەنكردنەۋە و پاككردنەۋەى كەناراۋەكانى زىپى گەورە لە دەفەرى خەبات و دروستكردنى پشتىنەى سەوز بە درىژى لە (۱۰) كم كەمتر نەبىت لە كەنارى رۋوبارەكە، ئەمە جگە لە دامەزراندنى پروژەيەكى گەشتىارى سەردەميانە بۆ ۋەرزىشى ئاۋى.</p>	<p>پارنىزگى هەولپىر</p>	<p>پروژەى گەشتىارى كشتوكالى لە كەنارى رۋوبارەكان (۱) رۋوبارى زىپى گەورە (۲) رۋوبارى خابور</p>	

كەرت	رېئوشوئى خۇگۇنجاندىن و دەستىۋەردانە كان.	شۈينە كان	مىتۇد	نیشاندىرە كان	گرنگى	بوجە	بەرىپسىيارىيەتى
		پارنىزگاي دھۆك	۲) پىرۇزەي دامەزىراندنى قۇناغى دوۋەمى كۆرنىش لەسەر رووبارى خابور، كە ۷۰% شۈينى سەوزاپى و شۈينى كات بەسەرىردن و رېپەوى رۆيشتن لەخۇدەگرېت.		۶	۱۳ مىيۇن دۇلار	ۋەزارەتى كشتوكال و سەرچاۋە كانى ئاۋ وەزارەتى شارەوانى و گەشتوگوزار دەسەلاتى پاراستن و چاككردنى ژىنگە بەرپەۋەبەرايەتى گشتى گەشتوگوزار لە دھۆك بەرپەۋەبەرايەتى گشتى كشتوكال/دارستان، دھۆك پارنىزگاي دھۆك كۆمىسيۇنى ۋەبەرھىپان
	پېشخستى پلاندانانى بەردەوام بۇ بەكارھىپانانى زەوى و ديارىكردنى ئەۋ ناۋچانەي كە دەبنە ھۆي پارچە پارچە بوون و تېكچوونى شۈينى نىشتەجىبوونى گرنگ.	ھەموو ھەرىمى كوردستانى عىراق	پاراستنى ئەۋ ناۋچانەي كە گونجاۋن بۇ كشتوكال (بە لەبەرچاۋگرتنى جۇراۋجۇرى زىندەۋەران) پېشخستنى كشتوكالى دارستان. جىبەجىكردنى ئەۋ رېپازە نوئىيەي كە لەلايەن ۋەزارەتى كشتوكالەۋە پەرى پىدراۋە، كە پارنىزگكان پۇلپىن دەكات بۇ ئەۋ ناۋچانەي كە دەبېت نىشتەجىبوون و ناۋچەي سەوزاپى و كشتوكالى تىدابېت.	پەسەندكردنى شىۋازە كانى زەوى و دارستانى بەردەوام لە بەكارھىپانانى زەوى و پلاندانانى شاردا.	۷	۵ مىيۇن دۇلار	ۋەزارەتى كشتوكال و سەرچاۋە كانى ئاۋ، ۋەزارەتى ناۋخۇ، و رېكخراۋە ناھكومىيە كان

بەرپرسىارىيەتى	بوجە	گرىنگى	نیشاندىرەكان	مىتۆد	شۈينەكان	رېئوشۈينى خۇگۇنجاندىن و دەستېۋەردانەكان.	كەرت
<p>وہزارەتى كشتوكال و سەرچاۋەكانى ئاۋ، وہزارەتى ناوخۇ، و رېئىخراۋە ناحكومىيەكان</p>	<p>۲۵ مىليۇن دۇلار</p>	<p>۲</p>	<p>چاۋدىرى گۇرانكارىيەكان لە تەندروستى و بەردەوامى سەرچاۋە ئاۋىيە ناوخۇيەكان، لەوانەش ئاستى ئاۋى ژىر زەۋى، رۇيشتى ئاۋى سەرزەۋى، و رېئەۋى بارگاۋىكىردنەۋەۋى ئاۋى سەرزەۋى</p> <p>ئاستى ئامادەكارى و ۋەلامدانەۋەۋى كۆمەنگا دواى ھۆشدارى پېشۋەختە، كە بە ھۆكارەكانى ۋەك كاتى چۆنكىردن، كۆكىردنەۋەۋى سەرچاۋە و خۇپاراستن لە</p>	<p>بوژاندنەۋەۋى دارستانەكان و ناۋ چە ئاۋىيەكان: چاندنى نەمام، نۆزەنكىردنەۋەۋى ناۋچە ئاۋىيەكان، و پاراستنى شۈينى نېشتەجېبوۋى سۈرۈشتى بۇ چاگكىردنى كۋالىتى ئاۋ و بەرەنگارىبوۋنەۋەۋى لافاۋ. ژېرخانى سەۋز: بەكارھىننانى رېوكارى رژاۋ و شۈينى سەۋزىپى لە ناۋچە شارىيەكان بۇ بەرپۈۋەبىردىنى ئاۋى زىيان و رېئىكىردن لە لافاۋ. كشتوكالى بەردەوام: جېبەجېكىردىنى شېۋازە كشتوكالىيە ژىنگەدۋستەكان بۇ كەمكىردنەۋەۋى ئاۋى كشتوكالى و پاراستنى كۋالىتى ئاۋ. بەشدارىكىردىنى كۆمەنگا: بەشدارىكىردىنى كۆمەنگاكان لە پلاننانان و جېبەجېكىردن بۇ ئەنجامىكى باشتر و دەستراگەپىشتن بە پىشتىۋانى.</p>	<p>ھەموو ھەرىتى كوردستانى عىراق</p>	<p>بەرزكىردنەۋەۋى خۇراگرى ئاۋ لە رېئىگەۋى چارەسەرەكانى بىنەماى سۈرۈشت</p>	

بەرپرسىارىيەتى	بوجە	گرىنگى	نیشاندىرەكان	مىتۆد	شۈينەكان	رېوشۈينى خۇگونجاندىن و دەستىۋەردانەكان.	كەرت
			قوربانىيەكان دەپپورئىت.				

بەرپرسىارىيەتى	بوجە	گرنگى	نیشاندىرەكان	مىتۆد	شۈينەكان	رېئوشۈننى خۇگۇنجاندىن و دەستىۋەردانەكان.	كەرت
<p>وہزارەتى كشتوكال و سەرچاۋەكانى ئاۋ، وہزارەتى خويندىنى بالآ، وہزارەتى پلاننانان</p>	<p>۳۰ مىيۇن دۇلار</p>	<p>۵</p>	<p>هەئسەنگاندنى وردى پېشېبىنيەكانى لافاۋ و وشكەسالى بە بەراوردىكردى پووداۋە پېشېبىنيكراۋەكان لەگەل پووداۋە راستەقېنەكان.</p>	<p>دروستىكردىنى بىكەدراۋە و كۆكرىدەۋەى زانىارى: دىارىكردىنى ئامانجەكانى توپېنەۋە و كۆكرىدەۋەى سەرچاۋەى زانىارى. كۆكرىدەۋەى زانىارىيەكانى كەشۋەۋا و ئىكۆسىستەم. شىكارى و دىزايىنى مۆدىل: هەئسەنگاندنى لاۋازى: هەئسەنگاندنى لاۋازى بە پىشتبەستىن بە زانىارىيە كۆكراۋەكان. ستراتېيەكانى خۇگۇنجاندىن و كەمكرىدەۋە: دەستىننىشانكردىنى ستراتېيەكان بۇ كەمكرىدەۋەى لاۋازى. ھاۋكارى و پەيۋەندى:ھاۋكارى و دەستەبەركردىنى داراپى.</p>	<p>هەممو كوردستانى عىراق هەرىمى</p>	<p>ئەنجامدانى توپېنەۋەى زانستى بۇ بەركردىدەۋەى تېگەپىشتىن لە كارلېكەكانى ئىكۆسىستەمەكان، گۇرپانى كەشۋەۋا و لاۋازى.</p>	

<p>دامه زاندىنى سىستېمىكى چاودىرى گىشتىگر بۇ بەدواداچوونى كاريگەرى دەستىوهردانە كانى گونجاندىن و ھەئسەنگاندىنى خۇراگرى كەرتە ئامانجدارە كان.</p>	<p>ھەموو ھەرىمى كوردستانى عىراق</p>	<p>دانانى ئامانجى رېوون و ھەئېژاردىنى نىشاندىرى پەيوەندىدار. كۆكردنەوھى زانىارى و دروستكردىنى بنچىەنەيە كى لىكۆلئىنەوھى زۆر گرنگە. ھەئسەنگاندىنى بەردەوام دەبىتتە ھۆى رېكخستن، لەگەل بەشدارىكردىنى لايەنە پەيوەندىدارە كان و راپۆرتكردىنى كاريگەر كە رېنماپى كرددار و سىياسەتە كانى داھاتوو دەكات. ئەم سىستېمى خۇگونجاندىنە خۇراگرى و كاريگەرى دەستىوهردان لە كەرتە جىاوازە كاندا بەرز دەكاتەوھ</p>	<p>۵</p> <p>پتوانە كرددنى برى ئاوى پارئىزراو يان بە كارھىتراو لە سەرچاوه ناتە قلىدىيە كانەوھ (بۇ نموونە كۆكردنەوھى ئاوى، دووبارە بە كارھىتاناوھى ئاوى پىسى پاككراو، بە كارھىتاناى ئاوى قورس)</p> <p>كەمكردنەوھى ژمارەى قوربانىانى مرؤپى تۆماركراو بەھۆى رېووداوه توندە كانى كەشوههوا</p> <p>پتوهرىكە بۇ ئەو كاتەى كە كۆمەنگايە ك پتووستىتى بۇ وھلامدانەوھى گۆرپانى داواكارىيە كانى ئاوى، ئەمەش تواناى سىستېمە كە</p>	<p>۶۰ ملېون دۆلار</p> <p>وھزارەتى كشتوكال و سەرچاوه كانى ئاوى، وھزارەتى خوتىندىنى بالا، وھزارەتى پلاندانان، رېكخراوه ناحكومىيە كان</p>
--	-------------------------------------	---	--	--

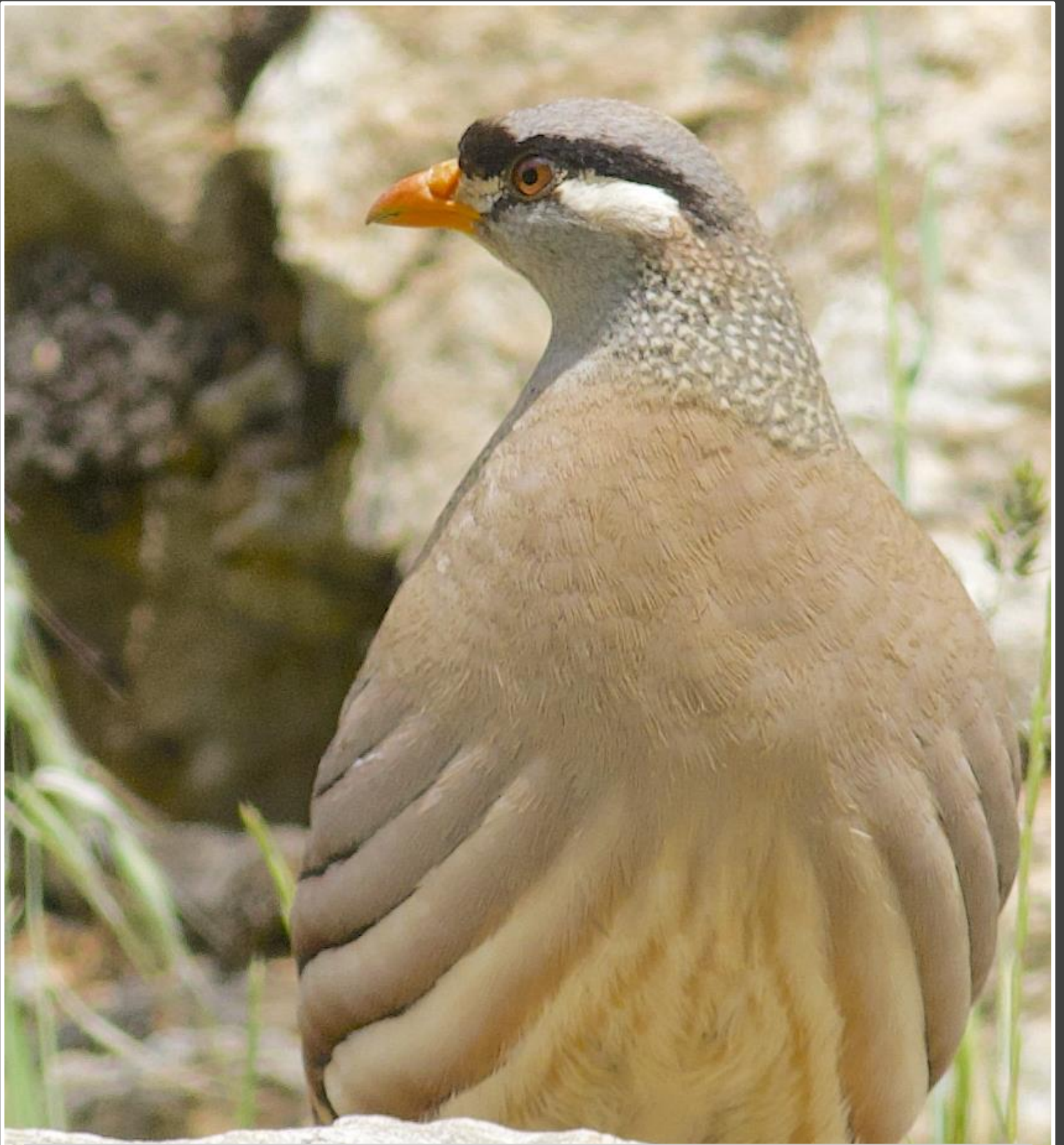
بەرپرسىارىيەتى	بوجە	گرىنگى	نیشاندىرەكان	مىتۆد	شۈينەكان	رېئوشۈينى خۇگۇنجاندىن و دەستىۋەردانەكان.	كەرت
			دەردەخات بۆ چاڭكردنى خېراى دابەشكردنى.				

<p>ئەنجامدانى ھەئسەنگاندنى تايبەت بە كۆمەلايەتى بۇ لاوازيە كەرتىيەكان</p>	<p>ھەموو ھەرتىمى كوردستانى عىراق</p>	<p>برۆسەى نوئۆينەوہەبەكى دارنۇراو لەسەر تىگەبىشتن لەوہى كە گۆرانى كەشوہەوا چۆن كاريگەرى لەسەر تاكەكانى گروپە جياوازەكان لەناو كەرتە جياوازەكاندا دەبىت. ئەمە لەوانەيە كۆكردنەوہى زانىارى، ئەنجامدانى پرسيارنامە و چاوپىكەوتن و شىكردنەوہيان بۇ دەستنىشانكردنى لاوازي لەسەر بنەماى جىندەر لە بوارە تايبەتەكانى وەك كشتوكال، سەرچاوەكانى ئاو، يان چاودىرى تەندروسى لەخۆبگرىت. ئامانجى ئەم مېتۆدە ئاشكراكردنى جياوازيەكان و بۆشايى و تەحەدداي جياوازە كە گروپە جياوازەكان لە پەيوەندى لەگەل گۆرانى كەشوہەوادا رووبەروويان دەبىتەوہ، ئەمەش يارمەتيدەرە بۇ رىنمايىكردنى ستراتىيەكانى گونجاندىن بە ئامانجدارتر و يەكسانتر.</p>	<p>تەواوكردن يان پىشكەوتنى ھەئسەنگاندنى لاوازي تايبەت بە رەگەز (جىندەر) لە ناو كەرتە جياوازەكاندا. دەتوانرىت وەك رىژەى سەدى ھەئسەنگاندنەكان كە لە ماوہى ديارىكراودا ئەنجامدراون يان تەواوكراون بەدواداچوونى بۇ بكرىت.</p>	<p>۶ ۵۰ ھەزار بۇ ۲۰۰ ھەزار دۆلار</p>	<p>وہزارەتى كار و كاروبارى كۆمەلايەتى لە عىراق وہزارەتى پلاندانان، رىنكخراوہ ناحكوميەكان دامەزراوہ ئەكادىميەكان رىنكخراوہ نىودەولەتییەكانى گەشەپىدان</p>
<p>دامەزراندنى لىژنەكانى بەرئۆبەردنى سەرچاوە سروشتىيەكان كە سەرچەمیان ژنان بىت بۇ دنىابوون لە بەرئۆبەردنى ئاو و ھاوبەشى گشتگىر.</p>	<p>ھەموو ھەرتىمى كوردستانى عىراق</p>	<p>بەشدارىكردنى كۆمەلگا: دەست پى بكە بە گەبىشتن بە كۆمەلگا ناوخۆييەكان، بە تايبەت ژنان، بۇ تىگەبىشتن لە پىداويستى و نىگەرانيەكانيان كە پەيوەنديان بە بەرئۆبەردنى ئاووہە ھەيە. ئاساندنى ژنانى سەرکردە: دەستنىشانكردن و بەھىزكردنى ژنانى سەرکردە لەم كۆمەلگايانەدا كە دەيانەوئىت رۆلى سەرکردايەتى بگرنە ئەستۆ. بنياتنانى توانا: دابىنكردنى بەرنامەى راھىنان و بنياتنانى توانا بۇ ئەم سەرکردە ژنانە، بە گرنگىدان بە بەرئۆبەردنى سەرچاوەكانى ئاو، پراكتيزەكردنى بەردەوام و لىتھاتوويى سەرکردايەتى. پىكھىنانى لىژنەكان: ئاسانكارى بۇ پىكھىنانى لىژنەكانى بەكارھىنەرى سەرچاوە سروشتىيەكان بە سەرۆكايەتى ژنان لەناو كۆمەلگاكندا. دنىابوون لەوہى كە ئەم لىژنانە نوئینەرايەتى بەرژەوہنديەكانى لايەنە پەيوەنديدارە</p>	<p>ژمارەى ئەو لىژنانەى بە سەرۆكايەتى ژنان دامەزراون</p>	<p>۷ ۵۰۰ ھەزار دۆلار</p>	<p>دەسەلئەتەكانى حكومەت رىنكخراوہ ناحكوميەكان سەرکردەكانى كۆمەلگا و كەسەكاريگەرەكان و دەزگا نىودەولەتییەكانى گەشەپىدان</p>

				<p>جۆراوجۆره كان ده كهن، له وانهش ژنان به پي پاشخان و ته مه ني جياواز.</p> <p>كۆبوونه وهى به رده وام: هاندانى كۆبوونه وه و پايژكاري به رده وام له نيوان ئەندامانى ليژنه كه دا بو گفتوگو كردن له سه ر ستراتيجيه كانى به رپوه بردنى ئاو، دابه ش كردنى به رپرسيارتيه كان، و دلنيا بوون له ريبازنيكي گشتگير.</p> <p>هۆشيارى و داكۆكي كردن: به هيز كردنى هه و له كانى هۆشيارى و داكۆكي كردن بو تيشك خستنه سه ر گرنگى به شداري كردنى ژنان له به رپوه بردنى ئاو و سووده كانى ريبازنيكي جينده رى گشتگير.</p> <p>چاوديري و هه لسه نگاندىن: دانانى چه ندان ميكانيزم بو چاوديري كردنى كاريگه رى ليژنه كان، به دوا دا چوون بو به شداريه كانيان، و هه لسه نگاندىن كاريگه ريه كانيان له سه ر به رپوه بردنى ئاو.</p>			
<p>وه زاره تي كشتوكال و سه رچاوه كانى ئاو، ده سته ي پاراستن و چا ك كردنى ژينگه له هه ريمي كوردستان، و ريكخراوه نا حكوميه كان، لايه نه په يوه نديداره ناوخويه كان</p>	<p>۳۰۰ هه زار دۆلار</p>	<p>۵</p>	<p>ژماره ي ژنانى راهيئراو يان ريژه ي سه دى ژنانى راهيئراو كه سه ركه وتوون له جيبه جي كردنى پراكتيزه كاريگه ره كانى ئاو.</p>	<p>هه لسه نگاندىن پيداويستيه كان: هه لسه نگاندىن پي گشتگيره بو تيگه بيشتن له پيداويستيه تايه ته كان و ته حه ددياته كانى به رده م گروه ئامانجداره كان.</p> <p>به رنامه ي راهيئرانى تايه ته مه ند: په ره پيدانى به رنامه ي راهيئران كه به پي پيداويستيه كانى ژنان له و كۆمه لگايانه دا بيټ. ئەم به رنامه نه پيوسته سه رنجيان له سه ر شيوازه كانى پاراستنى ئاو، كشتوكالى به رده وام و چاوديري كردنى كواليتى ئاو بيټ.</p> <p>وورك شوپى راهيئران: ئەنجامدانى وورك شوپى راهيئران به هاوكارى له گه ل پسپوراني ناوخوي و پسپوراني</p>	<p>هه موو هه ريمي كوردستانى عيراق</p>	<p>پيشكه ش كردنى راهيئران به ژنان له سه ر شيوازه كاريگه ره كانى ئاو، باشترين شيوازه كانى كشتوكالى، و چاوديري كردنى كواليتى ئاو.</p>	

				<p>كشتوكال و ژينگه. راهپنان ده توانيت پيكهاتهى نيورى و پراكتيكي له خوځېگريټ.</p> <p>فيريوونى دهستى: پيشكه شكدنى نه زموونى فيريوونى دهستى، وهك نمايشكردنى ته كنيكه كاريگه ره كاني ناوديري پاشه كه وتكردنى ناو، شتوازه كاني كشتوكالي نوريگانيك، و تاقيكردنه وهى كواليتى ناو.</p> <p>به كارهيټناني سهرچاوه ناوخوييه كان: هانداني ژنان بو سودوهرگرتن له سهرچاوه ناوخوييه كان و شتوازه كاني كشتوكالي به رده وام بو كه مكدنه وهى به كارهيټناني ناو.</p> <p>به دوا داجوون و فيدباك: پاراستنى په يوه ندى به رده وام له گه ل به شداريووان، پيشكه شكدنى كو بوونه وه كاني به دوا داجوون و كو كردنه وهى فيدباك بو دننباوون له دابينكردنى پيداويستيه كانيان و به دهسته ټيناني چا ككردنى پرؤسه كان.</p> <p>به هيټكردنى ژنان: به هيټكردنى ژنان بو نه وهى روي سهر كرايه تي بگيرن له جيبه جي ككردنى پراكتيكه كاني پاشه كه وتكردنى ناوى كاريگه ر و به رده وام له كومه لگا كانياندا.</p>			
<p>حكومهت، دهسه لاتيه ناوخوييه كان، ريخراوه ژينگه ييه كان، ريخراوه ناخكوميه ييه كان، سهر كرده كاني كومه لگا، و لايه نه په يوه نديداره ناوخوييه كان.</p>	<p>۲۰۰ هه زار دولار</p>	<p>۴</p>	<p>كوى گشتى نه و گروهه پاراستنانهى كه له لايه ن ژنانه وه پيكه ټينراون و سهر كرايه تي ده كرين.</p>	<p>به شداري ككردنى كومه لگا: به به شداري پي ككردنى كومه لگه ي ناوخويي، به تايبه تي ژنان، دهستپيده كات بو هو شيار ككردنه وهى خه لك له گرنكي نوژه نكردنه وه و پاراستنى شوټني نيشته جي بوون.</p>	<p>هه موو هه ريمي كوردستاني عيراق</p>	<p>دروستكردنى گروهه پاراستن به سهرؤكايه تي ژنان بو به شداري ككردن له نوژه نكردنه وه و پاراستنى شوټني نيشته جي بوون.</p>	

				<p>دەستنیشانکردنی سەرکردە کارامەکان: دەستنیشانکردنی ئەو ژنانە لەناو کۆمەڵگادا که خولای پاراستن و ئامادەن رۆژی سەرکردایەتی بگرنە ئەستۆ.</p> <p>پیکهینانی گروپی پاراستن: ئاسانکاری بۆ پیکهینانی گروپی پاراستن بە سەرکردایەتی ژنان و دنیابوون لەوێ که راهینان و سەرچاوەی پتویست لەبەردەستیاندا.</p> <p>چالاکییەکانی نۆژەنکردنەوێ شوێنی نیشتهجیبوون: ریکخستی چالاکییەکانی نۆژەنکردنەوێ شوێنی نیشتهجیبوون وەک دارستانکردنەوێ، هەلمەتەکانی پاککردنەوێ، و هەوڵەکانی پاراستنی گیانلەبەرە کتیوییهکان.</p> <p>چاودێری و راپۆرتکردن: ئەندامانی گروپ هاندەدرین چاودێری تەندروستی شوێنی نیشتهجیبوونی ناوخۆیی بکەن و هەر کێشەیهک راپۆرت بکەن، لەوانەش بازرگانی نایاسای دار، راوکردن و پيسبوون.</p>			
--	--	--	--	--	--	--	--

بەشى پىنچەم

ستراتېژى جىبەجىڭردن و ھۆكارە ئەگەرىيەكان بۇ جىبەجىڭردنى پلانى
خۆگونجاندىنى ناخۆيى

بەشى پىنچەم: ستراتېژى جىبە جىكردن و ھۆكارە كارپىكرە كان بۇ جىبە جىكردنى پلانى خۇگونجاندى ناوخۆي

يە كخستى سىياسەتى پلانى خۇگونجاندى ناوخۆي

ھەنگوئىكى گرېنگ بۇ دىنبايون لە يە كخستن و بە كارھىننى سەر كە وتوانەى رېوشونى خۇگونجاندى لە گەل گۇرانى كە شوھەوا لە كوردستانى عىراق، برىتېيە لە يە كخستى پلانى خۇگونجاندى ناوخۆي لە سىياسەتى نىشتمانىدا. ناوچە دەتوانىت پالېشى تەواىى حكومەتە كەى ھەبىت، ئاسانكارى بۇ ھەماھەنگى كىردار لە نىوان كەرتە جىاوازە كاندا بكات، و دىنبايون لە بەردەوامى درىزخايەنى چالاكىيە كانى خۇگونجاندى بە ھەماھەنگى پلانى خۇگونجاندى ناوخۆي لە گەل سىياسەت و ستراتېژى و پلانى نىشتمانىيە كان. ئەم بەشە تىشك دەخاتە سەر گرنگى يە كخستن، ھۆكارە گرنگە كان كە دەبىت لە بەرچا و بگىرېن، و كىردەو پىشنىار كراوە كان بۇ يە كخستى پلانى خۇگونجاندى ناوخۆي لە سىياسەتى نىشتمانىدا.

ھەرتى كوردستان دەتوانىت ھانى رىكخستى سىياسەتە كانى بدات، پابەندبوونى سىياسى بە دەستبەھىت، چوارچىوەى ياساپى بە ھىز بكات، و زۇرتىن سوود لە تەرخانكردنى سەرچاوە كان و ھەربىگىت بە ھاوتەرىبىكردنى پلانى خۇگونجاندى ناوخۆي لە گەل سىياسەت و ستراتېژى و پلانى نىشتمانىيە كان. پىرۇسەى يە كخستن دەتوانى بەردەوامى درىزخايەنى ھەرتى كوردستان و خۇراگرى بە رامبەر گۇرانى كە شوھەوا لە رىنگەى شىكردنەو و پىداچوونەو و بنىاتنانى توانا و چاودىرى و ىردەوە مسۇگەر بكات.

گرنگى يە كخستن

- يە كگرتن و يە كخستى سىياسەت: يە كخستى پلانى خۇگونجاندى ناوخۆي لە سىياسەتى نىشتمانىدا بە كگرتن و يە كخستى لە سەرانسەرى كەرتە جىاوازە كان و بوارە سىياسەت يە كان ئاسان دەكات. دىنباى دەدات لەوەى كە خۇگونجاندى لە گەل گۇرانى كە شوھەوا لە بەرچا و دەگىرېت و لە سىياسەت و پلان و ستراتېژىيە كانى ئىستادا تىكەل دەكرىت، لەوانە ئەوانەى پەيوەستن بە سەرچاوە كانى ئا، كشتوكال، پەرەپىدانى رىزخانى ئابوورى، تەندروستى و پاراستى جۇراوچۇرى زىندەوەرەن. ئەم يە كگرتنە دووبارەبوونەو ھەولە كان كەمدە كاتەو، تەرخانكردنى سەرچاوە كان باشتر دەكات و كارىگەرى زىاتر دەبىت.
- پابەندبوون و پىشيوانى سىياسى: ھاوتەرىبىكردنى پلانى خۇگونجاندى ناوخۆي لە گەل سىياسەتى نىشتمانىدا ئامازەى بە پابەندبوونى سىياسى بە ھىز بە رامبەر بە خۇگونجاندى لە گەل گۇرانى كە شوھەوا لە بەررتىن ئاستدا. رىنگەى كى سىياسى پىشيوانىكەر بەرەوېش دەبات، كە تواناى تەرخانكردنى سەرچاوە دارايەى كان، پىشيوانى دامەزراوې و مىكانىزمە كانى ھەماھەنگى پىويست بۇ جىبە جىكردنى سەر كە وتوو دەكات. ھەروەھا يە كخستىنەو بەرچەستەبوونى ھەولە كانى خۇگونجاندى بەرزدە كاتەو، و بەرھىنان و ھاوبەشى ناوخۆي و نىودەولەتى رادە كىشىت.
- چوارچىوەى ياساپى و جىبە جىكردن: يە كخستى پلانى خۇگونجاندى ناوخۆي لە گەل سىياسەتى نىشتمانىدا بنەمايە كى ياساپى بۇ جىبە جىكردنى رېوشونى خۇگونجاندى دابىن دەكات. ئەمەش دەبىتە ھۆى پەرەپىدانى ياسا و رىسا و ستاندارد كە خۇراگرى كۆمەلگا لە بە رامبەر گۇرانى كە شوھەوا دەپارتىزىن و كەرتە جىاوازە كان رىكەدەخەن. ھىنانە ناوہو ە چاوكردنى گونجاندى لە ياساى نىشتمانىدا پابەندبوون و لىپرسىنەوە مسۇگەر دەكات، و چوارچىوەى ياساپى بۇ خۇگونجاندى لە گەل گۇرانى كە شوھەوا بە ھىز دەكات.

رەچاوكردنە كان بۇ يە كخستن:

- رىكخستن و يە كدەنگى سىياسەت: دىنبايون لەوەى كە ئامانج و مەبەست و ستراتېژىيە كانى دامەزراو لە پلانى خۇگونجاندى ناوخۆي لە گەل چوارچىوەى سىياسى نىشتمانى گىشتىدا يە كدەگرەنەو. سىياسەت و پلان و ستراتېژىيە نىشتمانىيە كانى ئىستا كە پەيوەندىيان بە خۇگونجاندى ھەيە دەستىشان بكنە و ھەئسەنگاندى تەواوكارىان لە گەل پلانى خۇگونجاندى ناوخۆي بكنە.

ھەر كەلپنېك يان ناكۆكپىيەك دەستىنىشان بىكەن و ستراتېژىيە كان بۇ چارەسەركردىيان لە رېگەي پىداچوونەوہ يان نووسىنى سىياسەتە كان دابرىژن.

- رېكخستن و ھەماھەنگى دامەزراوہى: دانانى رېكخستننى دامەزراوہى روون و مىكانىزمى ھەماھەنگى بۇ يەكخستننى پلانى خۇگونجاندى ناوخۆي. دەستىنىشانكردنى دەستەي سەرەكى كە بەرپرسىيارە لە چاودىرېيكردى چالاكپىيە كانى خۇگونجاندىن و دىنباوون لە ھەماھەنگى كاريگەر لە سەرانسەرى وەزارەت و بەش و دەزگا پەيوەندىدارە كاندا. بەھىزكردى ھاوكارى نيوان وەزارەتە كان و دانانى مىكانىزم بۇ ئالوگورى زانىارى و ھەماھەنگى كردهوہ كان و چاودىرېيكردى پىشكەوتنە كان.
- كۆكردنەوہى سەرچاوہ: چارەسەركردنى كاريگەرىيە داراپى و سەرچاوہىيە كانى يەكخستننى پلانى خۇگونجاندى ناوخۆي لە سىياسەتى نىشتمانىدا. دەستىنىشانكردنى سەرچاوہى داراپى ئەگەرى، لەوانە بودجەي حكومەت، مىكانىزمە كانى داراپى گۇراني كەشوھەوا، يارمەتپىيە نپودەولەتپىيە كان و وەبەرھىتپىيە كانى كەرتى تاپىبەت. پەرەپىداني ستراتېژىيە كان بۇ بەكارھىتپىيە ئەم سەرچاوانە و تپكەلكردنىيان لە گەل پروسە كانى پلاندانانى داراپى نىشتمانى بۇ پىشتگىرېيكردى لە جىبەجىكردى رپوشونى خۇگونجاندىن.

ھەنگاۋە كانى يەكخستن

- شىكارى سىياسەت و ھەئسەنگاندنى بۇشايى: ئەنجامدانى شىكارىيەكى گىشتگىر بۇ سىياسەت و پلان و ستراتېژىيە نىشتمانىيە كانى ئىستا بۇ دەستىنىشانكردنى بۇشايى و دەرفەتە كان بۇ يەكخستننى خۇگونجاندىن. ھەئسەنگاندنى خۇگونجاندىن ئەم سىياسەتەنە لە گەل پلانى خۇگونجاندىن ناوخۆي و ديارىكردى ئەو بوارانەي كە پىئويستىيان بە پىداچوونەوہ يان پەرەپىدان ھەيە.
- پىداچوونەوہ و دارىشتنى سىياسەت: پىداچوونەوہ يان پەرەپىداني سىياسەتە كان، ياسا و رپساکان بۇ ئەوہى رەچاوكردنى خۇگونجاندىن لەخۇبگرىت. يەكخستننى خۇگونجاندىن گۇراني كەشوھەوا لە سىياسەتە كان و ستراتېژىيە بەپىي كەرتە كان، دىنباوون لە يەكگرتووي و يەكدەنگى لە گەل پلانى خۇگونجاندىن ناوخۆي. بەشدارىكردى لاپەنە پەيوەندىدارە كان، لەوانەش دەزگا كانى حكومەت، رېكخراوہ كانى كۆمەلگەي مەدەنى و دامەزراوہ تاپىبەتە كان، لە پىداچوونەوہ بە سىياسەت و پروسە كانى دارىشتنى سىياسەتدا.
- بەھىزكردى پىكھاتە دامەزراوہىيە كان و بنىاتنانى توانا: بەھىزكردى توانا دامەزراوہىيە كان بۇ يەكخستننى خۇگونجاندىن لە رېگەي بەرنامە كانى راپھىتپان و وورك شۇپ و يارمەتى تەكنىكى. بنىاتنانى تواناى دەزگا پەيوەندىدارە كانى حكومەت، دەسەلاتە ناوخۆيە كان و لاپەنە پەيوەندىدارە كانى تر بۇ جىبەجىكردى و چاودىرېيكردى سىياسەتە كانى خۇگونجاندىن بە شپوہەي كى كاريگەر. زىادكردنى تپكەپىشتىيان لە كاريگەرىيە كانى گۇراني كەشوھەوا، بۇاردە كانى خۇگونجاندىن، و بەكارھىتپىيە خۇگونجاندىن لە سىياسەت و كارە كانى ئىستادا.
- پەيوەندىكردى و ھۆشيارى: پەرەپىداني ستراتېژىيە كانى پەيوەندىكردى بۇ بەرزكردنەوہى ھۆشيارى و بەرزكردنەوہى تپكەپىشتن لە گرنكى يەكخستننى خۇگونجاندىن لە سىياسەتى نىشتمانىدا. كاركردن لە گەل بپاردەران، ياسادانەران و لاپەنە پەيوەندىدارە كانى تر بۇ تپشك خستنە سەر سوود و دەرفەتە كانى يەكخستننى خۇگونجاندىن. پىشخستننى گىفتوگۇ و ئالوگورى زانىارى بۇ دىنباوون لە پىشتىوانى ھەمەلاپەنە و بەرزكردنەوہى خاوەندارىتپى پروسەي يەكخستن.
- چاودىرى و ھەئسەنگاندنى: دانانى مىكانىزمە كان بۇ چاودىرېيكردى و ھەئسەنگاندنى پروسەي يەكگرتن. پەرەپىداني نىشاندەرە كان بۇ بەدواداچوونى يەكخستننى رەچاوكردنى خۇگونجاندىن لە سىياسەتە نىشتمانىيە كان، پىشكەوتنى جىبەجىكردى، و كاريگەرىيە ھەولە كانى يەكخستن. ھەئسەنگاندنى بەردەوامى دەرتەنجام و كاريگەرىيە كانى پروسەي يەكخستن بۇ رپنمايىكردى بەرپوہبردنى گونجاوى و ديارىكردى بوارە كان بۇ چاكردىن.

چوارچيويه ستراتيژي دارايي پلاني خوگونجاندي ناوځوي

دارشتمى ستراتيژي دارايي بۇ پلاني خوگونجاندي ناوځوي له ههرىمى كوردستانى عىراق پټويستى به ره چاوكردنى وردى پيداويستىيه تايبه ته كاني ههرىم و سه رچاوه به رده سته كان و نه و ئامانجانى له پلاني خوگونجاندي دامه زراون. له خواره وه چوارچيويه ك بۇ دارشتمى ستراتيژي دارايي ده خه ينه روو:

- هه ئسه نگاندى پيداويستىيه داراييه كان: نه نجامدانى هه ئسه نگاندىكى گشتگير بۇ پيداويستىيه داراييه كانى بۇ جيبه جيكردنى پلاني خوگونجاندي ناوځوي. ده ستنيشانكردنى نه و پرؤزه و ده ستنيشخه رى و چالاكييه سه ره كيانه ي كه پټويستيان به دارايي هه يه، به له به رچاوكردنى نه وه لويه ت و به په له ي و كاريگه ريبه نه گه ريبه كانيان له سه ر تواناي ناوچه كه بۇ چاره سه ركردنى ئاسته ننگه كانى كه شوه وا. نه هه ئسه نگانده ده بټ كهرته جياوازه كانى وه ك به رټوه بردنى ئاو، كشتوكال، په ره پيدانى ژرخان، ته ندروستى گشتى، و به سداريكردنى كومه نگا له خو بگريت.
- دياريكردنى سه رچاوه ي بودجه: ليكؤلئنه وه و ده ستنيشانكردنى سه رچاوه ي دارايي نه گه رى كه له گه ل ئامانجه كانى پلاني خوگونجاندي ناوځوييدا بگونجيت. نه م سه رچاوانه ده توانن بودجه ي حكومه ت، سندوقه نيوده وه لئه تيبه كانى كه شوه وا، بانكه كانى گه شه پيدانى نيوده وه لئه تى، وه به ره يتنانى كهرتى تايبه ت، يارمه تيبه كان و هاوبه شى له گه ل ريخراوه نا حكوميه يه كان و ده رگا كانى گه شه پيدان له خو بگرن. جگه له وه ش، باشتره بير له به كاره يتنانى هاوبه شى گشتى و تايبه ت بكرتته وه بۇ دنيا بوون له پشتيوانى دارايي.
- ميكانيزمه كانى دارايي گوراني كه شوه وا: به ده سته يتنانى تيگه يشتنىكى گشتگير له ميكانيزمه كانى دارايي گوراني كه شوه وا و سندوقه نيوده وه لئه تيبه كان كه پشتگيرى له هه وه لئه كانى خوگونجاندي له گه ل گوراني كه شوه وا ده كه ن. نه مه ش ميكانيزمه كانى وه ك سندوقى سه وزى گوراني كه شوه وا (GCF)، سندوقى ژينگه ي جيهانى (GEF) و سندوقى خوگونجاندي له خو ده گريت. ليكؤلئنه وه له پيداويستى و ريكاره كان بۇ ده ستره گه يشتن به م پارانه و په ره پيدانى ستراتيژيه يه كان بۇ گه يشتن به پټوه ره كانيان، له وانه ش ديزايى پرؤزه، په ره پيدانى پيشنيار، و چوارچيويه ي جيبه جيكردنى پرؤزه.
- بنياتنانى توانا: وه به ره يتنان له ده ستنيشخه ريبه كانى بنياتنانى توانا بۇ به هيزكردنى توانا كانى به رټوه بردنى دارايي دامه زراوه ناوځويه كان كه به رپرسيارن له جيبه جيكردنى پلاني خوگونجاندي ناوځوي. پيشكه شكردنى به رنامه ي راهيتان و يارمه تى ته كنيكى بۇ به رپرسانى حكومه ت، پيشه ييه كانى دارايي، و به رټوه به رانى پرؤزه كان بۇ به رزكردنه وه ي تيگه يشتنيان له دارايي گوراني كه شوه وا، دارايي پرؤزه، هه ئسه نگاندى مه ترسى، و پراكتيكه كانى به رټوه بردنى دارايي. نه مه ش يارمه تيدهر ده بټ بۇ چاوكردنى تواناي ههرىم بۇ به رټوه بردن و به كاره يتنانى سه رچاوه داراييه كان به شټويه كى كاريگه ر.
- هاوبه شى گشتى-تايبه ت: به هيزكردنى هاوبه شى گشتى-تايبه ت بۇ كؤكردنه وه ي سه رچاوه ي دارايي زياتر بۇ پرؤزه كانى خوگونجاندي. گه ران به دواى ده رفه ته كانى وه به ره يتنان له لايه ن كهرتى تايبه ت، هاوبه شى گشتى-تايبه ت، و ميكانيزمى دارايي داھينه رانه وه كو سندوقه كانى سه وز (Green Bonds) و سندوقه كانى وه به ره يتنانى كاريگه رى. هاندانى هاوكارى له گه ل بازرگانىيه ناوځويه كان، پيشه سازيه يه كان و دامه زراوه داراييه كان بۇ پيشخستى گه شه ي ئابورى به رده وام و خوراگر له كه شوه وا دا.
- ليكؤلئنه وه له سياسه ته كانى بيمه و سندوقه كانى هاوكارى بۇ پشتگيريكردنى گروهه كانى كاريگه رى گوراني كه شوه وا له ريگه ي دامه زراندى كومه نگه ي نيسته جيبوونى نمونه يي له ناوچه زيانليكه وتوه كاندا له سه ر بنه ماي وزه ي نويټووه وه، داينكردنى سه رچاوه ي ئاو، كشتوكالى زيره ك، و پيشخستى گه شه پيدانى به رده وام.
- چاوديرى و راپورتكردن: دامه زراندى سيستمى چاوديرى و راپورتكردنى به هيز بۇ به دوا داچوونى ته رخانكردن و به كاره يتنانى سه رچاوه داراييه كان له ژير پلاني خوگونجاندي ناوځوييدا. دامه زراندى نيشانده ره سه ره كييه كانى نه داي كاركردن و دامه زراندى ميكانيزمى راپورتكردنى روون بۇ هه ئسه نگاندى كاريگه رى دارايي و كاريگه رى پرؤزه كانى خوگونجاندي. په يوه نديكردن به به رده وامى بۇ گه ياندى پيشكه وتن، ته حه دديات و ليپرسينه وه ي دارايي به لايه نه په يوه نديداره كان، له وانه ش ده رگا كانى حكومه ت، به خشه ره نيوده وه لئه تيبه كان و خه لك

- بەرپۈتۈپەردى مەترسىيە كان: يەكخستى ستراتېيە كانى بەرپۈتۈپەردى مەترسىيە كان لە ستراتېيە دارايىدا بۇ مامەلە كەردن لە گەل مەترسىيە دارايىيە ئە گەربىيە كان و نادىنبايىيە كان. دەسنىشان كەردى مەترسىيە ئە گەربىيە كانى پەيۈەست بە پارەدار كەردى پىرۇژە، ھەلاوسانى دراو، سىنوردار كەردى بودجە و گۇرانكارى لە بەردەستىبۇنى دارايىدا . پەرەپىدانى پلانى جىگىرەو، رېوشوپى كەمكەردنەو مەترسى، و مىكانىزمە كان بۇ دىنبايۈون لە نەرمى دارايى بۇ دىنبايۈون لە جىبەجىكەردى بەردەوامى پلانى خۇگۇنجاندىن لە بەرامبەر ئاستەنگە چاۋەرۈواننە كراۋە كاندا.
 - بەشدارىكەردى لايەنە پەيۈەندىدارە كان: بەشدارىكەردى لايەنە پەيۈەندىدارە كان لە دەزگە كانى حكومەت، رېكخراۋە كانى كۆمەلگە مەدەنى، ئە كادىمى، دامەزراۋە كانى كەرتى تايىبەت، و كۆمەلگە ناوخۇيە كان بە دىرېژاپى پىرۇسە پەرەپىدانى ستراتېيە دارايى. گەران بەدۈاى زانىارى، فىدباك و ھاۋاكارىدا بۇ دىنبايۈون لە رېبازىكى گىشتىگر كە باس لە پىداۋىستىيە جۇراۋجۇرە كان و ئەۋلەۋىيەتە كانى لايەنە پەيۈەندىدارە كان دەكات. پەرەپىدانى ھاۋبەشى و ھاۋكارى بۇ بە كارھىتەنى سەرچاۋە دارايىيە زىادە كان و پىشخستى خاۋەندارىتى پلانى خۇگۇنجانى ناوخۇي.
- ستراتېيە دارايى دەبىت گونجاۋ بىت، رېگە بدات بە دەستكارىكەردن لەسەر بنەماى پىشكەۋتە كانى دىمەنى دارايى، دەرفەتە سەرھەلداۋە كان و ۋانە كانى فېرېو لە كاتى جىبەجىكەردىدا. ئە نجامدانى پىداچۈنە وە و نۆي كەردنە وە و جارچارە ستراتېيە دارايى، دىنباي دە كاتە وە كە لە گە ل گۇرانكارىيە كانى دىنبايىكى دارايى و خواستە كانى ھە ۋلە كانى خۇگۇنجاندىن لە ھەرىمى كوردستاندا ھاۋبە نىگ دە بىت.

ستراتېيە پەيۈەندى پلانى خۇگۇنجاندىن ناوخۇي

- بە جىبەجىكەردى ئەم ستراتېيە گىشتىگرە پەيۈەندىكەردى، پلانى خۇگۇنجاندىن ناوخۇي لە ھەرىمى كوردستانى عىراق، دەتۈانېت بە شىۋەيەكى كارىگەر لايەنە پەيۈەندىدارە كان بەشدار بكات، ھۇشيارى بەرز بكاتەو، خاۋەندارىتى بەرز بكاتەو، پالپىشى بۇ ھەۋلە كانى خۇگۇنجاندىن لە گەل گۇرانى كەشۋەۋا لە ناۋچە كەدا كۆبكاتەو. جىبەجىكەردى ستراتېيە پەيۈەندىكەردى بۇ پلانى خۇگۇنجاندىن ناوخۇي لە ھەرىمى كوردستانى عىراق بەم ھەنگاۋانە خاۋەرۈۋە بەدى دەھات:

پىناسە كەردى ئامانجە كانى

پەيۈەندىكەردى

- ھۇشيارى سەبارەت بە گىرنگى خۇگۇنجاندىن لە گەل گۇرانى كەشۋەۋا و پلانى خۇگۇنجاندىن ناوخۇي لە نىۋان ئە كتەرە كاندا، لەۋانەش دەزگا حكومىيە كان، رېكخراۋە كۆمەلەيەتتە مەدەنىيە كان، كۆمەلگە كان و خەلكى گىشتى.
- بەرزكەردنەۋە تىگەيشتن لەۋ ئامانج و مەبەست و ستراتېيەنى كە لە پلانى خۇگۇنجاندىن ناوخۇي دامەزراۋن
- ھاندانى بەشدارىكەردى و بەرزكەردنەۋە خاۋەندارىتى پلانى خۇگۇنجاندىن ناوخۇي لە نىۋان ئە كتەرە كاندا.
- بەھىزكەردى پىشتىۋانى و سەرچاۋە و ھاۋبەشىيە كان بۇ جىبەجىكەردى پلانى خۇگۇنجاندىن ناوخۇي.

دەستىنشان كەردى ئامانجە كان :

- دەزگە كانى حكومەت: بىرپاردەران، بەرپىرسانى حكومەت، و ستافى تەكنىكى بەشدار لە بۈارى گۇرانى كەشۋەۋا و كەرتە كانى پەيۈەندىدار. پىشكەشكەردى رۈۈنكەردنەۋە لەسەر كارىگەربىيە كانى سىياسەت، رېكخستەنە دامەزراۋەيە كان و كەردارە كانى پىۋىست بۇ جىبەجىكەردى كارىگەرۈنە پلانى خۇگۇنجاندىن ناوخۇي.
- رېكخراۋە كانى كۆمەلگە مەدەنى: رېكخراۋە نا حكومىيە كان، رېكخراۋە كۆمەلەيەتتە كان، دامەزراۋە كانى تۈنۈپەنەۋە و گىرۈپە كانى داكۆكىكەردى. جەختكەردنەۋە لەسەر رۈۋى كۆمەلگە مەدەنى لە پىشتىگرىكەردى ھەۋلە كانى خۇگۇنجاندىن، بەرزكەردنەۋە خۇراگرى كۆمەلگە، و داۋاى كەردەۋە كەشۋەۋا.

- كۆمەلگە ناوخۇيەكان، گروپە لاوازەكان و خەلكى رەسەن. خۇگونجاندىن لە گەل پەيامەكان بۇ چارەسەر كىردى نىگەرانىيە ناوخۇيە تايەتەكان، تىشك خىستە سەر سوودەكانى خۇگونجاندىن لە ئاستى كۆمەلگادا، و پىشخىستى دەستپىشخەرىيەكانى بىنەماى خۇگونجاندىن.
- كەرتى تايەت: كۆمپانىكان و كۆمەلە پىشەسازىيەكان و وەبەرەنەران لەخۇدەگىت، رۇلئىكى گىنگ دەگىت لە دروستكىردى كەسى بازىگانى بۇ خۇگونجاندىن لە گەل گۇرانى كەشوهەوا، لەوانەش دەرەتەكانى داھىتان و گەشەكىردى بازار و كەمكىردنەوە مەترسىيەكان.
- خەلكى گىشتى: مىدىا، پەرەردەكاران، و خەلكى گىشتى. گەياندىن گىنگى خۇگونجاندىن لە گەل گۇرانى كەشوهەوا لە گەل ژيانى رۇزانە، جەختكىردنەوە لەسەر كىردەوە كەسى و بەكۆمەل بۇ داھاتوويەكى خۇراگىرتىر.

داپىشتى پەيامە سەرەكەكان

- پەرەپىدانى پەيامى سەرەكى روون و پوخت كە مەبەست و ئامانچ و سوودەكانى پلانى خۇگونجاندىن ناوخۇي دەگەيەنن. پەيامەكان دەبىت بەيى ئامانچەكان داپىرتىر و لە ھەمان كاتدا يەكەنگى و يەكگىروويى بپارىرتىر. جەخت لەسەر گىنگى خۇگونجاندىن دەكاتەوە، پەيوەندىيەكەى بە زەمىنە ناوخۇيەكانەوە، و رۇلى ئەكتەرەكان لە بەدەستەپىنانى خۇراگى كەشوهەوا. دەتوانىت لەخۇبگىت:
- گۇرانى كەشوهەوا لە ئىستاوە كارىگەرى لەسەر ھەرىمى كوردستانى عىراق ھەيە و خۇگونجاندىن زۆر پىويستە بۇ پاراستى كۆمەلگا و سەرچاوە و نەوەكانمان
- پلانى خۇگونجاندىن ناوخۇي نەخشەرىگەيەك بۇ بىناتنانى خۇراگى كەشوهەوا، تىكەلكردى خۇگونجاندىن لە سىياسەتەكاندا، و دەستەبەركىردى داھاتوويەكى بەردەوام بۇ ھەرىمى كوردستانى عىراق دابىن دەكات.
- ھەموو كەسىك رۇلى ھەيە لە خۇگونجاندىن لە گەل گۇرانى كەشوهەوادا – حكومت، كۆمەلگەى مەدەنى، كۆمەلگەكان و كەرتى تايەت
- بە جىبەجىكردى پلانى خۇگونجاندىن ناوخۇي، دەتوانىن لاوازى كەم بەكەينەوە، ئامادەكارى بەرز بەكەينەوە و سوود لە دەرەتەكان بۇ گەشەپىدانى بەردەوام وەرىگىرن.

ھەلبۇزاردى كەنالەكانى پەيوەندى

- وۆرك شۆپ بۇ لايەنە پەيوەندىدارەكان: رىكخىستى وۆرك شۆپ و راپوئىكارى بۇ راپوئىشانى لايەنە پەيوەندىدارەكان، پىشكەشكردى نوئىكارى لەسەر پلانى خۇگونجاندىن ناوخۇي، و كۆكرىدەوەى فىدباك. ھاندانى گىفتوگۇى كراو، دەستىشانىكردى مەترسىيەكان و پەرەپىدانى ھەستكردى بە بەرپىسارىتتى
- مالىپەر و پلاتفۆرمى ئۇنلاين: دروستكىردى مالىپەرىكى تايەت يان وىب بەيچ بۇ پىدانى زانىارى دەريارەى پلانى خۇگونجاندىن ناوخۇي، لەوانەش بەلگەنامە سەرەكەيەكان، نوئىكرىدەوەى پىشكەوتن و زانىارى پەيوەندىكردى. نوئىكرىدەوەى مالىپەرەكە بە بەردەوامى بە ھەوال و چىرۇكى سەرەكەوتن و سەرچاوەكان.
- سۆشىيال مىدىا: بەكارھىنانى پلاتفۆرمى سۆشىيال مىدىا بۇ بلاوكرىدەوەى پەيامە سەرەكەيەكان، ھاوبەشكردى چىرۇكى سەرەكەوتنەكان و پەيوەندىكردى لە گەل خەلك. بە لەبەرچاوغىرتى پلاتفۆرمەكانى وەك فەيسبووك، توتتەر، لىنكىدەئىن، و ئىنستاگرام. بە كارھىنانى دىمەن و ئىنفوگرافىك و فىدو بۇ زىادكردى بە شدارىكردى و گەيشتن بە ئامادەبووانىكى فراوانتر.
- راگەياندىن و بەشدارى مىدىاي: دەركردى بەياننامەى رۇژنامەوانى و رىكخىستى كۆنگرەى رۇژنامەوانى بۇ بەرەو پىشېردى ھۆشيارى لە پلانى خۇگونجاندىن ناوخۇي و تىشك خىستە سەر دەستكەوت يان رووداوە گىنگەكان. دروستكىردى پەيوەندى لە گەل رۇژنامەنووسان و مىدىاكان بۇ دىنباوون لە روومالكردى مىدىا و چاوپىكەوتن.
- چاپكردى كەرەستە: پەرەپىدانى بروشور، لاپەرەى زانىارى و تراكتەكان كە زانىارى پوخت سەبارەت بە پلانى خۇگونجاندىن ناوخۇي بۇ داھەشكردى لە بۇنە و كۆبوونەوە و شوئىنە ئامانچدارەكاندا پىشكەش دەكەن. وەرىگىرتى مادەكان بۇ زمانە ناوخۇيەكان بۇ بەرزكىردنەوەى دەستراگەيشتن.

- مەلئىمىدىيا: پەرەپىدانى فېدو و ئىنفوگرافىك و ئەنئىمە يىشنى بۇ گە ياندىنى پەيامە سەرەككەپە كان بە شىۋە يەكى بېنراو و دەستراگە يىشتىن بە زانىيارىيە ئالۋزە كان. ھاوبەشكىردىنى ئەم سەرچاۋە مەلئىمىدىيا يانە لە سۆشىيال مىدىيا، مائپەرە كان و لە كاتى بە شىدارىكىردىنى لايەنە پەيوەندىدارە كان.
- بۆنە گىشتىيە كان: بە شىدارىكىردىن لە بۆنە و پېشانگاگانى پەيوەست بە كە شوھەوا بۇ پېشكەشكىردىنى پلانى خۇگونجاندىنى ناوخۇپى و كارلىكىكىردىن لە گەل بىنەرانى جۇراۋجۇر. رېكخستى كۆشكىكى زانىيارى، پېشكەشكىردىن، و چالاككەپە كارلىكىكارە كان بۇ پەرورەدە كىردىن و بە شىدارىكىردىنى بە شىدارىبووان.
- بەرنامە پەرورەدە يىيە كان: ھاوكارى لە گەل دامەزراۋە پەرورەدە يىيە كان بۇ تىكە ئىكىردىنى خۇگونجاندىن لە گەل گۇرانى كە شوھەوا و پلانى خۇگونجاندىنى ناوخۇپى لە مەنھەجى قوتابخانە كاندا. رېكخستى ھەلمەتى ھۆشيارى پەرورەدە يى و وۆرك شۆپ و كۆبوونەوھى راھىتان بۇ خوتىندكاران و مامۇستايان.

بە شىدارىكىردىن و راكئىشانى لايەنە پەيوەندىدارە كان

- دامەزراندىنى كەنالى پەيوەندى بەردەوام بۇ بە شىدارىكىردىنى لايەنە پەيوەندىدارە كان، لەوانە ھەوائنامە، نوپكىردنەوھى ئىمەيل، و مەكۇى ئۇنلاين بۇ گىفتوگۇكىردىن و كۆكىردنەوھى فېدباك. داۋاى زانىيارى و پېشنىيار لە لايەنە پەيوەندىدارە كان، لەوانەش بۇچوونە كانىان لە جىبە جىكىردىنى پلانى خۇگونجاندىنى ناوخۇپى.
- جىبە جىكىردىنى چالاككەپە كانى پەيوەندىكىردىن بە ئامانج لە گەل گروپە تايبەتە كانى لايەنە پەيوەندىدارە كان، ۋەك وۆرك شۆپ، گىفتوگۇى گروپى يە كىرتوۋپى و كۆبوونەوھى كانى راھىتان. دارشتى ناۋەرۆك و رېبازەكە بۇ ئەوھى لە گەل پىداۋىستىيە ناۋازە كانىان، نىگەرانىيە كان و دەرفەتە كانىان بۇ بە شىدارىكىردىن بىگونجىت.
- ھاندانى بە شىدارىكىردىنى لايەنە پەيوەندىدارە كان لە پەرەپىدان و جىبە جىكىردىنى كىردار و دەستپېشخەرىيە كانى خۇگونجاندىن. بەھىزكىردىنى ھاوبەشى و ھاوكارى لە گەل لايەنە پەيوەندىدارە كان بۇ سوۋدەمەندىبوون لە سەرچاۋە، شارەزىپى و پىشتىگىرى بۇ پلانى خۇگونجاندىنى ناوخۇپى.

تواناسازى و راھىتان

- جىبە جىكىردىنى بەرنامە كانى بەھىزكىردىنى توانا بۇ بەرزكىردنەوھى تىگە يىشتىن لە چەمكە كانى خۇگونجاندىن لە گەل گۇرانى كە شوھەوا و پلانى خۇگونجاندىنە ناوخۇپى لە نىۋان لايەنە پەيوەندىدارە كاندا. پېشكەشكىردىنى كۆبوونەوھى كانى راھىتان لە سەر بابەتە كانى تايبەتە پەيوەست بە خۇگونجاندىن، لەوانەش ھەئسەنگاندىنى لاۋازى، پراكتىكە كانى خۇراگى كە شوھەوا، و پروسە كانى چاۋدىرىكىردىن و ھەئسەنگاندىن.
- ئاسانكارى بۇ ئالوگۇرى زانىيارى و دەرفەتى فېرىبوون لە رېگەى وۆرك شۆپ و سىمىنار و وئىينارەوھى، بە بە شىدارى پىسپۇرانى نىشتىمانى و نىۋودەۋلەتى. پېشخستى فېرىبوونى ھاۋتا بۇ ھاۋتا و ئالوگۇرى باشتىن پراكتىزە كان لە نىۋان لايەنە پەيوەندىدارە كان بۇ بنىاتنانى زانىيارى و ئەزموونى بە كۆمەل.

چاۋدىرى و ھەئسەنگاندىنى چالاككەپە كانى پەيوەندىكىردىن

- چاۋدىرى و ھەئسەنگاندىنى بەردەوامى چالاككەپە كانى پەيوەندىكىردىن بۇ ھەئسەنگاندىنى گە يىشتىن و كارىگەرى و گونجانىان لە گەل ئامانجە كانى پەيوەندىكىردىن. بە كارھىتانى مىكانىزىمى فېدباك، پىرسىارانەمە و گىفتوگۇى گروپى فۇكەس بۇ كۆكىردنەوھى بۇچوونى لايەنە پەيوەندىدارە كان و ھەئسەنگاندىنى كارىگەرى ستراتىزى پەيوەندىكىردىن.
- رېكخستى چالاككەپە كانى پەيوەندىكىردىن بە پىشتبەستىن بە وانە فېرىبوۋە كان و فېدباكە كان (كاردانەوھى كان) بۇ چاككىردىنى كارىگەرىيە گىشتىيە كانى ستراتىزىيە كە. بەردەوام ھەئسەنگاندىنى كەنالى كانى پەيوەندىكىردىن، پەيامە كان و چالاككەپە كان بۇ دىنباۋون لەوھى كە ۋەلامى پىداۋىستى و ئارەزوۋە كانى ئامانجى بىنەران دەدەنەوھى.

ھاوبەشى و كۆكردنەۋەسى سەرچاۋە كان

- ھاۋاكارى لەگەل دەزگاكانى گەشەپىدان، رىنخراۋە نىۋودەۋلەتتېبە كان و بەخشەرە كان بۇ كۆكردنەۋەسى سەرچاۋە و پىشتىگىرى تەكنىكى بۇ چالاكىيە كانى پەيوەندىكىردن. گەران بەدۋاى ھاوبەشى لەگەل مىدىيا، كارىگەرە كان و پىسپۇرانى پەيوەندىيە كان بۇ بەرزكردنەۋەسى گەشىتن و كارىگەرى ستراتىژى پەيوەندىيە كان.
- بەكارھىتانى تۆر و پلاتفۆرمە ھەبوۋە كان بۇ بەرزكردنەۋەسى بلاۋكردنەۋەسى پەيامە سەرەكىيە كان و پەيوەندىكىردن لەگەل لايەنە پەيوەندىدارە جىاۋازە كان. پەرەپىدانى ھاوبەشى لەگەل دامەزراۋە تايبەتە كان بۇ پىشتىگىرىكىردن لە چالاكىيە كانى پەيوەندىكىردن و سوۋدوۋەرگرتن لە تۆرەكانيان و ئەزموۋنى پەيوەندىكىردن.

چااكردن و خۇگونجاندىنى بەردەوام

- پىداچۈۋنەۋە و نۆيكردنەۋەسى بەردەۋامى ستراتىژى پەيوەندىكىردن بۇ دىنباۋون لەۋەسى كە لەگەل پىداۋىستىيە پەرەسەندۋوۋە كان، تەحەددىياتى سەرھەلداۋ و وانە فېرېۋوۋە كاندا ھاوتەرىبە. يەكخستى فېدباكە كانى لايەنە پەيوەندىدارە كان و ھەلسەنگاندنى كارىگەرى ستراتىژىيە كە لە گەشىتن بە ئامانجە كانىدا.
- ئاگادار بوون لە نۆيتىن ئامراز و پلاتفۆرم و تەكنەلۇژياكانى پەيوەندىكىردن، كە دەتوانن مەۋدا و كارىگەرى چالاكىيە كانى پەيوەندىكىردن بەرز بكنەۋە و كارىگەرىيان لەسەر دروست بكنەن. بەردەوام داھىتان و گونجاندىنى رېيازە كانى پەيوەندىكىردن بۇ ئەۋەسى ئاگادارىن و لەگەل ئامانجە كان بەشدارىن.
- بنىاتنانى كلتورى فېرېۋون و ھاوبەشكىردنى زانىارى لەناۋ تىمى پەيوەندىيە كان. ھاندانى ئالوگۆرى ئەزموۋنە كان، باشتىن پراكتىزە كان و وانە فېرېۋوۋە كان بۇ چااكردىنى بەردەۋامى كارىگەرى و كاراپى ھەۋلە كانى پەيوەندىكىردن.

بەشى شەشەم

چارچىۋەى چاودىرى و پىداچوونەۋە و فىربوونى پلانى خۆگونجانى ناوخۆىى

بەشى شەشەم: چوارچىۋەى چاودىرى و پىداچوونەوہ و فىربوونى پلانى خۇگونجانى ناوخۆيى

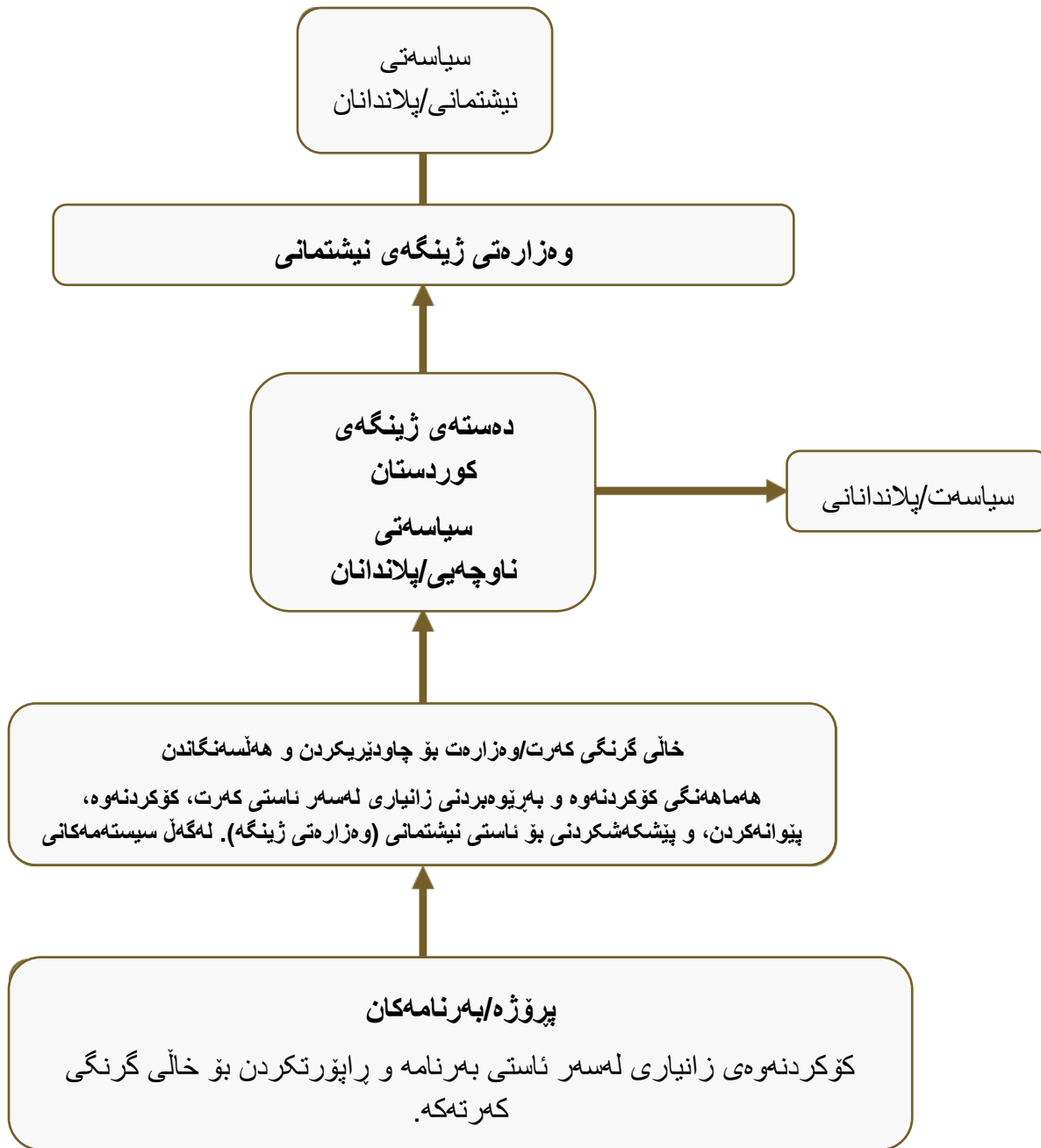
چوارچىۋەى پىشنياركرائى چاودىرى و پىداچوونەوہ و فىربوونى پلانى خۇگونجاندى ناوخۆيى لە ھەرىمى كوردستان

ئەركى سەرەكى چوارچىۋەى چاودىرى و پىداچوونەوہ و فىربوونى بىرىتپىيە لە ديارىكردى تا چەند ئامانچى سەرەكى پلانى خۇگونجاندى ناوخۆيى كەمكردنەوہى لاوازى، زىادكردى خۇراگرى و تواناى خۇگونجاندى بەدەست دىت. ھەرۋەھا چوارچىۋەى چاودىرى و پىداچوونەوہ و فىربوونى پىويستە پىشكەوتنەكان لەسەر ئامانچە ستراتىژىيەكانى پەيوەست بە دامەزراوہكان، حوكمرانى، توانا، دارابى و داتاكان ھەلسەنگىنيت. لەم چوارچىۋەيەدا سىستەمى چاودىرى و پىداچوونەوہ و فىربوونى پىويستى بە:

- چاودىرى كاريگەرى يەكخىستى خۇگونجاندى/يەكگرتن لە پلاندانانى گەشەپىدان لە ئاستە جياوازەكاندا (كەرتى، كەرتى لاوہكى، بابەتتى و بەرنامەيى)
- چاودىرى گۇرانكارىيەكان لە لاوازى، خۇراگرى و تواناى خۇگونجاندى بە پىوەرە گونجاوہكان (كەرتى، كەرتى لاوہكى، بابەتتى و بەرنامەيى).
- چاودىرى ئەو دامەزراوہ و مىكانىزمەكانى حوكمرانى و ئابوورى كۆمەلايەتتى و دارابى كە ژىنگە گونجاوہكان ديارى دەكەن كە كارى خۇگونجاندى تىيدا دارپۇرراو و جىبەجىكردى و ھەلسەنگاندى بۇ دەكرىت.
- چاودىرى پىشكەوتنەكان لە جىبەجىكردى ئەو كرادارنەكى كە لە پلانى خۇگونجاندى ناوخۆيىدا دەستنىشانكرائون كە پىشتىگرى لە پلانى خۇگونجاندى ناوخۆيى دەكەن لە ئاستى لاوہكى، كەرتى و بەرنامەكاندا، لەوانەش پەرەپىدان و جىبەجىكردى سىياسەتەكان، ستراتىژىيەكان، بەرنامەكان و پىرۇژەكان.
- پىداچوونەوہ بەو زانىارى و فىربوونەدا كە لە رىگەكى چالاكىيەكانى چاودىرى دروست دەبن بۇ چاككردى پلاندانان و دىزايىن و جىبەجىكردى.

كەرتەكان بەرپىسارىن لە راپۇرتكردى لەسەر پىشكەوتنى خۇگونجاندى و چاوپروان دەكرىت سالانە زانىارى لەسەر ئەو بەرنامانە كۆبىكەنەوہ كە لە كەرتى خۇگونجاندى جىبەجى دەكرىن. چاوپروان دەكرىت دەزگا ھەرىمىيەكان لە ھەرىمى كوردستان داتا كۆبىكەنەوہ بۇ راپۇرتەكان لەسەر پىشكەوتنى گىشتى خۇگونجاندى. دەزگانى چاودىرى و راپۇرتكردى كەرتەكان زانىارى لەسەر پىشكەوتنى خۇگونجاندى دەدەن بە دەستەى ژىنگە، كە ماوہى راپۇرتكردى ئاستى كەرتەكان ديارى دەكات.

وێنەی ٢٨: رێکخستنه دامەزراووبیە سەرھەڵداوەکان بۆ چاودێری و پێداچوونەوه و فێربوونی خۆگونجاندن لە ھەرێمی کوردستان

پېكھاتە كانى سېستەمى چاودىرى و پىداچوونەو و فېربوون

لايەنە پەيوەندىدارە كان دەتوانن بە شىوہىە كى سېستەماتىك بەدواداچوون بۇ گەشەپىدان ، ھەئسەنگاندن بۇ كارىگەرى و بەرزكردنەوہى فېربوون لە پلانى خۇگونجاندىنى ناوخۇپى لە ھەرتىمى كوردستانى عىراق بكەن، بە جىتەجىكردنى بەرنامەى چاودىرى و پىداچوونەو و فېربوون كە بە باشى دارىژراوہ. ئەمەش رىگە دەدات برىارى ئاگدارانە بدرىت و بەرتىوہبردنى گونجاوى پراكتىزە بكرىت، ئەمەش دەپىتە ھۇى بەرزكردنەوہى دەرئەنجامى ھەولەكان بۇ خۇگونجاندىن لە گەل گۇرپانى كەشوہەوا.

پېكھاتەى بەرنامەى چاودىرى و پىداچوونەو و فېربوون (MRL).

- ئامانجە كانى بەرنامە: بە روونى پىناسە كوردنى ئامانجە كانى بەرنامەى چاودىرى و پىداچوونەو و فېربوون (MRL) ، كە برىتىن لە چاودىرىكردنى پىشكەوتن و كارىگەرى بەرنامە كانى خۇگونجاندىن، ھەئسەنگاندنى كارىگەرىيە كانىيان، و پىشخستى كلتورى فېربوون و بەرتىوہبردنى گونجاوى.
- نىشاندەرە كانى سەرەكى ئەداى كار كردن (KPIs): پەرەپىيدانى كۆمەئىك نىشاندەرە كانى سەرەكى ئەداى كار كردن كە لە گەل ئامانجە كانى پلانى خۇگونجانى ناوخۇپى و بەرنامە تايبەتە كانى خۇگونجاندىن ھاوتەرىب بن. ئەم نىشاندەرەنە دەپى بتوانرىت بىپورىت، كاتيان بەسەردا بىت و دەرئەنجامە خوازراوہ كانى بەرنامە و دەستىوہردانە كان رەنگبەداتەوہ.
- كۆكردنەو و بەرتىوہبردنى زانىارى: دامەزراندنى مىكانىزمە كان بۇ كۆكردنەوہى زانىارى بە شىوہىە كى سېستەماتىكى، لەوانەش چەندايەتى و چۆنايەتى، كە پەيوەندىيان بە بەرنامە و دەستىوہردانە كانى خۇگونجاندىنەو ھەيە. ئەمە لەوانەيە برىتى بىت لە ئەنجامدانى پرسىارانامە، ئەنجامدانى چاوپىكەوتن، چاودىرى مەيدانى و بەلگەنامە كوردنى دۆزىنەو و دەرئەنجامە سەرەكىيە كان. دىنباوون لە كوالىتى داتا و يەكپارچەپى داتا لە رىگەى سېستەمى بەرتىوہبردنى داتا گونجاوہو.
- چاودىرىكردن: چاودىرىكردنى بەردەوامى جىتەجىكردنى بەرنامە كانى خۇگونجاندىن و دەستىوہردانە كان بۇ بەدواداچوونى پىشكەوتنە كان، دەستىنشانكردنى ئاستەنگە كان و دىنباوون لە پابەندبوون بە ئامانجە دىارىكراوہ كان. پەرەپىيدانى ئامرازە كانى چاودىرىكردن، لىستە كان و قالى راپۇرتە كان بۇ ئاسانكارى پرۇسەى چاودىرىكردنى بەردەوام و رىكخراو.
- ھەئسەنگاندن: ئەنجامدانى ھەئسەنگاندنى وەرزى بۇ ھەئسەنگاندنى كارىگەرى، كاراپى، پەيوەندى و بەردەوامى بەرنامە كانى خۇگونجاندىن. بە كارھىنناتى شىوازە كانى ھەئسەنگاندن وەك ھەئسەنگاندنى كارىگەرى، شىكارى سوود-تىچوون، و فىدباكە كانى لايەنە پەيوەندىدارە كان بۇ كۆكردنەوہى تىروانىنىكى گشتكىر. ھەئسەنگاندنى ھاوتەرىبى نىوان بەرنامە كان و ئامانج و مەبەستە رەسەنە كانى پلانى خۇگونجاندىنى ناوخۇپى.
- فېربوون و ھاوبەشكردنى زانىارى: پىشخستى كلتورى فېربوون و ھاوبەشكردنى زانىارى لەناو بەرنامەى چاودىرى و پىداچوونەو و فېربوون. ھاندانى بىركردنەوہىە كى بەردەوام لەسەر ئەنجامە كانى چاودىرىكردن و ھەئسەنگاندن بۇ دىارىكردنى وانە فېربووہ كان، باشترىن پراكتىزە كان و بوارە كانى چاككردن. ئاسانكارى بۇ ئالوگۇرى زانىارى لە رىگەى وۇرك شۇپ و سىمىنار و راپۇرتەوہ بۇ دىنباوون لە پىشكەوتنى بەردەوام و پىشخستى داھىنان.
- بەشدارىكردنى لايەنە پەيوەندىدارە كان: برىتىيە لە وەرگرتى لايەنە پەيوەندىدارە كان، لەوانەش دەرگا كانى حكومەت، كۆمەلگە ناوخۇپىە كان، رىكخراوہ كانى كۆمەلگەى مەدەنى، و پسپوران، لە پرۇسەى چاودىرى و پىداچوونەو و فېربوون. داواى زانىارى و فىدباكە كانىيان لە قۇناغە كانى دىزايىنى بەرنامە، چاودىرىكردن و ھەئسەنگاندن. پەرەپىيدانى رىبازە بەشدارىيە كان كە لايەنە پەيوەندىدارە كان بەھىز دەكەن و خاوەندارىتى پلانى خۇگونجاندىنى ناوخۇپى ئاسان دەكەن.
- راپۇرت و پەيوەندىيە كان: دامەزراندنى مىكانىزمى روونى راپۇرتكردن بۇ دىنباوون لە دابەشكردنى چەمكە كانى چاودىرى و ھەئسەنگاندن لە كاتى خۇپىدا. ئامادە كوردنى راپۇرتى پوخت و دەستراگەيشتن كە تىشك دەخاتە سەر دەستكەوتە سەرەكىيە كان، تەحەددىيات و پىشنىارە كان. گەياندىنى چەمكە كان بە لايەنە پەيوەندىدارە كان، برىاردەران و خەلك بۇ بەرزكردنەوہى شەفافیەت و لىپرسىنەوہ.

- به پړيوه بډرنی گونجاوی: به کارهیتانی نهنجامی چاودپړی و پیداجوونه و و فیربوون بو ناگدارکردنه و هی بریاره گونجاوه کان له چوارچپوهی پلانی خوگونجانندی ناوخویددا. به کارهیتانی وانه فیربووه کان و پیشنیاره کان بو بریارانی ناگدارانه، ریکخستی ستراتیژییه کانی بهرنامه و دابه شکردنی سهرچاوه کان به شیوهیه کی کاریگه. پهره پیدانی کلتوری نه رمی و وه لامدانه و هی بو بهرنگاریوونه و هی ناسته ننگه سهره لداوه کان و گورانی نه وله و هی ته کان.
 - پیداجوونه و و پهره پیدانی بهرده و ام: به بهرده و امی پیداجوونه و و چاککردنی پیکهاته ی بهرنامه ی چاودپړی و پیداجوونه و و فیربوون له سهر بنه مای فیدباک، پیداو یستییه سهره لداوه کان و پیشکوهتن له رپبازه کانی چاودپړیکردن و هه لسه ننگاندن. یه کخستی فیدباکه کانی لایه نه په یوه نیدارده کان و نه نجامدانی ریکخستی پیویست بو بهر زکردنه و هی کاریگه ری و په یوه نیدارپتی پرۆسه کانی چاودپړی و پیداجوونه و و فیربوون.
- پیویسته له ههر که رتیکدا نه مانه ی خواره و نه اماژیه ان پندرتیت.

به پړيوه بډرن و پاراستنی ئاو

چاودپړیکردن
<ul style="list-style-type: none"> ▪ به بهرده و امی چاودپړیکردنی پیشکوهتنی پرۆزه کانی ژیرخانی ئاو، له وانه ش دوستکردنی خهزان و به ننداو. ▪ نه نجامدانی راپرسی و پپوانه کردن بو به دوا دچوونی شیوازی به کارهیتانی ئاو و وهرگرتی شیوازه کانی پاشه که و تکردنی ئاو. ▪ چالاکییه کانی چاککردنه و و چاککردنی ژیرخانی ئاو به لنگه نامه. ▪ به لنگه نامه کردنی چالاکییه کانی چاککردنه و و چاککردنی ژیرخانی ئاو.
هه لسه ننگاندن
<ul style="list-style-type: none"> ▪ هه لسه ننگاندنی کاریگه ری سیسته می ئاودپړی دلۆپ دلۆپ و ته کنیکه کاریگه ره کانی ئاودپړی له که مکردنه و هی به کارهیتانی ئاو و چاککردنی بهرهمه پیتانی بهرهم. ▪ هه لسه ننگاندنی کاریگه ری بهرنامه کانی هوشیاری و په رورده له سهر ره فتاری پاراستنی ئاو له نیوان خپزانه کان و جووتیاران. ▪ نه نجامدانی شیکاری تیچوون-سود بو پپوانه کردنی کارایی ئابووری ده ستیوه ردانه کانی به پړيوه بډرنی ئاو.
فیربوون و هاوبه شکردنی زانیاری
<ul style="list-style-type: none"> ▪ ریکخستی و ورک شوپ و کوپوونه و هی هاوبه شکردنی زانیاری بو بلاوکردنه و هی باشتین پراکتیزه کان و وانه فیربووه کان له به پړيوه بډرن و پاراستنی ئاو. ▪ ئاسانکردنی ئالوگوری نه زمونه کان و چپروکه کانی سهرکه و تن له نیوان نه و لایه نه په یوه نیدارانه ی که به شدارن له بهرنامه کانی په یوه ست به ئاو. ▪ پهره پیدانی هاوکاری نیوان توپزه ران، پزیشکان و بریارده ران بو چاره سه رکردنی ناسته ننگه سهره لداوه کان و چاککردنی ستراتیژییه کانی به پړيوه بډرنی ئاو.

کشتوکالی بهرده و ام و ئاسایشی خوراک

چاودپړیکردن
<ul style="list-style-type: none"> ▪ چاودپړیکردنی په سندرکردنی شیوازه کانی کشتوکالی خوراکر له که شوه و و دابه شکردنی تووی باشت و جوړه کانی بهرهم. ▪ نه نجامدانی چاودپړی مهیدانی بو هه لسه ننگاندنی جپیه جپیکردنی به پړيوه بډرنی بهرده و امی خاک و ته کنیکه کانی کوئترؤلکردنی ئافاته کانی یه کگرتوو.

<ul style="list-style-type: none"> ▪ بەدواداچوون بۇ دامەزراندنى و ئەداى تەعاونى جووتياران و پەيوەندىيە كانى بازار.
<p>هەئسەنگاندن</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ هەئسەنگاندنى كاريگەرىيە كانى شىوازە كانى كشتوكالى زىرەكى كەشوهەوا لەسەر داھاتى جووتياران، ئاسايشى خۇراک و خۇراگرى بەرامبەر بە كاريگەرىيە كانى گۇراني كەشوهەوا. ▪ هەئسەنگاندنى بەشدارى بەرنامە كانى كشتوكالى هەميشەپى لە بەردەوامىي ژىنگەدا، وەك چاگكردنى تەندروستى خاك و كەمكردنەوہى بە كارھىناني قركەر. ▪ هەئسەنگاندنى كاريگەرى بەرنامە كانى راھىناني جووتياران لە بەرزكردنەوہى زانىارى و لىھاتووويە كانى پەيوەست بە كشتوكالى خۇراگرى كەشوهەوا.
<p>فېربوون و ھاوبەشكردنى زانىارى</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ ئاسانكارى بۇ هەئسەنگاندنى بەشدارىكردن و كۆبوونەوہە كانى فېربوون بۇ كۆكردنەوہى فېدباک لە جووتياران و لايەنە پەيوەندىدارەكان سەبارەت بە كاريگەرى دەستىوہردانە كانى كشتوكالى. ▪ بۆلۆكردنەوہى ئەنجامە كانى توئىژىنەوہى، توئىژىنەوہى كەيس و چىرۆكە كانى سەركەوتن لەسەر شىوازە كانى كشتوكالى بەردەوام لە رىنگەى راپۆرت، وۆرك شۆپ و پلاتفۆرمى ئۇنلاين. ▪ ھاندانى ھاوكارى نيوان جووتياران، توئىژەران و خزمەتگوزارىيە كانى درىژكردنەوہى بۇ ھاوبەشكردنى ئەزموون و داھىنەكان لە كشتوكالى زىرەكى كەشوهەوا.

خۇراگرى ژىرخانى

<p>چاودىرىكردن</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ چاودىرىكردنى پېشكەوتنى ئامادەكارى ژىرخانى و نوئىكردنەوہى بۇ بەرگەرتنى مەترسىيە كانى پەيوەست بە كەشوهەوا. ▪ ئەنجامداني پشكەنن و هەئسەنگاندنى بەردەوام بۇ بەھىژى و كارايى سىستەمى ژىرخانى. ▪ بەدواداچوون بۇ جىبەجىكردنى سىستەمى ئاگاداركردنەوہى پېشوخەتە و كاريگەرى پلانە كانى وەلامدانەوہى فرىاگوزارى.
<p>هەئسەنگاندن</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ هەئسەنگاندنى خۇراگرى كەرتە ژىرخانىيە گرنگەكان بە ئەنجامداني هەئسەنگاندنى لاوازی و شىكارىيە كانى سوود-تىچوون. ▪ هەئسەنگاندنى كەمبوونەوہى زيان و پەككەوتنى ژىرخانى ئابوورى لە كاتى بارودۆخى سەختى كەشوهەوا. ▪ پىوانە كردنى كاريگەرى سىستەمى ئاوەرۆ و رېئوشوئى پاراستن لە لافاو لە كەمكردنەوہى مەترسى لافاو.
<p>فېربوون و ھاوبەشكردنى زانىارى</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ رېكخستنى وۆرك شۆپ و مەكۇ بۇ ھاوبەشكردنى ئەزموون و وانە كانى فېربوون لە خۇراگرى ژىرخانى. ▪ دروستكردنى سەكۆيەك بۇ ئالوگۆرکردن لە نيوان بەرئوہبەرانى ژىرخانى، ئەندازياران و پىسپوران بۇ گەفتوگۆكردن لەسەر باشتىن پراكتىزەكان و رەوتە سەرھەئداوہكان. ▪ توئىژىنەوہە كانى كەيس سەركەوتنى پىرۆژە كانى خۇراگرى ژىرخانى بەنگەدار دەكەن بۇ رېنمايىكردنى دەستىوہردانە كانى داھاتوو. ▪ بەنگەنامە كردنى توئىژىنەوہە كانى كەيس لەسەر پىرۆژە سەركەوتووہە كانى خۇراگرى ژىرخانى بۇ رېنمايىكردنى دەستىوہردانە كانى داھاتوو.

پاراستى جۇراوجۇرى زىندەوهران و گەراندىنەوھى ئىكۆسىستەمەكان

چاودىرىكىردن

- چاودىرىكىردنى دانان و فراوانكىردنى ناوچە پارىزراوھەكان و پىرەوى جۇراوجۇرى زىندەوهران.
- ئەنجامدانى ھەئسەنگاندنى بەردەوام بۇ دەستپىشخەرىيەكانى دارستانكىردنەوھە و ئامادەكارى بۇ بەدواداچوون بۇ نۆزەنكىردنەوھە دىمەنە تىكچووهكان.
- چاودىرىكىردنى بەشدارىكىردنى كۆمەنگا لە چالاكىيەكانى پاراستى ژىنگە.

ھەئسەنگاندن

- ھەئسەنگاندنى كارىگەرى ناوچە پارىزراوھەكان لەسەر پاراستى جۇراوجۇرى زىندەوهران و خزمەتگوزارىيەكانى ئىكۆسىستەم.
- ھەئسەنگاندنى تواناى ھەنگرتنى كارپۇن لە رىگەى بەرنامەكانى دارستانكىردنەوھە و دامەزراندنى دارستانەكانەوھە.
- پىوانەكىردنى سوودە كۆمەلەيەتى و ئابوورىيەكان كە لە پراكتىكەكانى بەرپوھەردى زەوى و دارستانى بەردەوامەوھە بەدەست دەھىترىن.

فېربوون و ھاوبەشكىردنى زانىارى

- رىكخستى بۇنەكانى ئالوگۇرى زانىارى بۇ ھاوبەشكىردنى ئەزموون و باشترىن پراكتىزەكان لە پاراستى جۇراوجۇرى زىندەوهران و نۆزەنكىردنەوھە ئىكۆسىستەم.
- ھاوكارى لەگەل كۆمەنگا ناوخۇيەكان و گروپە رەسەنەكان بۇ تىكەلكردنى زانىارى نەرىتى لە ھەولەكانى پاراستندا.
- بەرپەيدانى رېنمايى و رېنمايە پراكتىكىيەكان لەسەر بىنەماى توئىنەوھەى حالەتەكان كە بە سەرکەوتووي تەواوكراون بۇ پىشگىرىكىردن لە دەستپىشخەرىيەكانى پاراستى كۆمەنگا.

تەندروستى گىشتى و خۇگونجاندىن لەگەل گۇرانى كەشوهەوا

چاودىرىكىردن

- چاودىرىكىردنى جىبەجىكىردنى پلانى ئامادەكارى شەپۇلى گەرما و كەشوهەواى توند.
- كۆكىردنەوھەى زانىارى لەسەر مەترسى و رووداوه تەندروستىيەكانى پەيوەست بە كەشوهەوا، وەك نەخۇشىيە گواستراوھەكانى مېشوهولە و بارودۇخەكانى پەيوەست بە پەلەى گەرمى بەرز.
- بەدواداچوون بۇ باشترىوونى دەستراگەيشتن بە ئاوى پاك، دامەزراوھەى پاكخاوپىنى و خزمەتگوزارىيەكانى چاودىرى تەندروستى.

ھەئسەنگاندن

- ھەئسەنگاندنى كارىگەرى سىستەمى ئاگاداركردنەوھەى پىشوخەتە و مىكانىزمەكانى وەلامدانەوھە لە كەمكىردنەوھەى مەترسىيە تەندروستىيەكانى پەيوەست بە كەشوهەوا.
- ھەئسەنگاندنى كارىگەرى چاككىردنى ژىرخانى ئا و پاكخاوپىنى لەسەر دەرئەنجامەكانى تەندروستى گىشتى.
- ھەئسەنگاندنى كارىگەرى ھەئمەتەكانى ھۇشيارى لە پىشخستى گۇرپى رەفتار و رېوشوئى خۇپارىزى.

فېربوون و ھاوبەشكىردنى زانىارى

- رىكخستى وۆركشۇپ و سىمىنار بۇ ھاوبەشكىردنى زانىارى دەربارەى گۇرانى كەشوهەوا و كارىگەرىيەكانى لەسەر تەندروستى.
- پىشخستى ھاوكارى لە نىوان پزىشكانى كلينىكى، توئىزەران و بىراردەران بۇ ئالوگۇرى ئەزموونەكان و پراكتىكەكانى بىنەمادار بە بەنگە.

▪ به لگه نامه كردنى توپژينه وهى كه يسه كان له سهر ده ستيوهردانه كانى ته ندروستى گشتى سه ركه وتوو بو رينماييكردنى هه وئه كانى خوگونجاندن له داها تودا

سەرچاوه كان

- يه كهه به شداری دیاریکراوی نیشتمانی (NDC) ی عێراق، که له ئۆکتۆبەری ۲۰۲۱ پێشکەش به UNFCCC کرا.
- په یوه ندییه نیشتمانییه سه ره تاییه کانی عێراق بۆ UNFCCC، ۲۰۱۶.
- پرۆفایلی گۆرانی که شوههوا عێراق، وه زارهتی دهره وهی هۆله نندا، ۲۰۱۸.
- شه شههه راپۆرتی نیشتمانی بۆ رێککه وتنامه ی جۆراوجۆری بایۆلۆجی، عێراق، ۲۰۱۸.
- ستراتیژی نیشتمانی که مکردنه وهی پیسبوونی ژینگه و پلانی کارکردن (۲۰۲۲-۲۰۲۳).
- ستراتیژی نیشتمانی جۆراوجۆری زینده وهه ران و پلانی کارکردنی ۲۰۱۵-۲۰۲۰.
- وه زارهتی پلاندانانی حکومه تی ههریمی کوردستان بۆ سالی ۲۰۲۰: دیدگایه ک بۆ داها توه، ۲۰۱۳.
- ستراتیژی نیشتمانی که مکردنه وهی پیسبوونی ژینگه و پلانی کارکردن بۆ عێراق (NSEPRAP ۲۰۲۲-۲۰۳۰).
- بانکی نیوده وه له تی، ههریمی کوردستانی عێراق: هه ئسه نگاندنی کاریگه ریه ئابووری و کۆمه لایه تییه کانی مملاتی سووریا و داعش، ۲۰۱۵.
- BirdLife International (۲۰۲۳) پرۆفایلی ولات: عێراق. له <http://datazone.birdlife.org/country/iraq> ده سته که ویت. دابه زانندن: ۲۷-۰۱-۲۰۲۳
- سکیتۆن م، کپیکرێکردن به سه ر دیجله: سیاسه تی حوکمرانی ئاو له عێراق، په یمانگی توێژینه وه ههریمی و نیوده وه له تییه کان (IRIS)، تشرینی دووه می ۲۰۲۲.
- باخمان و هاوکارانی. al, ئیکۆسیسته می رووباری دیجله-فورات: وه ره قه یه کی راپۆرتی دۆخ بۆ کۆرپه ندی ئاوی میزۆپۆتامیا ۲۰۱۹، سلیمانی، ههریمی کوردستانی عێراق.
- ئەلعانی و هاوکارانی. ئیل، هه ئسه نگاندنی کوالیتی ئاو له شوپنه هه لئێژێردراوه کانی سه ر رووباری دیجله، به غدا-عێراق، گو فاری نیوده وه له تی توێژینه وهی پێشکه وتوو (۲۰۱۴)، به رگی ۲، ژماره ۵، 1125-1131.
- <https://www.rudaw.net/ئینگیزی/بۆچوون/01012021>
- تینی ئەی، به رپۆهه بردنی سه رچاوه ئاوییه کان له ههریمی کوردستانی عێراق، راپۆرتیکی سیاسه تی له لایه ن، په یمانگی توێژینه وهی ههریمی و نیوده وه له تی (IRIS)، زانکۆی ئەمریکی عێراق، سلیمانی، ۲۰۱۷
- FAO, AQUASTAT database, 2003.
- UNDP، هه ئسه نگاندنی کاریگه ریه کانی وشکه سالی، چوارچێوه ی چاکبوونه وه و که مکردنه وه و دیزاینی پرۆژه ی ههریمی له ههریمی کوردستان، ۲۰۱۰.
- CSO، KRISO & UNICEF زانیاری، هه لۆیست و پراکتیکه کانی کۆمه لگا له سه ر به کاره یانی ئاو و لایه نه ژینگه ییه کان له عێراق، ۲۰۱۶
- وه زارهتی پلاندانانی ههریمی کوردستانی عێراق و به رنامه ی نه ته وه یه کگرتوو هه کان بۆ په ره پێدان، بنیاتناتی ههریمی کوردستانی عێراق: ژێرخانی کۆمه لایه تی-ئابووری، ۲۰۱۲.
- هێشمه تی، ئەلماس، به رپۆهه بردنی یه کگرتوو ی سه رچاوه ئاوییه کان له ههریمی کوردستان، ۲۰۰۹

- به‌رنامه‌ی نه‌ته‌وه یه‌گرتوو‌ه‌کان بو‌ په‌ره‌پێدان، هه‌سه‌نگاندنی کاریگه‌رییه‌کانی دوا‌ی مملانی له‌سه‌ر ژینگه‌ له‌ هه‌رێمی کوردستانی عێراق، ۲۰۱۵

پاشکۆکان

پاشکۆ‌ی یه‌که‌م: لیستی لایه‌نه‌ په‌یوه‌ندیداره‌کان

لایه‌نه‌ په‌یوه‌ندیداره‌کان

وه‌زاره‌تی کشتوکاڵ و سه‌رچاوه‌کانی ئاو - حکومه‌تی هه‌رێمی کوردستان

ده‌سته‌ی پاراستن و چاککردنی ژینگه - حکومه‌تی هه‌رێمی کوردستان

وه‌زاره‌تی کاره‌با - حکومه‌تی هه‌رێمی کوردستان

وه‌زاره‌تی ته‌ندروستی - حکومه‌تی هه‌رێمی کوردستان

وه‌زاره‌تی پلاندانان - حکومه‌تی هه‌رێمی کوردستان

لیژنه‌ی وه‌به‌ره‌تیان - حکومه‌تی هه‌رێمی کوردستان

وه‌زاره‌تی گواستنه‌وه - حکومه‌تی هه‌رێمی کوردستان

وه‌زاره‌تی بیناسازی و نیشه‌جێکردن - حکومه‌تی هه‌رێمی کوردستان

وه‌زاره‌تی ژینگه - فیدرالی

وه‌زاره‌تی شاره‌وانی و گه‌شتوگوزار - حکومه‌تی هه‌رێمی کوردستان

وه‌زاره‌تی سامانه‌ سروشتیه‌کان - حکومه‌تی هه‌رێمی کوردستان

وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده - حکومه‌تی هه‌رێمی کوردستان

وهزارهتی خوێندنی بالا و توێژینهوهی زانستی - حکومهتی ههرێمی کوردستان

بهشی میدیا و راگه یانندن

بهشی هه ماهه نگی و به دوا داچوون - حکومهتی ههرێمی کوردستان

بهشی ته کنه لوژیای زانیاری - حکومهتی ههرێمی کوردستان

بهشی ریکخراوی ناحکومی - حکومهتی ههرێمی کوردستان

ئه نجومه نی بالای ژنان و گه شه پێدان - حکومهتی ههرێمی کوردستان

دامه زراوه ئه کادیمی و توێژینهوه کان له ههریم

ریکخراوه ناحکومییه نیوده و ئه تیه کان و خیرخوازان

ریکخراوه ناحکومییه ناوخۆیه کان ناوچه که

کۆمه لگه ناوخۆیه کان و CBO له ناوچه که دا

گروپه کان راگه یانندن و داکوکی له ههریم (دهزگاکانی راگه یانندن، رۆژنامه نوسانی ژینگه و ... هتد)

دهزگاکانی فریاگوزاری و کاره سات

پاشکوی دووهم: لیستی به شداربووان

ت	الاسم	المنصب	الوزارة / الهيئة
1.	المهندس عبد الرحمن صديق	رئيس هيئة البيئة	هيئة البيئة
2.	احمد محمد مولود	مدير مكتب رئيس هيئة البيئة	هيئة البيئة
3.	ازاد نوري عولا	مدير دائرة الشؤون الفنية	هيئة البيئة
4.	هفال احمد محمد	رئيس قسم التغير المناخي	هيئة البيئة
5.	هيرش صابر	خبير استراتيجيات ادارة المياه	هيئة البيئة
6.	مهند ايوب مصطفى	مسؤول شعبة التخفيف والتكيف	هيئة البيئة
7.	محمد محمود على	مسؤول شعبة ادارة النفايات	هيئة البيئة
8.	سارة عامر	مسؤول قسم التخطيط	هيئة البيئة
9.	دليون سليم شمعون	مسؤول قسم البيئة الحضرية	هيئة البيئة
10.	هملكوت عبدالرحمن اسماعيل	مدير عام دائرة الغابات والمراعي والبستنة	وزارة الزراعة والموارد المائية
11.	كاروان صباح حممه صالح	مدير عام دائرة المصادر المائية	وزارة الزراعة والموارد المائية
12.	سلمان كريم حمد	رئيس قسم الدراسات والتصاميم/ المديرية العامة للمصادر المائية	وزارة الزراعة والموارد المائية
13.	نارام نجات	قسم البستنة/ المديرية العامة للغابات والمراعي والبستنة	وزارة الزراعة والموارد المائية
14.	لوقمان مستهفا على	مدير دائرة زراعه اربيل	وزارة الزراعة والموارد المائية
15.	جليل شمس الدين حامد	مدير دائرة زراعة سليمانية	وزارة الزراعة والموارد المائية
16.	فيكر احمد علي	مدير دائرة المياه دهوك	وزارة الزراعة والموارد المائية
17.	هيجا عبد الواحد	مدير دائرة الري دهوك	وزارة الزراعة والموارد المائية
18.	أمجد عبيد محمد	مدير دائرة زراعة دهوك	وزارة الزراعة والموارد المائية

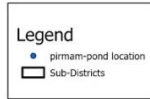
19.	نجم عمر	مدير دائرة زراعة حلبجة	وزارة الزراعة والموارد المائية
20.	شالو رفعت حامد	مدير دائرة غابات اربيل	وزارة الزراعة والموارد المائية
21.	هاوکار جلال ملا احمد	مدير دائرة غابات سليمانية	وزارة الزراعة والموارد المائية
22.	كاوه صبرى فارس	مدير دائرة غابات دهوك	وزارة الزراعة والموارد المائية
23.	محمد محمود	مدير دائرة غابات حلبجة	وزارة الزراعة والموارد المائية
24.	كوچەر جمال توفيق	مدير سد دوكان	وزارة الزراعة والموارد المائية
25.	سامان اسماعيل محمد	مدير سد دهوك	وزارة الزراعة والموارد المائية
26.	فهر هاد محمد تاهير	مدير سد دربندخان	وزارة الزراعة والموارد المائية
27.	احمد وهسمان احمد	مسؤول قسم الهايدروليك	وزارة الزراعة والموارد المائية
28.	رئيوار حسن	مدير دائرة ري اربيل	وزارة الزراعة والموارد المائية
29.	نارى فايق حسن	مدير دائرة ري السليمانية	وزارة الزراعة والموارد المائية
30.	ريژين حسين محمد	مدير دائرة ري دهوك	وزارة الزراعة والموارد المائية
31.	اشرف حسن وهيسيموراد	مدير دائرة ري حلبجة	وزارة الزراعة والموارد المائية
32.	كه نار عثمان عبدالله		هيئة السياحة
33.	سحر حسين	مديرية التغير المناخي	وزارة البيئة
34.	نجلاء محسن	مديرية التغير المناخي	وزارة البيئة
35.	عمار أبو ضريس	مستشار و خبير دولي	برنامج الأمم المتحدة الإنمائي
36.	كورش أارات	مستشار و خبير وطني	برنامج الأمم المتحدة الإنمائي
37.	إسلام داود	مستشار دولي	برنامج الأمم المتحدة الإنمائي
38.	حسين الكسواني	مستشار دولي	برنامج الأمم المتحدة الإنمائي
39.	عمر الشخيلي	مستشار و خبير وطني	برنامج الأمم المتحدة الإنمائي
40.	مامونور رشيد	مدير حقيبة البيئة والطاقة وتغير المناخ	برنامج الأمم المتحدة الإنمائي

برنامج الأمم المتحدة الإنمائي	مسؤول ومعاون المشروع	مصطفى عبد المحسن علي	.41
برنامج الأمم المتحدة الإنمائي	أخصائية برنامج	يوليا إيزيفا	.42
برنامج الأمم المتحدة الإنمائي	أخصائية برنامج	إيناس زغولي	.43
برنامج الأمم المتحدة الإنمائي	مساعد المشروع	علي الموالي	.44

پاشكۆى سىيەم: كۆئوردىنات و نەخشەى گۆمە سروشتىيە كان

كۆئوردىنات		ناوى گۆمەكە
Y	X	
4013954	426151	پشتى كۆلەك
4006185	427757	كانى گەنى ۲
4006788	425810	كانى گەنى ۳
3995934	423542	زەرگاتان
3999506	424369	پۆنگونە
3986235	423545	عومەر سۆر ۱
3988099	423397	عومەر سۆر ۲
3989919	417077	مۆرتكە گەورە
4013427	381510	سەرگرید
4011621	380072	بەستەمى گەورە
4007884	424667	مۆنومەنتى شەھىدان
3996055	423602	باغامپۇرا شەھاب ۲
4029215	434259	شىراسوار
4022827	427024	خانزاد
4031396	411547	قاپاكبان
4043558	423645	بابجىسك
4030980	415001	دەرىبەندى سىدان
4044412.5	420148.75	تالاژار
4031798	417954	دىرى
4026792	431139	مەوەلۆ

4039458	408800	زەرگهزهوی ۱
4043832.4	411991.5	حەبابان
4041856	412988	زەرگهزهوی ۲
4025531	432894	بیرهژ
4016246	447399	سالۆک
4034166	417830	سەرسۆل
4035197	403095	زیارت
4039741.7	402114.31	واسو مەریار سارۆ
4036240	423649	بەنداوی سولێ
4036344	420454	باوا خالان
4029076	431543	کۆری (ئازادی + بەربەیان)
4027886	430565	کۆری (شیروانی)

no/name	x	y
1 sherasavr	434259	4029215
2 Xanzad	427024	4022827
3 qapakiyan	411547	4031396
4 babjesik	423645	4043558
5 Darbandi syidan	415001	4030980
6 Talajar	420148.75	4044412.48
7 Dere	417954	4031798
8 Mawalo	431139	4026782
9 zargazawi 1	408800	4039458
10 Hababan	411991.5	4043832.4
11 zargazawi 2	412988	4041856
12 Birezh	432894	4025531
13 sulawk	447399	4016246
14 Sarsoul	417830	4034166
15 ziyart	403095	4035197
16 Wasu Marian Saru	402114.31	4039741.67
17 sule dam	423649	4036240
18 bawa xalan	420454	4036344
19 Kore(azadi+ barbian)	431543	4029076
20 kore(Shrawani)	430565	4027886

Choman Nasr. 2023

